

HÜSEYİN CAHİT YALÇIN

SİYASİ HATIRALAR

I. CİLT:
MEŞRUTİYET DEVRİ HATIRALARI

Hazırlayan
Necati Tonga

✕ @ f / otukennesriyat

YAYIN NU: 2265
KÜLTÜR SERİSİ: 1186

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-668-7 (Tk) 978-625-408-883-4

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: [0212] 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Kitap Editörü: Yahya Kemal Taştan

Son Okuma: Sena Bedir

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Baskı: Çınar Matbaacılık ve Yayın Sanayii Ticaret Ltd Şti
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han Nu: 34 K: 5
Bağcılar-İstanbul
Tel: [0212] 628 96 00
Sertifika Nu: 45103

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Hüseyin Cahit Yalçın: 1875 yılında Balıkesir’de doğan Hüseyin Cahit, ilk ve orta öğrenimini Serez’de tamamlayıp 1893-1896 yılları arasında Mekteb-i Mülkiye’de okumuş, mezuniyetini takiben Maarif Nezareti’nde beş yıl çeşitli kalemlerde çalıştıktan sonra, 1901 – 1908 yılları arasında Vefa ve Mercan idadilerinde, öğretmenlik ve idarecilik yapmıştır. 1891’de Ahmed Mithat Efendi’nin tesiriyle *Nâdide* adlı cinayet romanını yazan, *Servet-i Fünûn* dergisinde 1897’den itibaren hikâye, roman ve tenkitleri yayımlanan Cahit, II. Meşrutiyet’le birlikte İttihat ve Terakki’nin saflarında siyasî mücadeleye atılmıştır. İttihat ve Terakki’nin merkez-i umumi üyesi ve geleceğin büyük sözlükçüsü Hüseyin Kâzım Kadri’nin ve Tevfik Fikret’in davetiyle *Tanin* gazetesini çıkarmaya başlamış; Fikret’in birkaç ay sonra, Hüseyin Kâzım Kadri’nin de Serez mutasarrıflığına tayini dolayısıyla Şubat 1909’da ayrıldığı gazetenin imtiyazı kendisine kalmış ve uzun yazı hayatı boyunca adıyla birlikte anılacak olan bu gazeteyle Türk matbuatında silinmez bir iz bırakmıştır.

Tanin gazetesini, ilk devresinde (1 Ağustos 1908 – 31 Ekim 1918) 3550 sayı neşredilmiş, bu evrede 1914’e kadar Hüseyin Cahit’in yönetiminde kalmıştır. Tabii bu yayın faaliyeti, bazı kesintilere de uğramıştır: 31 Mart Vak’ası’nda *Tanin*’in matbaası dağıtılmış ve Hüseyin Cahit, isyancıların Lazkiye mebusu Mehmed Aslan’ı o zannederek öldürmeleri üzerine Selanik’e kaçmak zorunda kalmıştır. Hareket Ordusu’nun şehre girişinden sonra geri dönebilen Hüseyin Cahit, sonraki yıllarda da İttihatçı karşıtı hükûmetlerce kovuşturulmuş, gazetesini kapatılmış ve Kasım 1912’de bu defa Viyana’ya kaçmak zorunda kalarak, ancak Bâbü’lî Baskını sonrasında geri dönebilmiştir. İlginçtir ki bu defa da İttihat ve Terakki’nin bazı icraatlarını eleştirmekten geri kalmayan Hüseyin Cahit, 1914 Ocak’ında gazeteyi İttihat ve Terakki Fırkası’na devretmek zorunda bırakılmıştır. I. Dünya Savaşı’nın sonunda İstanbul’un işgali üzerine 1919 Haziran’ında Malta’ya sürülen Hüseyin Cahit, 1921 Nisan’ında kurtuluş İstanbul’a döndükten sonra *Tanin*’i tekrar çıkartmaya başlamış, 14 Ekim 1922 – 16 Nisan 1925 arasında 903 sayı olarak neşredilen bu ikinci devrenin ilk 38 sayısı *Tanin* adına izin alınmadığı için *Renin* adıyla çıkmıştır. Gazetenin İttihatçıların görüşlerinin temsil organı olması, Mustafa Kemal Paşa’ya muhalefeti ve Hilafet konusundaki farklı kanaatleri dolayısıyla Cahit İstiklal Mahkemesi’nde yargılanıp beraat etmiş, Şeyh Said isyanı sonrasında çıkan Takrir-i Sükûn Kanunu eliyle tekrar aynı mahkemeye çıkarılmıştır. Gazetenin yeni kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nı desteklemesi de rahatsızlık yaratmış, en sonunda Hüseyin Cahit, bir haber dolayısıyla vatana ihanet suçundan Mayıs 1925’te Çorum’a sürgün edilmiştir. Ceza Kanunu’nda yapılan değişiklikle bir yıl sonra cezasını tamamlamış sayılan Cahit, Atatürk’ün ölümüne kadar siyaset yapamamış ve hiçbir memuriyete alınmamıştır.

Bu yıllarda *Fikir Hareketleri* (1933 – 1940) dergisini çıkaran Cahit, İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde siyasete dönebilmiş, 1939 – 1954 yılları arasında CHP'nin Çankırı, İstanbul ve Kars milletvekilliklerinde bulunmuştur. *Tanin* gazetesinin üçüncü devresi de 30 Ağustos 1943 – 14 Kasım 1947 tarihleri arasında 1512 sayı sürmüştür. Bu devrede *Tanin*, gerek Alman taraftarlığının gerek Sovyet taraftarlığının karşısında olmuş, her iki akıma karşı bir neşriyat sürdürmüştür. Hüseyin Cahit'in 3 Aralık 1945'te, komünizm propagandasıyla itham ettiği *Tan* gazetesine karşı, "Kalkın Ey Ehl-i Vatan, Bir Vatan Cephesine Lüzum Vardır" başlıklı yazısını neşretmesi ve bu yazıda "Bu memleket, asırlardan beri şimalden gelen hücumlara karşı koydu. Milletinin varlığı, bu ızdıraplar ve felaketlerle yoğrulmuştu. Bu defa yine anavatan topraklarından parçalar ve Türk istikbalinin hatimesini teşkil edecek surette Boğazlar'da üsler isteniyor (...) Büyük vatanperver Namık Kemal'in sesi bugünün parolasıdır: Kalkın Ey... Ehl-i Vatan!.. Mücadele başlıyor. Ve başlamak lazımdır. Çünkü en azgın ve insafsız bir propagandanın Türk vatandaşlarının ruhuna her gün en yıkıcı, yeis verici, ümit kırıcı bir propaganda zehrini dökmesine müsaade edemeyiz. Bir vatan sahibi olmak, bu vatanın içinde hür ve müstakil yaşamak isteyen her Türk bu propagandaya karşı koymaya mecburdur (...) Bunları susturmak için, cevap hükûmete düşmez. Söz, eli kalem tutan gazetecilerin ve hür vatandaşlarındır" demesi üzerine, bir gün sonra, tek parti devrinin meşhur matbuat hadisesi olan *Tan* baskını gerçekleşmiştir. 1948'den sonra Demokrat Parti'ye karşı *Ulus* gazetesinde çok sert bir muhalefet sürdüren Hüseyin Cahit, yetmiş dokuz yaşında yirmi altı ay mahkûmiyet kararıyla içeri alınmış, bu kararın basında büyük gürültü kopması üzerine üç buçuk ay sonra serbest bırakılmıştır.

Servet-i Fünûn edebiyatı içinde kalem oynatarak yazı hayatına başlayan Hüseyin Cahit'in gerek polemikçiliği gerek siyasî kariyeri dolayısıyla edebiyatçı yanı silik kalmıştır. Onun, bir diğer önemli faaliyeti, çeşitli Batı dillerinden edebiyat, tarih, felsefe, eğitim ve sair konulardaki 26 bin sayfaya ulaşan tercümeleriyle fikir ve edebiyat tarihimize yaptığı katkılardır. Mesela bu çeviriler arasında, umumi Türk tarihçiliğinin klasik kaynaklarından sayılan, Joseph de Guignes'den, *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sâir Batı Tatarlarının Târihi-i Umûmîsi* adıyla çevirip 1923-1925 arasında neşrettiği sekiz ciltlik ve Leone Caetani'den *İslâm Târihi* adıyla çevirip 1924-1927 arasında neşrettiği on ciltlik büyük eserler olduğu gibi, Adolf Hitler'den 1940'ta *Kavgam* adıyla çevirdiği siyasî ve ideolojik hatırat da yer almaktadır. Ayrıca 1903'te Pierre Loti'nin *İzlanda Balıkçısı*, 1906'da Leon Marilîe'den *Hürriyet-i Vicdan*, 1924'te Emile Durkheim'dan *Din Hayatının İbtidâî Şekilleri*, 1936'da Anatole France'tan *Allahlar Susamışlardı*, 1947'de Arthur Koestler'den *Sovyet Efsanesi ve Hakikat*: Kızıl Rusya'nın İç Yüzü adlı kitapları dilimize kazandırmıştır.

Polemikleri ve muhalif kimliğıyle basın tarihimize önemli bir yer edinen Hüseyin Cahit, ömrü boyunca epey yekûn tutan pek çok alandaki yazı çalışmaları sayesinde, S. Coşar'dan öğrendiğimize göre, öldüğü zaman karikatürist Necmi Rıza tarafından hatırasına ağlayan bir dolma kalem çizimiyle uğurlanmıştır.

Necati Tonga: 1978 yılında Kırıkkale'de doğdu. Lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimini Gazi Üniversitesinde tamamladı. 2024 yılında doçent unvanını aldı. *Bir Edebî Muhit Olarak Ankara (1923-1980)* adlı kitabıyla VEKAM ve ESKADER ödüllerini kazandı. Çeşitli dergilerde modern Türk edebiyatı üzerine pek çok makalesi neşredildi. Hâlen Kırıkkale'de Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmakta, kitaplaşmamış metinler ve unutulmuş edipler üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	17
--------------	----

BIÇKIN BİR RUH, HAŞİN BİR KALEM: HÜSEYİN CAHİT YALÇIN'IN SİYASİ HATIRALARI ÜZERİNE	63
--	----

BİRİNCİ CİLT: MEŞRUTİYET DEVRİ HATIRALARI	71
---	----

Bir Devrin Umumi Tablosu	73
1 Başlarken	75
2 İttihat Terakki ve Özellikleri	83
3 İttihat ve Terakki Ricali	91
4 Eski-Yeni Mücadeleleri	98
5 Ciddi Bir Tehlike Belirmişti	103
6 Şeriat ve Din Propagandası	107
7 İç İsyanlar, Dış Tecavüzler	111
8 Bir Fedailer Grubu	115
9 Yarıda Kalan Müzakere	120

10	Gazetelerdeki Resmî Tebliğ.....	125
11	Şehzadebaşı'ndaki Mülakat.....	131
12	Cuma Selamlığı Merasiminde.....	136
13	Sansürsüz Çıkan İlk Gazete.....	141
14	Bâbıâli Caddesi Kaynaşıyordu.....	146
15	İlk Hareket İşareti Verilmişti.....	151
16	Servet-i Fünun İnkılapçıları	156
17	Rejim, Sakat Doğmuştu	162
18	Tevkif Edilen Eski Rical.....	167
19	Cemiyet Merkezine Çağırdım	173
20	Meşrutiyetin İlk Ayı Sonunda	178
21	31 Mart'tan Sekiz Ay Önce.....	183
22	Vükela Matbuattan Şikâyetçi İdi	188
23	Sadrazamı Ziyarete Gitmiştik.....	193
24	Bulgaristan'dan Sonra Bosna	197
25	Hürriyetin Sarhoşluğu Geçmeden	202
26	31 Mart'ın İlk Provaları	206
27	“Osmanlı” Sözü Pek Revaçta İdi.....	210
28	Kanunuesasi İçin Teklifler.....	214
29	Millî Bir Cidale Atılmıştım	219
30	Türkiye'yi Yaşatmak İstiyorduk	224
31	Beşiktaş'ta İkinci Bir Vaka.....	231
32	Taşkışla'da Vahim Bir Vaka.....	236
33	Fırtına Koparan Bir Makale.....	240
34	Cemiyet'e Girmeyi Kabul Ettim.....	244
35	Yeniden Nümayişler Oluyordu	248

36	Veliahdı Ziyaret Etmek İstedim.....	253
37	Abdülhamit Locasına Girmişti.....	259
38	Korku ve Şaşkınlık Geçmişti.....	264
39	İlk Mebusan Meclisi Riyaseti	268
40	Girit Meselesi İçin Takrir	272
41	Cemiyeti Felce Uğratacaklardı	276
42	Türklük Aleyhinde Hareketler	283
43	Meclis-i Mebusan'daki Fırtına	287
44	Kâmil Paşa Gene Gelmedi.....	291
45	Yeni Bir Kör Ali Vakası.....	296
46	Meşrutiyet'i Müteakip... ..	300
47	Cemiyet'ten İlk İstifalar Başlamıştı.....	304
48	Sinirler Geriliyordu	309
49	Sadrazam ile Cemiyet Arasında.....	316
50	Siyasette İlk Hayal Kırıklığı.....	319
51	31 Mart Sabahı İstanbul.....	324
52	Müthiş Haberler Geliyordu	329
53	Gözleri Dönmüş Beni Arıyorlardı	333
54	Ayasofya Meydanı'ndaki Cinayet.....	338
55	31 Mart Gününün Tafsilatı.....	340
56	Arslan Bey Nasıl Öldürülmüştü?	346
57	Hükümetin Aczi Meydanda İdi.....	351
58	Ölüm Bütün Gün Beni Aradı.....	356
59	Meşrutiyet'i Tasfiye Eden Ferman	362
60	Gece Yarısı Sefareten Çıktım.....	367
61	31 Mart'ta Türk Basını Sıfır Aldı	372

62	Cavid de Vapura Getirildi	377
63	Şeriatın ve Ulemanın Sesi!	382
64	Ufukta İlk Işık Belirdi	387
65	Gazetelerin Havası Değişmişti.....	392
66	Odesa'dan Peşte'ye gidiş	397
67	Meşrutiyette Nutuk Hastalığı	402
68	Entrikalar, Samimiyetsizlikler	406
69	Masonluk Münasebetiyle	410
70	Sahneden Silinenler	415
71	Samimiyetsiz Meşrutiyet	421
72	Kabahat Matbuatın!.....	425
73	Kaleyi İçinden Fethetmek	430
74	Meşrutiyete Samimi Olunsaydı.....	434
75	İttihatçılar Partizan Olmadı	438
76	Hoşa Gitmeyen Şey: Tenkit!	442
77	İktidarda Kalmak veya Düşmek	446
79	Fikir Tecanüsü Olmayan Topluluk.....	455
80	İttihatçılarda Ahlak Prensibi	459
81	Titizlik ve İtinaya Göre	463
82	Abdülhamit'in Dairesinde.....	468
83	Kızıl Sultan'ın Son Günleri	473
84	Artık Hakikat Anlaşıyordu	478
85	Eskilik Yenilik Mücadelesi	483
86	Dinî İmtiyazlar Meselesi	488
87	Meclis'te Saat Münakaşası	493
88	İmanlı, Ateşli Bir İhtilalci	497

89	İmparatorlukta İç İsyanlar	502
90	Nazırlara Sırmalı Esvap	507
91	Meclis-i Mebusan Açılmıştı	512
92	Meclis'te Bir Fırtına Koptu	516
93	Hükümet Güvenoyu Almıştı	521
94	Meclis'teki İlk Tasfiyeler	526
95	Paris'te Bir Faaliyet Merkezi	531
96	Sadık Bey ve Şaban Ağa	535
98	Entrikalar Filiz Veriyordu	543
99	Ahmet Samim Hadisesi	548
100	"Şu Tabanca Yanında Bulunsun!"	553
101	Amansız Bir Düşman: Para	557
102	Cihan Tarihinin En Garip Tecellisi	561
103	Alman İttifakına Kayıyorduk	565
104	Suriye'de İsyan Başlamıştı	569
105	Yemen'de Harp Başlamıştı	573
106	İtalyanlar Mesele Çıkıyor	577
107	Taassup Gene Körükleniyordu	582
108	Cemiyet İçindeki Tahrıklar	586
109	Muhafazakârlık-Liberallik	590
110	Yolumdan Şaşmıyordum	595
111	Merkez-i Umuminin Tebliği	600
112	Almanya'ya Seyahatim	606
113	Yirmi Dört Saat Mühlet	612
114	Meclis-i Mebusan'da Gürültü	616
115	Hürriyet ve İtilaf Fırkası	622

116	Bir Uzlaşma Teklifi Vardı	625
117	<i>İkdam</i> 'da Çıkan Bir Makale.....	629
118	Hücumların Şiddeti Artınca	633
119	Makam-ı Meşihatta Hareket.....	638
120	Her Şeyin Temeli Muhabbet.....	643
121	Cemiyet'in Meşrutiyet'te Hataları.....	647
122	Hürmet ve Mecburiyetimiz.....	651
123	Taşradaki Konferanslar	656
124	Çanakkale'ye Denizden Hücum	661
125	Eskişehir Vakası 35'inci madde	665
126	Nihayet İntihabat Neticelendi	669
127	Harbiye Nazırı Bulunamıyor	673
128	Hünkârın Orduya Beyannamesi	677
129	Halâskâr Grubu'nun Tehdidi	682
130	Aff-ı Umumi İlan Edildi	686
131	Arnavutluk İsyanı'nın Akisleri	691
132	Cavid'in Meşhur Bir Nutku	695
133	İttihat ve Terakki Tehlikede.....	700
134	Gazeteler Hücumu Geçtiler.....	704
135	Arnavutlara Yapılan İltifatlar	708
136	Memlekette İhtilalci Kuvvet	713
137	Divanıharb'e Verildik.....	716
138	Bekirağa Bölüğü'ne Gönderildik.....	720
139	Dün ve Bugün Arasında Mukayese.....	725
140	Hapishanede Geçen Bayram	730
141	Balkanlılarla Müzakerat	734

142	Bulgar ve Sırp Hazırlıkları	738
143	Seferberlik İlan Edilmişti.....	743
144	Hükümet Rumeli'yi Teslim Etti.....	747
145	Büyük Devletlerin Notası.....	752
146	Yunanistan ile Durum Garip	757
147	Harp Çok Fena Gidiyordu.....	761
148	Diktatörce Bir Faaliyet	766
149	Düşman İstanbul Kapılarında.....	770
150	Köstence Yolu ile Viyana'ya	774
151	Ulemanın Dokuz Maddesi.....	778
152	İttihatçılar Bâbîâli'yi Bastılar	782
153	Canbulat Hapishaneden Kaçmıştı	790
154	Meclis-i Meşveret Toplantısı	794
155	Viyana'da Boş Durmadık	798
156	İttihat ve Terakki İktidarda	802
157	Cıdal ve Husumet Kabinesi.....	807
158	Bâbîâli Baskını Neticeleri	812
159	Viyana'dan İstanbul'a Döndüm.....	816
160	Siyaset Cilvelerine Misal	820
162	Egoist ve Menfaatçi Bir Gaye.....	829
163	Bulgarlarla Yapılan İtilaf	833
164	Mahmut Şevket Paşa'nın Katli	837
165	Bahri Cedit ile Sürülenler	845
166	Kâmil Paşa Sadrazam Oldu	849
168	Verilen Cezalar ve Netice.....	858
169	Sadık Bey'in Telgrafı.....	862

170	İkinci Balkan Harbi	867
171	Muhalefet Yok Olmuştu	872
172	Memurların Azil ve Nasbı Keyfî İdi	876
173	Avrupa'ya Talebe Gönderme	881
174	Talât'a Yazdığım Mektup	884
175	Alman Askerî Heyeti.....	889
176	Enver'in Harbiye Nazırlığı	892
177	Rumeli'yi Artık Kaybetmiştik	896
178	Başvekil Rıza Sulh ile Görüşme	900
179	İttihat ve Terakki Vaziyete Hâkim	905
181	Almanya ile Yapılan Muahede	912
184	Harbin Neticesi Mağlubiyet.....	924
186	Siperleri Dolaşmaya Çıktık.....	933
188	Hükümet Parti Münasebetleri.....	941
189	Harbin Getirdiği Pahalılık	945
190	Bekirağa Bölüğü'ne Giriş	949
191	İmparatorun Verdiği Nişanlar	953
193	Ermenilerin İhanetleri	962
194	Ermeni Meselesinin İyüzü	966
195	"Kırmızı Konakta" Müzakere	970
196	Kanunu Hâkim Kılacağız.....	974
197	Osmanlı Tahtında Anarşi	978
198	Siyasî Fırkaya Boykot	982

ÖZEL ADLAR DİZİNİ.....	987
-------------------------------	------------

TAKDİM

19. yüzyılın son çeyreğinde dünyaya gelen Osmanlı nesli, imparatorluk tarihinin en sarsıcı dönemeçlerinde şekillendi. Genç zihinler, henüz çocuk yaşta, üst üste gelen üç büyük sarsıntıya tanık oldular: Sultan Abdülaziz'in gizemli ölümü, V. Murad'ın trajik çöküşü ve II. Abdülhamid'in anayasa vaatlerinin yerini alan uzun istibdat dönemi. Her biri tek başına bir neslin ruh dünyasını altüst etmeye yetecek bu olaylar silsilesi, imparatorluğun son kuşağının düşünce iklimini derinden etkiledi. Özellikle Sultan Abdülaziz'in hal'i ve ardından gelen şaibeli ölümü, devlet otoritesinin kutsallığına olan inancı kökünden sarstı. Bileklerindeki derin kesiklerle bulunan sultanın cesedi etrafında dönen tartışmalar, yıllar sonra Yıldız Mahkemesi'nde yeniden alevlenen suikast iddiaları, genç dimağlarda silinmez izler bıraktı.

Bu travmatik deneyimlerin yarattığı sarsıntı henüz dinmemişken, V. Murad'ın cünunu ve tahttan indirilişi, modernleşme umutlarına ağır bir darbe indirdi. Batı kültürüyle yoğrulmuş, mason localarıyla bağlantılı, liberal fikirlere açık bir şehzadenin tahta çıkışıyla canlanan umutlar, onun fiziksel ve zihinsel sağlığını yitirmesiyle yerle bir oldu. Avrupalı doktorların tedavi çabaları, sarayda sürdürülen gizli diplomatik temaslar ve nihayetinde gelen büyük hayal kırıklığı, genç kuşağın zihninde derin yaralar açtı. Sultan Abdülaziz'in ölümünün yarattığı travmayla akli dengesini yitiren V. Murad'ın dramı, âdeta modernleşme çabalarının akamete uğramasının simgesi gibiydi. Bu çifte trajedi, mutlak otoritenin sorgulanması ile modernleşme özlemi arasındaki gerilimi derinleştirdi.

II. Abdülhamid'in tahta çıkışı ve Kânûnuesâsî vaadi, bir an için kararan ufukta bir ışık gibi göründü. Ancak bu umut da kısa sürede söndü. Meşrutiyet'in ilanından bir yıl sonra Meclis-i Mebusan'ın

kapatılması ve ardından gelen 30 yıllık istibdat dönemi, düşünen beyinleri âdeta felce uğrattı. Midhat Paşa'nın Taif zindanlarındaki trajik sonu, hürriyet düşüncesinin boğazlanmasının simgesi oldu. İstibdat rejiminin kurduğu hafife teşkilatı, yaygınlaşan jurnal sistemi ve ağır sansür uygulamaları, genç kuşağın düşünce dünyasında derin izler bıraktı. 30 yıl sürecek uzun baskı dönemi, bir yandan muhalif düşüncenin yeraltına inmesine yol açarken, diğer yandan gizli örgütlenmelerin ve radikal fikirlerin yeşermesine zemin hazırladı. İmparatorluğun son kuşağı, işte böyle bir ortamda yetişti; değişim özlemi ile istibdat korkusu arasında gidip gelen, modernleşme ideali ile geleneksel değerler arasında bocalayan, umut ile ye's arasında salınan bir ruh hâliyle şekillendi.

İmparatorluğun son kuşağı, mutlak otorite figürüyle kurdukları ilişkide derin bir yarılma yaşadı. Bir yanda koruyucu, kollayıcı ve kudretli devlet imgesine duyulan içsel bağlılık, diğer yanda bu otoriteyi sarsma, dönüştürme, hatta yıkmaya arzusu... Bu Oidipal gerilim, onların düşünce dünyasının merkezine yerleşti. Devlet otoritesinin sorgulanması, yalnızca siyasî bir tavır değil, psikanalitik düzlemde kutsalla hesaplaşmanın yarattığı derin bir suçluluk duygusuydu. Bu çelişkili ruh hâli, sonraki yıllarda siyasî mücadelelerinin karakterini belirleyen temel gerilim noktası oldu: Devleti kurtarmak için devlet otoritesini sarsmak, kutsal olanı sarsarak onun mirasını korumak. Bu kuşağın otoriteyle kurduğu ilişki, klasik isyan-itaat diyalektiğinden çok daha karmaşıktı. Devlet imgesi, onlar için hem sığınacak güvenli bir liman hem de aşılması gereken bir engeldi. Mutlak otoriteye başkaldırırken bile onun koruyucu gölgesini aramak, yıkmaya çalıştıkları iktidarın yerine daha güçlü bir iktidar özlemi duymak, bu neslin en belirgin psikolojik özelliklerinden biriydi. Bu paradoksal durum, onların zihninde sürekli bir gerilim yarattı. Son kuşağın trajedisi, tam da bu çözümsüz çelişkide yatıyordu. Mutlak otorite, onların zihninde hem başkaldırılması gereken bir baskı düzeni hem de özlemini duydukları güç ve kudretin kaynağıydı. Bu ikircikli durum, onları sürekli bir gel-git hâlinde tuttu. İktidarla kurdukları nevroitik ilişki, bir yandan radikal bir değişim arzusunu beslerken, diğer yandan bu değişimin yaratacağı güvensizlik duygusunu derinleştirdi. Devlete karşı hem asi hem sadık olma hâli hem yıkıcı hem koruyu-

BİRİNCİ CİLT:
MEŞRUTİYET DEVRİ HATIRALARI

Hüseyin Cahit YALÇIN'ın 50 yıllık siyasi hatıraları

MEŞRUTİYET DEVRİ VE SONRASI

Bir Devrin Umumi Tablosu

Halkçı, Üstat Hüseyin Cahit Yalçın'ın siyasî hatıralarını neşre bugünden itibaren başlıyor. Bu hatıralar, evvelce de belirttiğimiz gibi, yalnız Meşrutiyet Devri'ni değil sonrasını ve 1938 yılına kadar Cumhuriyet Devri'ni de içine almaktadır. Muharrir, hatıralarına başlarken, önce Abdülhamit Devri'nin kısa ve umumi bir tablosunu çizmeyi, bu arada İttihat ve Terakki'yi tahlil etmeyi lüzumlu görmüştür. Bugünden itibaren okuyacağınız bu giriş kısmı, takriben sekiz on gün kadar sürecek, Meşrutiyet Devri Hatıraları onu takip edecektir.

1

Başlarken

Memleketteki manevi havayı boğucu hâle sokan tazyikin fazlalığı, istibdat idaresine karşı düşmanlığı artırdığı gibi, zalim ve kan dökücü hükümdara karşı nefreti de mütemadiyen kamçılıyordu.

Midhat Paşa.
(Türk Tarih Kurumu Arşivi).

Biz, vatan ve millet kelimelerini ağzına alamayan ve kimsenin ağzından işitmeyen bir neslin evlatlarıyız. 25 Teşrinisani 1291¹ tarihinde dünyaya geldiğime göre, bugünkü eğitim teşkilatında lise sayılacak idadi mektebine girdiğim zaman, 13-14 yaşında bulunuyordum. Ailemin içinde siyasetten hiç bahsolenmazdı. Bir dayımın, on beş on altı yaşında Harbiye Mektebi talebesi iken, Midhat Paşa'nın² azli münasebetiyle çıkan hadisede, iki arkadaşı ile birlikte

¹ Miladi takvime göre 7 Aralık 1875.

² Midhat Paşa (1822-1884): Osmanlı devlet adamı, vali, sadrazam. Ömrü boyunca çeşitli devlet görevlerinde bulunan Midhat Paşa, Kanunuesasinin hazırlanmasına öncülük etti. Uzun yıllar sürgün hayatı yaşadı, Taif'te sürgündeyken 1884'te boğularak öldürüldü. Özgürlük yanlısı bir devlet adamı olarak ön plana çıkan

2

İttihat Terakki ve Özellikleri

Meşrutiyeti kurtarmış olan Cemiyet, devlet işlerinin iyi görülmesi için uzaktan bir bekçi sıfatı ile murakabe vazifesi ifa etmek istiyordu.

Avrupa devletlerinin padişahı zorlayarak memlekette Kanunuesasiyi yürürlüğe getirecekleri ümidi, koyu karanlık içinde bir ateş böceği parlaklığıyla, kalplere biraz ümit veriyordu. Fakat Almanya imparatoru¹² Sultan Hamid'i tutuyordu. İstanbul'u ziyarette gelmiş, kendi memleketi hesabına menfaatler temin etmiş, Türklerin münevver kısmına da bir Alman düşmanlığı aşılamıştı. Almanya imparatoru olmasa İngiltere ve Fransa, Sultan Hamid'i millete hürriyet vermeye zorlayacaklar zannolunuyordu. Bu da münevver nesilde bir İngiliz ve Fransız dostluğu, aynı zamanda bir Alman düşmanlığı yaratıyordu.

Orduya ve donanmaya hiç ehemmiyet verilmemesi, ahvali bir parça anlayabilenlere büyük bir ıstırap veriyordu.

Dış entrikalar

Avrupa'da "Hasta Adam" diye anılan ve mirasına konulmak için büyük bir rekabet arasında entrikalar döndürülen Türkiye, içerden de yıktırılmaya çalışılıyordu. Rumeli parçamız; Yunan, Bulgar, Ulah¹³ ve Sırp çetelerinin çarpışma sahnesi hâline gelmişti. Bu çeteler Osmanlı İmparatorluğu'na karşı harp durumunda bulundukları kadar birbirleriyle de mücadele içinde idiler. Çünkü Rumeli'yi paylaşmak kolay bir şey değildi. Hasta Adam'ın mirasçısı büyük devletler de fırsattan kendilerine pay çıkarmak ve hastanın ölümünü tacil etmek [hızlandırmak] için işlerimize müdahaleden geri kalmıyorlardı. Osmanlı idaresi büyük devletlerin müdahale arzularını sanki kasti surette [bilerek] şiddetlendirmek ve onları haklı göstermek istese başka türlü idare kuramazdı. Fakat nerede bir çarpışma çıksa ve birkaç Hristiyan ölse, kabahat her zaman bizim jandarmalarımızda ve hükümetimizde olmadığı hâlde, hep bizim fena idaremize atfolu-

¹² Alman İmparatoru II. Wilhelm (1839-1941).

¹³ Günümüzde Kuzey Makedonya'da ve Romanya'da yaşayan bir halk.

nurdu. Aleyhimizde bütün Avrupa’da müthiş bir propaganda faaliyetleri var idi. Kızıl Sultan düşmanlığı Avrupa gazetelerinin en başlı bir mevzuu hâline gelmişti.

Üç Rumeli vilayeti için kurulmuş olan müfettiş-i umumilik vazifesi Hüseyin Hilmi Paşa’nın¹⁴ uhdesinde idi [sorumluluğundaydı], fakat etrafı beynelmilel [uluslararası] zabitler ve memurlarla dolu idi. Bunlar güya jandarmamızı, idaremizi ıslah vazifesi altında memlekete gönderildikleri hâlde hakikatte mensup oldukları devletin emirleri dairesinde Türkiye’yi yıkmak işini görüyorlardı. Rumeli vilayetlerimiz müzmin [devam edip giden] ve gayriresmî bir harp sahnesi hâlini almıştı. Bu sahne içinde genç Türk zabitleri vatanın ne büyük bir tehlikede bulunduğunu, düşmanın ne kadar kavi [güçlü], zalim ve entrikacı bulunduğunu yakından görüyorlardı, ömürleri sarp dağlarda ve ormanlarda eşkiya avcılığı ile geçiyordu. Bu eşkiya müsademeleri [çarşışmaları] birçok değerli gençlerimize hayatları pahasına mal oluyor ve arkadaşlarının kalbinde vatana göz dikmiş ecnebi devletlerine karşı da memleketi bu kadar fena idare eden Yıldız Sarayı’na karşı da derin bir hiddet ve nefret uyandırıyor.

Çeşit çeşit ihtilalci komiteleri ile mücadele esnasında bizim genç zabitlerimiz de onların metotlarını ve zihniyetlerini az çok benimsiyorlardı. Eşkiya takiplerinde, bazen bir millete mensup eşkiyaya karşı millete mensup eşkiya grubuyla Türk zabitleri arasında bir iş birliği muvakkat [geçici], bir dostluk akdedildiği [anlaşması imzalandığı] de vakıydı [oluyordu].

Rumeli harp sahnesi bizim Türk zabitleri için bir hamiyet, bir vatan sevgisi ve bir fedakârlık mektebi olmuştu. İstanbul’da ve imparatorluğun uzak taraflarında yaşayanların Rumeli’deki tehlikeden hemen hiç haberleri yoktu. Fakat Rumeli memleketin inkıraz [yıkılma, çöküş] uğrumunun başına geldiğini her günkü hayatıyla görüyor ve teessürden titriyordu.

¹⁴ Hüseyin Hilmi Paşa (1855-1923): Sultan İkinci Abdülhamit ve Beşinci Mehmet Reşat dönemlerinde iki kez toplam on ay altı gün sadrazamlık yapmış Osmanlı devlet adamı.

Son bir damla

19. yüzyılın sonlarında Selanik.

Milletlerarası bir şehir ve merkez hâline gelmiş olan Selanik'te Yıldız Sarayı'nın hâkimiyeti İstanbul'a nispetle çok hafif bir hâlde idi. Buraya gazeteler daha kolaylıkla geliyor, dış haberler daha kolaylıkla ağzlarda dolaşüyor ve Avrupalı zabitlerle bizimkiler arasındaki muameleler [yakınlaşmalar] Avrupa emellerini ve entrikalarını yakından sezmek hususunda faydalı oluyordu.

Hasta Adam'ın vârisleri arasında; Türkiye'yi paylaşmak ve Türkiye etrafındaki emelleri birbirlerine zarar vermez hâle sokmak üzere bir anlaşma tarzı bulmak için mirasçılarımız Reval'de¹⁵ bir mülakat yapmışlardı. Bu mülakatın kararları az çok tahrif edilmiş [değiştirilmiş] bir şekilde Selanik'teki Türk münevverlerinin ve daha sarîh [açık] bir ifade ile Selanik'teki genç Türk zabitlerinin kulağına gelmişti. Bu, bardağı taşıran bir damla oldu.

Rumeli'de Rumeli'yi parçalamak ve mümkün olduğu kadar bu yolda bir parçayı kendi hisselerine ayırmak gayesiyle çalışan ve çarpışan muhtelif milliyetteki çeteler bizim Türk gençlerine bir örnek arz

¹⁵ Reval Görüşmeleri ya da Reval Mülakatı 9 Haziran 1908 tarihinde Finlandiya Körfezi'nin Baltık kıyısında bulunan, günümüzde Estonya'nın başkenti olan Reval'de (günümüzdeki adı Tallin) İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus İmparatoru II. Nikolay'ın yaptığı görüşme.

ediyorlardı. Hükümetin tesirsiz kalan icraatı, Türk zabitlerini ve bazı sivil münevverleri aynı silahı kullanmak ve Türklüğün hakkını müdafaa edecek bir Türk fedai cemiyetini kurmak fikrine sevk etmişti. İttihat ve Terakki Cemiyeti, işte bu şartların doğurmuş olduğu, bir vatanseverler ve fedailer teşkilatı idi. Meşrutiyeti bu fedai teşkilatın saraya karşı ihtilali vücuda getirdi.

İttihat ve Terakkiye Umumi Bir Bakış

Meşrutiyete takaddüm eden [önce gelen] durum hakkında vermiş olduğumuz kısa malumat İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin hakiki hüviyetini bize anlatmaya hizmet edebileceği ümidindeyim. İttihat ve Terakki Cemiyeti, büyük nispette, orduya mensup zabitlerden teşekkül etmiş olduğu hâlde, batı memleketlerinde ve bilhassa Cenubî [Güney] Amerika'da görmeye alıştığımız “prononciameto”lardan¹⁶ (askerî hükümet darbeleri) tamamıyla ayrı bir vasıftadır. Zamanımızda, Suriye ve Mısır'da da birtakım askerî hükümet darbelerinin vukua geldiğini gördük. İttihat ve Terakki hareketi, ruh itibariyle bunlardan tamamen ayrıdır.

Askerî hükümet darbeleri ekseriya şöhretli bir kumandanın hüküm ve nüfuzu altında, bir askerî kuvvet tarafından hükümeti ele geçirmek ve itaat ettikleri kumandanı devlet başkanlığına çıkarmak gayesiyle yapılır. Maksat hemen daima iktidara yükselmekten ibarettir.

İttihat ve Terakki'de ise hiçbir baş yoktu. Cemiyet, hak ve salahiyet [yetki], nüfuz ve kudret bakımından birbirlerine tamamen müsavî [denk] “kardeşlerden” terekkep ediyordu [oluşuyordu]. Merkez-i umumi âzalarının kimlerden terekkep ettiğini kimse bilmiyordu. Cemiyet'in gayesi padişahı tahtından indirmek ve iktidara el koymak değildi. Fikriyat sahasında da İttihat ve Terakki'nin muayyen [belirli] bir hedefi ve mezhebi [anlayışı] yoktu. Cemiyeti terkip eden “kardeşler”de müşterek fikir ve emel yalnız şu idi: Kanunuesasiyi tekrar yürürlüğe sokarak vaktiyle ilan edilmiş, fakat sonradan yarı bırakılmış olan meşrutiyeti temin etmek.

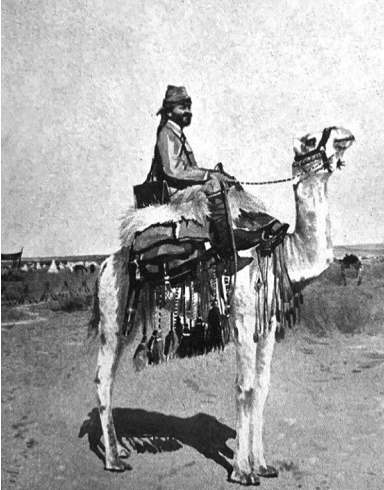
İttihat ve Terakki Cemiyeti umumi merkezi içinde hükümet ve idare işlerinde tecrübe ve vukuf sahibi insanlar da yoktu. Dış ve iç meselelere, iktisadi ve mali muamelelere de yabancı idiler. Onların

¹⁶ (İsp. prononciamento): askerî isyan ya da darbe.

bütün kuvveti, vatana karşı hudutsuz, garazsız [düşmanlık gütmenden] ve ivazsız [karşılık beklemeden] bir muhabbette idi. Meşrutiyet ilan edilirse memleketin içinde padişahın zulmünden dolayı bir köşeye sinmiş yahut Avrupa'ya kaçmaya mecbur olmuş iktidarlı, zeki, malumatlı ve vatansever insanlar meydana çıkacaklardı, memleket düzelecekti. Kanunuesasi ve Meşrutiyet âdeti efsunlu [sihirli] birer varlık gibi telakki ediliyordu. Kanunuesasi ilan edilince, idare tarzı değişecek, kuvvetlenecek ve Avrupa'nın bizi parçalaması tehlikesi ortadan kalkacaktı.

Bir inkılap hareketi ise muayyen [belirli] bir hedefe varmak için hükümeti ele almaktan işe başlar ve kendince kararlaştırdığı bir programı tatbik etmeye [uygulamaya] kalkar. İttihat ve Terakki Cemiyeti bir reis kabul etmediği gibi ilk zamanlarda idare başındaki heyet âzalarının isimlerini bile gizli tutuyor ve hükümeti ele almak şöyle dursun hükümetin içine kendisinden âza sokmayı bile aklından geçirmiyordu.

Cemiyet kalın bir esrar perdesi altında idi, O yalnız Meşrutiyeti kurtarmıştı ve devlet işlerinin iyi görülmesi için ufaktan bir bekçi sıfatıyla murakabe [denetleme] vazifesi ifa etmek istiyordu.

Enver Paşa, Trablusgarp'ta, 1912.
(Türk Tarih Kurumu Arşivi).

Resneli Niyazi Bey (solda) ve
kardeşi Osman Fehmi Bey.
(Türk Tarih Kurumu Arşivi).

Enver Paşa ve Resneli Niyazi Bey

Enver¹⁷ ile Niyazi'nin¹⁸ isimleri kazara ve âdetâ vekayi'in [olayların] zoruyla ortaya çıkmıştır, denebilir: Cemiyet tarafından saray, Kanunuesasiyi ilan etmek için icbar edilirken [zorlanırken] Niyazi Bey merkez-i umuminin kararıyla dağa çıkmıştı. Enver'in de aynı tarzda faaliyette bulunmak dolayısıyla ismi ortada dolaşmıştı. Halk kütleleri bu gibi hareketlerde bir isim, bir şahıs arar. Bu tabii meyil [eğilim] ve ihtiyaç, İttihat ve Terakki kudretini Enver'le Niyazi'ye atfetmeyi [bağlamayı] umumi efkârı [kamuoyunu] sevk etti. Şarkılarda Enver'ler Niyazi'ler terennüm edilmeye başlandı. Halk

¹⁷ Enver Paşa (1881-1922): Osmanlı Devleti'nin son yıllarında yönetimde etkili olan asker ve siyasetçi. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucularından olan Enver Paşa, Şehzade Süleyman Efendi'nin kızı Naciye Sultan'la evlenmiştir. Harbiye Nazırı olarak görev yapan Enver Paşa, 4 Ağustos 1922 tarihinde Belcuvan bölgesinde (Doğu Buhara) Ruslara karşı savaşırken şehit edildi.

¹⁸ Resneli Niyazi Bey (1873-1913): Asker, siyasetçi. Enver Paşa'yla birlikte II. Abdülhamit'in Kanunuesasiyi yeniden yürürlüğe koyması için Rumeli'de dağa çıkanlardan biri de Kolağası Niyazi'dir. Daha sonra 31 Mart Ayaklanması'nı bastıran Hareket Ordusu'nda yer alan Resneli Niyazi Bey, Meşrutiyet ilan edilince Enver Paşa'yla birlikte "hürriyet kahramanı" ilan edilerek meşhur olmuştur. Balkan Savaşı sırasında ayrılıkçı bir Arnavut komitacı tarafından öldürülmüştür.

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

Semboller

- 31 Mart Hadisesi 88, 100, 105, 108,
109, 117, 159, 183, 186, 188,
206, 207, 233, 234, 253, 257,
280, 281, 286, 301, 321, 360,
375, 376, 378, 393, 405, 406,
411, 415, 418, 419, 420, 427,
432, 444, 464, 475, 476, 479,
481, 486, 488, 489, 494, 505,
529, 537, 557, 575, 580, 591,
617, 626, 629, 679, 739, 748,
908
80 Yıllık Hatıralarım (Cemil Topuz-
lu) 150
1897 Türk-Yunan Savaşı 204

A

- Abdullah Cevdet 20, 23, 78, 782
Abdullah Efendi 744, 753, 780,
852, 857, 859
Abdullah Paşa 549, 676
Abdullah Safa 848, 860
Abdullah Zühtü 128, 135, 136, 138,
139, 143, 144, 158, 159, 194,
195, 197, 198, 238, 303, 381,
382, 383
Abdurrahman Bey (Maliye Nazırı)
815, 817
Abdurrahman Efendi 847, 851,
853, 857, 859, 860

- Abdurrahman Paşa 163
Abdurrahman Şeref Bey 596
Abdülhamit devri 238, 251, 506,
538, 808, 984
Abdülhamit Zöhravi (Hama Mebu-
su) 99, 336, 489, 623
Abdülkadir Bey 304
Abdülkadir Efendi 782
Abidin Daver 114
Abraham Paşa Köşkü 956
Acem Hüseyin 140, 141
Action gazetesi 559
Adalar 221, 222, 665, 808, 809
Adana 476, 488, 506
Adapazarı 658
Aden 573
Adlon Oteli 959
Adnan Adıvar 146
Afifi Paşa 257
Afrika 794
Agop İstanbulluyan Efendi 603
Ağa Camii 847
Ahali Fırkası 529
Ahmet Cevat Emre 179
Ahmet Cevdet Oran 137, 138, 139,
140, 141, 143, 144, 148, 151,
152, 243, 303, 637, 820
Ahmet Ferit Tek 179, 180, 439, 522
Ahmet İhsan Tokgöz 128, 149, 551,
606, 608
Ahmet Muhtar Efendi 155, 469

Ahmet Nesimi Sayman 254, 344,
942, 975

Ahmet Rasim 587

Ahmet Rasim Efendi 346, 347, 348

Ahmet Rıza Bey 26, 78, 79, 93, 159,
254, 268, 269, 270, 271, 273,
287, 342, 351, 359, 363, 364,
495, 513, 694

Ahmet Samim 34, 117, 548, 550,
551, 552, 553, 556

Ahmet Şerif 651, 727

Ahmet Şuayip 95, 167, 470

Ahrar Fırkası 243, 253, 284, 304,
305, 306, 309, 310, 322, 359

Ajans Ottoman 527

Aka Gündüz 727, 748, 753, 780,
909

Akdeniz 99

Aksaray 129, 245, 325, 339, 415,
824

Aksa-yı Şark (Uzak Doğu) 515

Alçıtepe 935, 936, 937

Aleksan Efendi 144

Alemdar Mustafa Paşa 342

Alemdar Vakası 342

Âlem Matbaası 551

Alev (Ali Zeki Bey) 213

Alfred Sursok 336

Ali Birinci 321, 622

Ali Ekrem Bolayır 651

Ali Enver Akaoğlu 114

Ali Kemal 33, 176, 177, 178, 243,
244, 253, 254, 266, 276, 297,
303, 304, 305, 306, 321, 746,
815, 817

Ali Osman Efendi 349

Ali Paşa 408

Ali Reşat 142

Ali Rıza Paşa 516

Ali Zeki Bey 213

Alman/Almanya 34, 83, 92, 93,
113, 114, 123, 175, 191, 224,
313, 353, 374, 460, 461, 517,
518, 524, 562, 563, 566, 570,
603, 604, 606, 607, 608, 736,
913, 754, 787, 835, 868, 889,
890, 891, 894, 912, 913, 914,
916, 920, 921, 938, 941, 942,
944, 945, 951, 952, 954, 955,
956, 958, 959, 960, 969, 975,
980

Almanca 500, 604, 607, 609, 803

Alman Generali Mackenzen 941

Alman İmparatorluğu 518

Alman İmparatoru II. Wilhelm 83,
607, 608, 954, 955, 959

Alman Mektebi 236

Alman Sarayı 954

A'mak-ı Hayal (Filibeli Ahmet
Hilmi) 815

Amerikalı 86, 281, 460, 461, 577

Amiral Suchon 925

Anadolu 37, 58, 107, 116, 122, 220,
316, 379, 425, 439, 460, 531,
536, 564, 639, 708, 714, 758,
759, 890, 914, 949, 964, 965,
974

Anadolu Matbaası 825

Anglosakson 563

Ankara 61, 349, 536

Antakya 542, 543

Araba Sevdası (Recaizade Mahmut
Ekrem) 250

Arabistan 709, 788, 914

- Arap 99, 102, 105, 107, 122, 171,
210, 211, 220, 241, 243, 252,
266, 273, 279, 283, 284, 285,
313, 314, 331, 335, 336, 423,
435, 489, 549, 638, 708, 865,
866, 900, 901, 902, 914, 984
- Arapça 335
- Aravelk* 686
- Arıburnu 934
- Arif Paşa 281, 705
- Aritoris 310
- Arnavut 88, 105, 111, 167, 211,
220, 241, 243, 266, 285, 292,
321, 335, 435, 545, 546, 547,
549, 580, 684, 689, 690, 691,
696, 697, 698, 707, 708, 713,
795
- Arnavutluk 105, 107, 111, 121, 266,
292, 314, 316, 321, 322, 326,
502, 543, 544, 545, 546, 547,
550, 557, 571, 573, 574, 575,
670, 671, 677, 679, 680, 682,
684, 688, 689, 690, 691, 694,
697, 698, 702, 703, 704, 706,
707, 708, 709, 714, 716, 718,
726, 735, 740, 764, 770, 786,
788, 794, 805, 864
- Arnavutluk İşyanı 417, 464, 571,
694, 702, 764, 770, 794, 795,
812
- Artin Asaduryan 65, 158, 173
- Asaf Muammer Bey 849
- Âsım Bey (Hariciye Nazırı) 515,
675
- Asım Us 651
- Asir/Yemen-i Asir 314, 574
- Asya 717
- Asya-yı Osmani 868, 792
- Aşiret Hanı 852
- Athenée Palas 941
- Atıfzade Nişancı Ömer Vahit Efen-
di 587
- Atina 229, 250, 757, 865
- Avlonyalı İsmail Kemal Bey 292,
324, 343, 344, 349, 372, 376,
546
- Avni İpekçi 136
- Avrupa 78, 79, 80, 82, 83, 85, 87,
109, 112, 123, 131, 165, 169,
190, 193, 194, 200, 209, 212,
230, 232, 233, 243, 248, 265,
271, 280, 281, 292, 297, 325,
330, 346, 354, 366, 367, 368,
370, 380, 383, 401, 402, 465,
488, 494, 500, 506, 507, 508,
514, 527, 534, 537, 540, 544,
554, 557, 558, 560, 564, 567,
578, 589, 607, 612, 663, 717,
740, 747, 754, 763, 771, 774,
775, 783, 784, 785, 787, 794,
799, 800, 822, 823, 834, 849,
862, 868, 871, 881, 882, 896,
898, 901, 912, 913, 914, 921,
946, 970, 978, 985
- Avrupada Ne Gördüm* (Ahmet
İhsan Tokgöz) 149
- Avrupalı 17, 85, 164, 165, 200, 332,
357, 396, 507, 560, 718, 820,
822, 881, 901
- Avrupalılaşma 984
- Avukat Baha Bey 156
- Avusturya/Avusturyalı 105, 108,
112, 114, 192, 193, 197, 199,
200, 202, 224, 228, 232, 242,

314, 319, 353, 570, 700, 702,
736, 753, 754, 787, 794, 795,
902, 912, 945, 955, 960, 975
Avusturya Sefarethanesi 851
Âyan Meclisi 520, 627, 634, 693,
694, 695, 912
Ayasofya 192, 259, 327, 338, 362,
372, 685
Ayasofya Meydanı 338, 339, 340,
343, 345, 349, 352, 372, 376,
377, 416, 476
Ayastefanos Antlaşması 165
Ayastefanos (Yeşilköy) 165
Aydemir (Müfide Ferit Tek) 179
Azadamart 580
Azerbaycan 930
Aziz Dominicus 108
Azmi Bey (Polis müdürü) 847

B

Babanzade İsmail Hakkı 142, 152,
303, 325, 339, 352, 411, 414,
519, 524, 595, 659, 660, 716,
723, 774, 776, 802, 821, 833
Baba Tahir 158
Bâbüâli 122, 149, 150, 153, 156,
160, 162, 180, 184, 189, 194,
195, 197, 198, 208, 225, 249,
297, 316, 317, 321, 324, 358,
363, 364, 365, 484, 496, 499,
518, 579, 613, 615, 692, 697,
715, 736, 739, 747, 748, 749,
752, 753, 754, 757, 780, 781,
782, 784, 785, 790, 792, 793,
800, 802, 803, 804, 809, 810,
816, 824, 825, 834, 835, 841,

844, 861, 867, 869, 870, 871,
896, 897, 925, 951, 975
Bâbüâli Baskını 155, 446, 447, 659,
783, 786, 803, 810, 811, 812,
814, 818, 822, 829, 830, 831,
833, 835, 841, 885, 894, 896,
905, 908, 937
Bâbüâli Caddesi 34, 127, 135, 137,
139, 140, 141, 144, 146, 147,
148, 151, 153, 154, 158, 181,
325
Bâb-ı Seraskeri 170, 382, 417
Bağdat 111, 284, 352, 431, 461,
516, 517, 518, 519, 728, 815,
916
Bahçekapı 552
Bahri Cedit Vapuru 845, 846
Bahrisefid (Akdeniz) 612, 809
Bakırköy 289
Balkan İttifakı 514, 515, 737, 786,
787, 788, 794, 807, 840
Balkanlı/Balkanlar 190, 192, 319,
515, 528, 545, 684, 698, 701,
702, 718, 736, 739, 741, 743,
747, 750, 752, 753, 756, 757,
762, 763, 770, 783, 784, 787,
788, 792, 794, 795, 805, 830,
917
Balkan Savaşları 56, 63, 88, 112,
190, 314, 379, 417, 438, 447,
464, 492, 495, 528, 535, 689,
738, 740, 753, 764, 778, 779,
786, 792, 794, 795, 797, 800,
833, 840, 841, 843, 844, 865,
867, 869, 872, 877, 878, 889,
894, 900, 917, 927, 937, 978,
984

- Balmoral 870
 Baltık 85
 Bank-ı Osmani 176, 558, 559, 561
 Baron Wangenheim 920, 921
 Baron Zemere 800
 Basra 111, 252, 284, 516, 697
 Basra Körfezi 647, 741, 890, 914
 Basri Bey 623, 653
 Bastille/Bastille Baskını 156
 Bastille Hapishanesi 156
*Batı'nın Doğu Politikasının Ahlaken
 İflası* (Ahmet Rıza Bey) 78
 Battal Gazi 76
 Bedri Bey (Müddeiumumi) 848
 Bedros Hallaçyan Efendi 254, 344,
 349, 411, 580, 598, 693
 Bekirağa Bölüğü 69, 98, 171, 357,
 447, 720, 721, 775, 780, 812,
 830, 949, 950
 Belcuvan 88
 Belçika/Belçikalı 757, 921
 Belgrad 229, 515, 524, 739, 757
 Berlin 89, 114, 603, 604, 606, 607,
 890, 916, 952, 954, 955, 956
 Berlin Antlaşması 224, 225, 747,
 754, 755, 866
 Besarya Efendi 694, 744, 812, 834
 Beşiktaş 151, 206, 207, 231, 233,
 234, 292
 Beşiktaş Sarayı 256, 959
 Beşiktaş Vakası 575
 Bethmann Holweg 955, 959
Beyanülhak 302
 Beyazıt 207, 325, 346, 350, 417,
 810, 847, 851
 Beyazıt Meydanı 259, 839
 Beykoz 733
 Beyoğlu 80, 103, 104, 183, 210, 233,
 236, 242, 249, 286, 297, 310,
 311, 329, 330, 333, 368, 394,
 411, 413, 469, 552, 560, 758,
 764, 783, 792, 825, 847, 848
 Beyoğlu Caddesi 334, 931
 Beyrut 336, 376, 639, 902
 Biga 571, 572
 Bilecik 666
 Binbaşı Refet Bey 723, 725
 Binbirdirek 352, 555
Binbir Gece Masalları 733
 Bingazi 284, 489, 579, 612, 613,
 617, 625, 659, 660, 662, 759,
 790, 805
 Birinci Dünya Savaşı (Harb-i
 Umumi) 91, 92, 95, 112,
 113, 114, 120, 123, 175, 326,
 413, 417, 432, 438, 444, 448,
 464, 486, 545, 562, 563, 585,
 599, 662, 780, 784, 795, 835,
 844, 868, 869, 889, 890, 895,
 896, 903, 912, 913, 917, 918,
 922, 927, 929, 945, 948, 978,
 979, 984
 Bizans 104, 192
 Boğaziçi 393, 775, 896, 898, 931,
 956
 Boğazlar 202, 354, 655, 914, 922,
 924, 926
 Bohoraki Efendi 388
 Bolşevik 80, 123, 926
 Bosna Hersek 108, 112, 193, 199,
 200, 202, 203, 204, 224, 228,
 232, 242, 314, 575, 662, 794,
 795
Boşboğaz ile Güllabi 186

Botton 380
Bozgun (Hafız Hakkı Paşa) 367
 Bremen 955
 Britanya 710
 Brüksel 78
 Brütüs 686
 Budapeşte 399
Budapeşti Hirlap 822
Buhranlarımız (Sait Halim Paşa)
 120
 Bulgar 28, 83, 131, 191, 192, 194,
 199, 211, 215, 220, 227, 228,
 229, 232, 240, 241, 317, 355,
 490, 515, 528, 589, 708, 709,
 734, 736, 738, 739, 740, 756,
 761, 769, 771, 805, 833, 834,
 844, 864, 869, 870
 Bulgarca 231
 Bulgar Cephesi 761, 771, 869, 978
 Bulgaristan 105, 191, 192, 193, 194,
 195, 196, 197, 198, 202, 203,
 204, 224, 227, 228, 229, 231,
 232, 238, 242, 314, 515, 561,
 575, 700, 716, 737, 739, 740,
 753, 757, 784, 787, 844, 869,
 980
 Bulgar Kralı Ferdinand 515, 807,
 814, 834, 913
 Bulgar Ortodoks Kilisesi 490
 Bulgar Patrikliği 490
 Bulgar Telgraf Ajansı 757
 Buona Varilla 562
 Burgaz Adası 183
 Bükreş 92, 229, 666, 849, 938, 939,
 940, 941
 Büyükkada 99, 183, 185, 221, 639
 Büyükçekmece 377

Büyük Kabine 379, 447, 680, 691,
 702, 812, 829

C

Cami Baykurt 489
Carmen 934
 Cavid Paşa 121, 502, 546
 Celâl Bey (Ticaret ve Ziraat Nazırı)
 812
 Celalettin Arif Bey 321, 744
Cem 442
 Cemal Bey (Bağdat Valisi) 815
 Cemal Paşa 89, 91, 92, 93, 663,
 814, 817, 823, 837, 839, 845,
 847, 852, 858, 870, 911, 913,
 924, 926, 930, 968, 969, 982
 Cemil Bey (*Tanin* muharriri) 780,
 782
 Cemil Topuzlu Paşa 149
 Cemiyet-i İlmiye-i İslamiye 300,
 302, 382, 383, 384, 390
 Cem (Karikatürist) 595
 Cenevre 24, 27, 28, 29, 30, 32, 78
Cenin 99, 602, 714, 716, 719, 753,
 757, 758
 Cevat Bey (Mabeyn Başkâtibi) 271,
 273, 364, 475
 Cevat Efendi 848, 851, 853, 857,
 859, 860
 Cevdet Paşa 342
 Cezayir-i Bahrisefid 792, 803, 916
Cezmi (Namık Kemal) 77
 Chester 460, 461
 Cibal 573
 Cidde 237

Clup de Constantinople 413
 Continental Oteli 849
Corriere Della Sera 578
 Cumhuriyet Devri 54, 68, 73, 512,
 667
 Cumhuriyet Halk Fırkası/Partisi
 543, 666, 667, 735, 949, 950
 Cumhuriyet Matbaası 971

Ç

Çanakkale 94, 112, 114, 123, 661,
 663, 664, 666, 899, 928, 930,
 931, 933, 934, 935, 937, 938,
 941, 942, 945, 951, 953, 964
 Çanakkale Boğazı 662, 663
 Çanakkale Savaşı 94, 464, 938
 Çarlık 399, 795, 926, 979
 Çatalca 392, 394, 395, 769, 770,
 776, 777, 778, 786, 790, 808,
 833, 842, 843, 844
 Çerkez 211, 225, 849, 850, 852
 Çerkez Ethem 357
 Çerkez Mahmut Paşa 211
 Çerkez Reşit Bey 357
 Çığır 643
 Çırağan Sarayı 476
 Çingene 500, 501
 Çin Seddi 685
 Çolak Salahattin 936
 Çorum 69, 693
 Çürüksulu Mahmut Paşa 812, 870,
 913, 927

D

Dağavaryan Nazret Efendi 335
Daily Chronicle 717
Daily Mail 286
 Damat Ferit Paşa 135, 379, 533,
 623, 680, 820, 864
 Damat Mahmut Celaleddin Paşa
 118
 Damat Salih Paşa 847, 849, 850,
 855, 856, 858, 860
 Damat Şerif Paşa 680
 Daniş Bey (Dahiliye Nazırı) 732,
 733, 734, 738
 Darüleytam 246
 Darülfünun 95, 748, 752, 781, 820,
 821
 Darülfünun Talebe Cemiyeti 730
 Darülmuallimin 259
 Darüşşafaka 259
 Davutpaşa Kışlası 476
 Dedeagaç 476
Demet 128
 Demir Perde 80
 Demokrat Parti 45, 50, 56, 688,
 712, 725, 735
 Dersim 502, 503, 709
 Derviş Hima 746
 Derviş Vahdeti 253
 Deutsche Bank 607
Devlet Demiryolları Mecmuası 128
 Dicle 516, 517, 522
 Dikran Kelekyan 746, 820
 Dillon 638
 Direklerarası 140
Divançe-i Fazıl (Fazıl Ahmet Ay-
 kaç) 551

Divanyolu 259
 Diyarbakır 967
 Dobruca 92, 938
 Doğu Anadolu 554, 647
 Doğu Buhara 88
 Doktor Arif İsmet Bey 572
 Doktor Bahaeddin Şakir 30, 159,
 912, 938, 942, 968
 Doktor Nâzım 40, 90, 912, 942,
 946, 964
 Doktor Rüsuhi (Dikmen) 912, 946
 Doktor Şükrü Bey 131, 269
 Donanma Cemiyeti 731
 Dresden 956
 Dr. Muntz 802
 Dürzî 107, 111, 503, 545, 569, 571,
 576
 Düvel-i Muazzama 824, 736, 755,
 782, 784, 798, 808, 824, 868
 Düyun-ı Umumiye 95, 506, 507,
 508, 509, 558, 559, 566, 567,
 568, 569, 570, 625, 662, 784,
 840, 964, 975

E

Ebülhevl 646
 Ebülhüda Efendi 170, 171
 Ebüzziya Tevfik Bey 474
 Eceabat 94, 935
Echo de Paris 891
 Edebiyat-ı Cedide 57, 63, 64, 65, 69
 117, 157, 167, 238, 470, 661
 Edirne 155, 294, 500, 528, 632,
 635, 693, 737, 739, 760, 776,
 782, 792, 803, 807, 808, 824,

831, 833, 834, 844, 867, 869,
 871, 872, 908
 Edirne Kalesi 792
 Ege 667, 844
 Ekrem Bey 782
 Ekrem Bey (Recep Paşa'nın oğlu)
 180
 Ekümenik Sinod 219
 Emanuel Karasu 416, 417, 839,
 845, 847, 858, 947
 Emanuilidi Efendi (İzmir Mebusu)
 696
 Emin Arslan Bey 377
 Emin Bey 281
 Emine Hanım 882
 Eminönü 135
 Emrullah Efendi 457, 458, 459
 Encümen-i Teftiş ve Muayene 81
 Enver Paşa 55, 58, 87, 88, 89, 92,
 93, 94, 114, 116, 400, 463,
 495, 539, 540, 659, 663, 790,
 802, 803, 804, 822, 823, 893,
 895, 896, 897, 898, 900, 911,
 913, 923, 924, 925, 928, 931,
 933, 934, 935, 937, 938, 956,
 964, 965, 972, 980, 982
 Epsiros Kahvesi 310
 Erdoğan Erbay 167
 Erenköy 186
 Ergiri 321
 Ermeni 40, 58, 99, 103, 120, 122,
 128, 143, 158, 211, 212, 214,
 215, 220, 221, 222, 224, 225,
 226, 232, 240, 241, 287, 322,
 335, 344, 397, 484, 488, 489,
 534, 556, 564, 580, 638, 709,
 799, 866, 867, 868, 964, 965,

966, 967, 968, 969, 970, 972,
974
Ermenice 214, 225, 226, 580, 686,
731
Ermeni Devrimci Federasyonu 340
Erzurum 825, 967
Erzurumlu Sıtkı 824
Esat Bey 342
Eskişehir 665, 666, 667
Essen 956
Estonya 85
Ethem Paşa 365, 371, 372, 476
Evrak-ı Perişan (Namık Kemal) 77
Exelsior Oteli 665
Eyüp 149

F

Faik Bey (Edirne Mebusu) 782
Faliş Rıfki Atay 44, 651
Fariş el-Huri 903
Fas 612
Fatih 92, 206, 325, 352
Fatih Camii 207
Fatih Sultan Mehmet 750
Fazıl Ahmet Aykaç 551, 552, 651,
726, 727
Fazıl Efendi (Defterdar) 388
Fecr-i Âti 551
Fener 217, 490
Ferit Bey (*İfham* gazetesi müdürü)
820
Fevzi Paşa (Şam Mebusu) 680
Fındıklı Kulüp ve Tiyatrosu 682
Fırat 516, 517, 522
Fikir Hareketleri 60, 66, 67, 68 228,
425

Fikret Uslucan 213
Filibe 759
Filistin 914
Filistin Cephesi 976
Finlandiya Körfezi 85
Firzovik 502
Fitz Maurice 564, 588, 589
Fizan 489, 553
Foni gazetesi 638
Frankfurter Zeitung 353
Fransa/Fransız 82, 83, 92, 104, 107,
108, 117, 123, 143, 165, 196,
179, 197, 224, 313, 331, 332,
353, 379, 468, 499, 558, 559,
561, 562, 563, 564, 565, 566,
570, 612, 736, 753, 754, 864,
869, 890, 896, 913, 914, 915,
916, 921, 922, 924, 926, 937,
956, 969, 970, 972, 982
Fransızca 20, 22, 23, 63, 78, 80,
104, 129, 239, 260, 297, 400,
474, 500, 560, 561, 682, 825,
956
Fransız Generali Franchet d'Espèrey
941
Fransız İhtilali 32, 96, 149, 156,
563
Fransız Tiyatrosu 210
Franz Ferdinand 913
Frenk 469
Frigie Vapuru 776

G

Gabriel Noradunkyan Efendi 484,
680, 719
Galata 337

Galata Köprüsü 117, 135, 153, 181,
207, 236, 321, 352, 363
Galata Rıhtımı 775
Galatasaray 310, 311
Galip Bey 476
Garp Cephesi 974
Garp Ordusu 842
Gazi Ahmet Muhtar Paşa 379, 677,
680, 681, 686, 688, 697, 704,
717, 761, 764, 767, 795, 799,
805, 806, 807, 830, 841
Gebze 658
Gelibolu 931
Genç Osmanlılar 251
Genç Türkler 78, 197, 222, 223,
226, 244, 558, 563, 800
General Giraud 937
General Renenkan 399
General Savof 870
General Tawsend 951
Geveze 186
Gıdık 526
Gil Blas 561
Girit 202, 204, 240, 241, 242, 250,
272, 274, 550, 575, 788
Glavani Sokağı 848
Gözlüklü Emin Efendi 848, 855,
858, 860
Grews 564, 586
Gustave Seon 331, 332, 338
Gülistan 212
Gümölcine 505
Gümölcineli İsmail Bey 505, 529,
535, 815, 847, 848, 854, 856,
859, 860
Gürcü Köyleri (Doktor Arif İsmet
Bey) 572

H

Habeşistan 579
Habip Efendi 349
Hacı Adil Arda 635, 812, 813
Hacı Ahmet Efendi (Astarçılar
Kâhyası) 76
Hacı Âkif Paşa 163
Hacı Mustafa Beynamlı 536
Hacı Veli 667
Haçik Efendi 465
Haçlılar 914
Hadi Paşa 549
Hafız Hakkı Paşa 320, 367, 368,
380, 390, 599, 930
Hafız Sami Efendi 826
Hak 723, 724, 726, 735, 764
Hakkı Behiç Bayıç 326, 328
Hakkı Bey 163
Hakkı Bey (İstinaf Mahkemesi
reisi) 388
Hakkı Bey (Roma Sefiri) 526
Hakkı Bey (Vilayet mektupçusu)
388
Hakkı Cemil 753
Hakkı Efendi 848, 850, 858, 860
Hakkı Paşa 160, 162, 250, 275, 317,
460, 526, 527, 531, 580, 586,
598, 612, 613, 615, 634, 971
Halâskâr Zabitan Grubu 305, 682,
683, 685, 691, 692, 693, 701,
730, 737, 770, 775, 783, 812,
830
Halep 177, 273, 284, 321, 341
Halil Ganem 78
Halil Menteşe 525, 682, 683, 695,
696, 870, 913, 970, 975

Haluk'un Defteri (Tevfik Fikret)

157

Hama 623

Hamburg 953, 956, 958

Hamdi Bey 656

Hamdi Bey (Dayınler vekili) 567

Hamdi Bey (*Tanin* idare müdürü)
352

Hamdi Efendi 623

Hamparsum Boyacıyan Efendi
(İzmir Mebusu) 744

Hanım Mektupları (Safveti Ziya)
238

Harbiye Mektebi 75, 297, 896

Hareket Ordusu 88, 100, 105, 379,
382, 392, 407, 414, 415, 428,
429, 431, 465, 466, 469, 474,
476, 478, 479, 481, 484, 485,
488, 491, 504, 513, 527, 528,
538, 626, 694, 748, 772, 836

Harman Sonu (Fazıl Ahmet Aykaç)
551

Hasan Ali Efendi 817

Hasan Ali Polat 659

Hasan Bey (Priştine Mebusu) 623

Hasan Efendi 824, 825

Hasan Fehmi Bey 117, 321, 322,
324, 363, 406

Hasan Fehmi Efendi (Sinop Mebu-
su) 389, 693, 744

Hasan Fehmi Paşa 163

Hasan Rami Paşa 163, 170, 171

Hasan Rıza Bey 402

Hasan Rıza Paşa 173, 175

Hasköy 236

Havran 111, 273, 314, 464, 502,
503, 545, 571, 573, 574, 576

Havran İsyanı 464

Hayat ve Kitaplar (Ahmet Şuayip)
167

Haydar Efendi 346

Haydar Molla Efendi 882

Haydarpaşa 236, 949

Haydarpaşa Vapuru 373

Hayri Bey (Evkaf Nazırı) 636, 812,
845

Hedef 669

Helmuth von Moltke 891, 924

Hereke 469

Heybeli Ada 221

Hicaz 111, 183, 283, 284, 438, 574

Hikmet Efendi 847, 860

Hilmi Kâmil Bayur 69, 228, 229,
230, 280, 282, 312, 315, 359,
361, 785, 789, 840

Hilmi Paşa 92, 349

Hindenburg 956

Hint/Hindistan 374, 563, 604, 680,
914

Hippolyte Taine 179

Hoca Kadri Efendi 78

Hoca Mecdi Efendi (Karesi Mebu-
su) 586, 590, 591, 592

Hoca Sait Efendi 689

Horhor 824

Horhorlu Hasan Bey 826, 827

Hristiyan/Hristiyanlık 83, 211,
218, 219, 220, 231, 232, 234,
235, 236, 237, 249, 253, 274,
422, 435, 490, 737, 757, 862,
871, 898

Hudeyde Vapuru 503

Hurşit Paşa 675, 676, 678

Hüdavendigâr (Bursa) 268, 377

- Hürriyet-i Ebediye Tepesi 692
 Hürriyet ve İtilaf Fırkası 33, 65,
 305, 531, 532, 533, 622, 623,
 624, 628, 631, 638, 643, 648,
 656, 657, 667, 669, 691, 705,
 706, 712, 713, 717, 719, 734,
 737, 745, 746, 775, 783, 803,
 811, 817, 825, 830, 831, 832,
 835, 839, 845, 862, 863, 982
Hürriyet ve İtilaf Fırkası (Ali Birin-
 ci) 622
 Hüseyin Hilmi Paşa 84, 250, 293,
 300, 301, 324, 358, 359, 363,
 465, 467, 468, 486, 518, 521,
 522, 523, 524, 525, 526, 564,
 663, 680, 686, 704, 705, 799,
 802, 803, 963
 Hüseyin Hüsnü Paşa 694
 Hüseyin Kâzım Kadri 99, 157, 158,
 173, 174, 325, 465, 651, 726,
 775, 782, 908
 Hüseyin Rahmi Gürpınar 186
 Hüseyin Suat Yalçın 782
 Hz. Muhammed 346, 423, 779

I

- Independance Belge* 612
Intelligence (Taine) 179
 Irak 114, 283, 431, 438, 453, 517,
 518, 709, 826
Irak Mektupları (Babanzade İsmail
 Hakkı) 142

İ

- İbrahim Bey (Adliye Nazırı) 812,
 845, 895
 İbrahim Bey (İstanbul Valisi) 761
 İbrahim Bey (Musul Mebusu) 693
 İbrahim Hıfzı Bey 656
 İbrahim Vasfı Bey 782
İctihad 128, 782
İfham 815, 820
 İhtifalci Mehmet Ziya Bey 133
İkdam 59, 128, 137, 138, 139, 140,
 142, 148, 149, 152, 177, 243,
 253, 266, 274, 276, 284, 303,
 306, 316, 324, 358, 359, 362,
 363, 370, 373, 374, 375, 376,
 377, 383, 384, 386, 389, 392,
 393, 394, 395, 396, 397, 398,
 591, 629, 637, 763, 772, 776,
 777, 780, 781, 784, 785, 790,
 791, 792, 793, 796, 815, 820
 İkdam Hanı 151
 İkdam Matbaası 142
 İkinci Dünya Savaşı 41, 80, 844
 İkinci Meşrutiyet 47, 78, 117, 118,
 155, 159, 178, 233, 243, 302,
 305, 321, 505
 İmam İdris 111
 İmam Yahya 111, 573, 574
 İnas-ı Sultani Mektebi 346
 İngiliz 83, 104, 114, 123, 190, 310,
 438, 516, 517, 518, 524, 561,
 562, 563, 564, 565, 570, 586,
 588, 589, 604, 664, 710, 788,
 864, 868, 869, 870, 896, 909,
 913, 916, 921, 922, 924, 972,
 982

- İngilizce 297, 638
- İngiltere 83, 85, 108, 114, 123, 165, 196, 224, 313, 319, 353, 374, 516, 517, 564, 565, 663, 664, 717, 736, 737, 753, 754, 787, 788, 868, 869, 890, 914, 915, 916, 926
- İngiltere Kralı VII. Edward 85
- İngiltere Sefarethanesi 108, 353
- İpek 544, 671
- İpşir Mustafa Paşa 297
- İran 186, 654, 826, 827
- İskenderun 122, 914
- İskoçya 870
- İslam'da Teşkilat-ı Siyasiyye* (Sait Halim Paşa) 120
- İslam/İslami/İslamiyet 24, 26, 31, 39, 49, 108, 120, 279, 302, 340, 421, 422, 424, 490, 563, 641, 661, 717, 779, 896
- İslav 787
- İsmail Bey 623
- İsmail Canbulat 304, 780, 782, 792
- İsmail Efendi 848
- İsmail Hakkı Efendi 207
- İsmail Hakkı Paşa (Amasya Mebusu) 292, 616, 623, 638
- İsmail Hakkı Paşa (Levazım Müdü-
rü) 674, 675, 772
- İsmail Kara 157
- İsmail Mahir Efendi (Mahir Hoca) 246
- İsmail Mahir Paşa 251
- İsmail Müştak Mayakon 173, 174, 651
- İsmet (İnönü) Paşa 58, 59, 65, 667, 686, 688
- İstanbul 23, 36, 53, 76, 78, 79, 83, 84, 85, 92, 94, 98, 99, 102, 103, 104, 108, 109, 114, 117, 119, 128, 129, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 144, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 168, 169, 174, 176, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 186, 188, 191, 193, 194, 199, 200, 207, 209, 210, 218, 220, 221, 222, 225, 226, 228, 232, 233, 236, 237, 238, 239, 242, 243, 244, 245, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 259, 260, 265, 266, 267, 274, 286, 287, 288, 289, 297, 298, 302, 306, 310, 311, 312, 316, 317, 319, 321, 322, 324, 326, 328, 329, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 338, 339, 352, 353, 355, 357, 358, 360, 362, 365, 367, 370, 373, 375, 376, 377, 378, 380, 382, 388, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 397, 400, 402, 403, 404, 407, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 417, 425, 428, 448, 464, 466, 471, 473, 475, 476, 479, 485, 488, 490, 496, 500, 502, 503, 504, 507, 514, 518, 519, 524, 525, 527, 533, 537, 544, 550, 551, 556, 560, 563, 564, 566, 575, 585, 586, 588, 589, 591, 603, 604, 606, 609, 613, 617, 619, 625, 626, 627, 629, 635, 636,

- 639, 640, 649, 658, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 671, 672, 673, 674, 683, 684, 687, 689, 691, 693, 697, 698, 700, 701, 702, 709, 710, 711, 716, 717, 719, 728, 730, 733, 735, 736, 737, 738, 739, 747, 748, 749, 750, 757, 758, 761, 769, 770, 771, 772, 773, 775, 776, 779, 780, 782, 786, 790, 791, 798, 800, 802, 814, 815, 816, 817, 818, 820, 823, 824, 830, 834, 836, 837, 839, 840, 841, 842, 844, 845, 846, 847, 850, 854, 861, 863, 872, 880, 889, 891, 894, 901, 914, 917, 930, 933, 938, 941, 945, 946, 949, 953, 958, 959, 962, 964, 967, 970, 976, 982
- İstanbul gazetesi* 105, 260
- İstanbulof* 787
- İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi* 635
- İstiklal Caddesi* 330, 367, 783
- İstiklal Mahkemeleri* 39, 61, 69, 90, 735
- İsviçre* 114, 118, 191, 500, 501, 969
- İsviçreli* 757
- İşkodra* 647, 741
- İşkodra Gölü* 736
- İtalya* 21, 29, 108, 112, 202, 224, 313, 577, 579, 609, 610, 612, 613, 661, 662, 663, 665, 666, 787, 794, 914, 969
- İtalyan* 21, 313, 314, 577, 578, 579, 609, 610, 613, 659, 661, 734, 758, 805
- İtibar-ı Millî Bankası* 975
- İtilaf Devletleri* 37, 663, 665, 666, 917, 919, 920, 922, 925, 931, 972
- İttihatçı* 19, 25, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 50, 55, 57, 61, 69, 99, 108, 113, 116, 120, 126, 178, 297, 331, 433, 438, 439, 440, 447, 487, 495, 551, 629, 644, 658, 683, 684, 688, 705, 711, 712, 714, 718, 719, 734, 752, 761, 775, 780, 782, 783, 785, 791, 792, 793, 798, 802, 812, 830, 835, 836, 838, 845, 905, 907, 926, 966, 983
- İttihatçılık* 40, 113, 248, 440
- İttihat ve Terakki Cemiyeti* 25, 29, 31, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 43, 44, 45, 47, 48, 50, 54, 55, 56, 57, 60, 61, 65, 67, 68, 73, 78, 79, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 111, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 155, 156, 159, 164, 165, 168, 169, 174, 175, 178, 180, 205, 206, 211, 215, 221, 222, 232, 233, 237, 240, 241, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 252, 253, 254, 257, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 269, 272, 274, 276, 278, 279, 281, 283, 284, 285, 286, 287, 292, 293, 294, 296, 297, 304, 305, 307, 308, 309, 310, 313,

316, 317, 319, 321, 358, 359,
 360, 365, 373, 375, 379, 387,
 388, 389, 390, 395, 411, 413,
 417, 419, 424, 428, 430, 431,
 432, 433, 435, 436, 437, 438,
 439, 440, 441, 442, 443, 444,
 445, 446, 447, 448, 449, 450,
 451, 452, 453, 454, 456, 457,
 458, 459, 460, 461, 462, 463,
 464, 466, 475, 476, 479, 480,
 481, 482, 484, 485, 486, 487,
 489, 491, 494, 495, 497, 499,
 500, 503, 504, 505, 506, 507,
 508, 510, 512, 513, 514, 517,
 518, 519, 522, 523, 525, 526,
 527, 528, 529, 530, 531, 532,
 533, 534, 535, 536, 537, 538,
 539, 543, 544, 545, 548, 549,
 550, 552, 557, 558, 559, 561,
 564, 565, 567, 574, 580, 581,
 582, 585, 586, 587, 589, 591,
 592, 593, 594, 595, 596, 597,
 598, 599, 600, 601, 602, 614,
 615, 616, 617, 623, 624, 625,
 626, 627, 628, 629, 631, 633,
 635, 636, 637, 638, 639, 640,
 641, 643, 644, 645, 646, 647,
 648, 649, 650, 652, 653, 654,
 657, 658, 659, 662, 667, 668,
 669, 670, 671, 673, 674, 675,
 676, 677, 678, 679, 680, 682,
 684, 685, 686, 687, 688, 689,
 691, 694, 697, 698, 699, 700,
 701, 702, 703, 704, 705, 706,
 707, 710, 711, 712, 713, 714,
 716, 717, 718, 721, 725, 729,
 730, 731, 732, 733, 734, 735,
 737, 740, 741, 742, 743, 745,

746, 747, 753, 761, 764, 765,
 766, 767, 770, 771, 772, 777,
 779, 780, 781, 782, 783, 784,
 788, 789, 795, 798, 799, 800,
 801, 802, 803, 809, 811, 812,
 813, 817, 818, 819, 820, 821,
 823, 826, 829, 830, 831, 832,
 833, 834, 835, 836, 837, 839,
 841, 845, 849, 851, 866, 869,
 871, 872, 876, 877, 883, 884,
 885, 887, 891, 892, 893, 894,
 898, 899, 902, 905, 906, 908,
 909, 910, 912, 918, 927, 942,
 950, 974, 979, 980, 981, 982,
 983, 984, 985

İzmir 19, 90, 155, 639, 667, 674,
 676, 696, 744, 787, 912, 954,
 956

İzmir Suikastı 39, 40, 95, 418

İzmit 658, 850, 852

İzzet Holo Paşa 171, 211

İzzet Melih Devrim 164

İzzet Paşa 93, 549, 893

İzzettin Efendi 848, 858

J

Jakobin (Jakoben) 108

Jamanak 687

James David Bourchier 190

Jandarma Kemal Efendi 848, 850,
 852, 858, 860

Jandarma Sadık Bey 848

Jön Türk 19, 20, 24, 25, 26, 27, 28,
 29, 30, 31, 32, 34, 35, 117,
 118, 234

Jules Verne 149

K

Kabasakal 352

Kafkas Cephesi 599, 964

Kafkas/Kafkasya 122, 943

Kahire 27, 28, 159

Kalis 502

Kâmil Bey 782

Kâmil Bey (Tüccar) 815

Kâmil Efendi 170

Kâmil Paşa 125, 163, 168, 169, 193,
194, 196, 197, 198, 228, 229,
238, 243, 253, 265, 266, 274,
276, 277, 280, 285, 287, 288,
290, 291, 292, 296, 312, 316,
319, 359, 382, 419, 493, 616,
680, 682, 704, 705, 717, 764,
766, 768, 772, 774, 775, 776,
780, 783, 784, 785, 786, 787,
790, 791, 798, 800, 802, 803,
808, 812, 830, 840, 842, 851

Kamus-ı Fransevî (Şemseddin
Sami) 143

Kanal Seferi 930

Kanuni Hafız Efendi 407

Kanuni Sultan Süleyman 750

Kapalıçarşı 298

Kara Ahmet 848, 850, 852, 858,
860

Karabet Keşişyan Efendi 127, 134,
135, 137, 139, 158

Karadağ 515, 580, 700, 706, 716,
736, 737, 739, 740, 750, 753

Karadağ Harbi 753

Karadağ Kralı I. Nikola 580

Karadeniz 924, 925, 927, 928, 976

Karagöz 128

Kara Kemal 40, 905, 969

Karesi 588, 591

Karlsbad 949, 951, 960, 962, 963,
976

Kartal 658

Kasabın Fehmi Efendi 848, 858

Kasım Gülek 666

Kastamonu 225, 397

Kâtip Mehmet Efendi 389

Katolik 580

Kavaklar 775

Kavaklı Mustafa Efendi 847, 852,
858, 860, 861

Kaymakam Nihat Bey 841

Kaymakam Zeki Bey 847, 856, 858

Kayseri 158, 537

Kâzım Efendi 847, 848, 849, 850,
851, 852, 854, 855, 856, 860

Kemal Bey (Boğazlıyan Kaymakamı)
782, 848

Kemal Efendi 782

Kemal Mithat Bey 623, 847, 848,
851, 854, 856, 858, 860

Kerensky 976

Kerkük 576

Keşof 193, 194, 195, 196, 198, 228,
230, 317, 394

Kıbrıslı 253

Kıbrıslı Şevket Bey 815, 817

Kınalı Ada 183, 221

Kırım Muharebesi 914

Kırkkilise (Kırklareli) 786, 807

Kırmızı Konak 971

Kırpıntı (Fazıl Ahmet Aykaç) 551

Kızıl Hançer Cemiyeti 447

Kiel 607

Kiel Limanı 955

Kilidülbahr (Kilitbahir) 94
 Kirkor Faik 186
 Kolkida Vapuru 366, 367, 369, 393
 Kont Berchtold 702, 706, 794
 Konya 529, 623, 697
 Koska 326
 Kosova 502, 544, 546, 697, 706
 Kostantinidi Efendi 254
 Kozmidi Pandelaki Efendi 254,
 496, 497, 548, 550, 566, 638,
 639, 721, 733
 Köprülü 805
 Kör Ali 207, 208, 299, 302, 575
 Kör Ali Vakası 233, 298
 Köstence 774, 775
 Kraliçe Olga Vapuru 393
 Kral Piere 739
 Krupp 956, 958
 Krupp Köşkü 956
 Kubilay 298
 Kudüs 284, 314
 Kuran 99, 116, 244, 246, 248, 362,
 421, 738, 779
 Kuruçeşme 825
 Kut'ül Amare Savaşı 464, 604, 951,
 953
 Kuzey Afrika 647
 Kuzey Makedonya 83, 805
 Küçük Kulüp 413
 Küçük Nâzım Efendi 964
 Kürdistan 111, 545
 Kürt 122, 211, 225, 534, 982
 Kürtlük 534
 Küzman 577

L

Lahey 864
 Laleli 325
 La Marseillaise 563
 Latin 120, 121, 167, 210, 972
La Turki 484
La Turquie 331, 335, 338, 353
 Lavirentos Meyhanesi 310
 Lazkiye 257, 329, 333, 338, 363,
 377
 Lehli 236
Le Matin 334, 335, 562, 733, 937
 Lemberg (Lviv) 401, 464
Le Temps 134, 164, 174, 197, 267,
 283, 503, 514, 541, 542, 562,
 612, 700, 737, 862
Levant Herald 297
 Limni 792
 Londra 24, 40, 113, 114, 123, 625,
 678, 739, 790, 800, 805, 808,
 844, 869, 870, 891
 Londra Konferansı 808
 Londra Sulhu 871
 Lord Bonsonyi 516
 Lozan 828
 Lozan Barış Antlaşması 59, 425
 Luma 502, 546, 709
 Lübnan 107, 330, 336, 503, 902
 Lüleburgaz 807, 840, 843, 844
 Lütfi Bey 349
 Lütfi Bey (Fransızca muallimi)
 129, 132, 150
 Lütfi Fikri Bey 505, 546, 557, 623,
 639, 685, 732, 733, 734, 820
 Lynch Şirketi 516, 517, 519, 521,
 522, 523, 524

M

Mabeyinci Emin Bey 319

Mabeyn-i Hümayun 171, 177

Macar 798, 800, 801, 822

Macaristan 193, 199, 242, 314, 399,
753, 754, 795, 902

Mahir Sait Bey 623

Mahmut Muhtar Paşa 341, 342,
344, 365, 676, 680

Mahmut Sadık 128, 129, 130, 142,
158, 238

Mahmut Şevket Paşa 100, 118, 120,
407, 429, 430, 431, 446, 447,
448, 491, 492, 527, 549, 616,
617, 673, 674, 675, 684, 694,
739, 770, 772, 797, 803, 812,
832, 833, 834, 835, 837, 839,
845, 846, 847, 852, 853, 857,
862, 865, 884, 889, 905

Makedonya 30, 104, 105, 131, 196,
220, 229, 240, 463, 564, 670,
702, 709, 714, 786, 787, 788,
805, 842

Malisör 314, 580

Malta Adası 37, 39, 42, 45, 47, 54,
57, 66, 67, 68, 98, 120, 394,
534, 585, 608, 889, 909, 941,
969

Malumat 158

Manastır 29, 30, 260, 362, 652, 672,
674, 684, 690

Mandelstam 355, 356, 861

M. André Tardien 562

M. Auinet 334

Manyasizade Refik Bey 128, 129,
131, 156, 250, 254, 267, 269,
270, 318

Manzume-i Efkâr gazetesi 214

Mardin 284

Marmara 723, 869

Marne Muharebesi 924

Marni Apartmanı 825

Marsilya 776

Matbuat Hatıralarım (Ahmet İhsan
Tokgöz) 149

Mazlilyah Efendi (İzmir Mebusu)
744

Mecdi Bey 852

Meclis-i Has 190

Meclis-i Mebusan 76, 93, 96, 99,
103, 112, 126, 128, 165, 183,
206, 207, 208, 216, 220, 226,
227, 240, 244, 247, 250, 251,
255, 257, 259, 260, 261, 262,
264, 266, 267, 270, 272, 274,
275, 277, 278, 279, 283, 284,
285, 286, 287, 289, 290, 291,
292, 293, 296, 298, 302, 312,
316, 320, 321, 324, 332, 333,
336, 343, 346, 347, 352, 359,
360, 363, 364, 365, 385, 387,
388, 389, 390, 392, 404, 406,
414, 416, 417, 420, 425, 430,
431, 439, 442, 448, 449, 451,
452, 453, 454, 455, 476, 482,
484, 486, 489, 493, 494, 496,
505, 507, 509, 512, 513, 515,
516, 521, 522, 523, 525, 526,
536, 540, 545, 546, 547, 550,
556, 557, 571, 574, 579, 582,
585, 588, 589, 594, 616, 617,
627, 628, 631, 633, 634, 635,
636, 649, 653, 654, 666, 670,
672, 673, 674, 675, 678, 679,

- 682, 684, 685, 689, 691, 692,
693, 695, 696, 697, 698, 700,
701, 702, 703, 707, 722, 741,
755, 799, 806, 812, 829, 877,
880, 886, 903, 913, 931, 966,
970, 971, 975
- Mecmua-i Ebüzziya* 128
- Medine 286, 734
- Mehmet Ali Efendi 826, 827, 847,
848, 849, 850, 852, 855, 857,
859, 860
- Mehmet Ali Paşa 163, 549
- Mehmet Arslan Bey 257, 329, 331,
333, 335, 338, 339, 351, 363
- Mehmet Cavid Bey 94, 95, 179,
269, 271, 324, 328, 329, 331,
352, 353, 354, 377, 380, 390,
402, 403, 404, 405, 407, 410,
461, 465, 486, 487, 488, 507,
508, 509, 557, 559, 561, 562,
567, 569, 586, 595, 596, 598,
599, 636, 677, 695, 696, 697,
714, 716, 719, 721, 726, 731,
732, 741, 774, 776, 799, 802,
908, 910, 913, 915, 916, 920,
921, 924, 927, 975
- Mehmet Celal Bey 328
- Mehmet Efendi 847, 848, 860
- Mehmet Esat (Işık) Paşa 174, 651,
820
- Mehmet Ferit Paşa 167
- Mehmet Habip Bey 585, 586
- Mehmet Hulusi Bey 603
- Mehmet Münir Bey (Çorum Mebu-
su) 693
- Mehmet Rauf 651
- Mehmet Şerif Paşa 533, 534, 535,
538, 539, 556
- Mekke 286, 438
- Mekteb-i Hukuk 259
- Mekteb-i Mülkiye 20, 23, 95, 129,
173, 234, 259, 297, 303, 317,
321, 730, 936
- Mekteb-i Sultani 458
- Mekteb-i Tıbbiye 20, 133, 730
- Melamilik 536
- Memduh Bey 626
- Memduh Paşa 170, 171, 773
- Memduh Şevket Esendal 677
- Menemen 298, 665
- Menemen Hadisesi 667
- Men-i İhtikâr Komisyonu 946, 950,
951, 971
- Menton 969, 970
- Mercan İdadisi 133, 147, 259
- Meriç 736
- Merih 336
- Meşrutiyet 68, 78, 87, 88, 101, 102,
103, 105, 108, 109, 111, 116,
117, 124, 125, 126, 127, 128,
129, 131, 134, 135, 138, 141,
146, 149, 152, 155, 159, 160,
161, 163, 164, 165, 167, 169,
173, 178, 181, 188, 190, 191,
194, 197, 202, 204, 206, 207,
208, 210, 211, 212, 213, 215,
217, 219, 221, 222, 227, 232,
237, 242, 244, 247, 249, 251,
259, 264, 266, 270, 271, 273,
275, 280, 286, 288, 292, 294,
297, 298, 299, 300, 301, 302,
306, 309, 313, 314, 316, 319,
327, 335, 339, 358, 359, 360,
361, 362, 377, 379, 380, 389,
390, 402, 404, 406, 408, 410,
416, 418, 420, 421, 422, 423,

- 424, 425, 432, 435, 440, 441,
449, 453, 456, 457, 464, 478,
479, 483, 494, 498, 500, 502,
504, 507, 508, 522, 523, 524,
525, 528, 531, 533, 536, 537,
538, 540, 542, 543, 545, 548,
551, 553, 556, 557, 559, 563,
571, 575, 576, 577, 583, 585,
587, 588, 592, 594, 599, 600,
603, 615, 617, 618, 619, 620,
622, 628, 633, 634, 635, 641,
644, 645, 647, 657, 665, 667,
673, 687, 729, 730, 782, 787,
795, 807, 814, 835, 872, 873,
874, 875, 877, 885, 891, 894,
895, 909, 928, 971, 982, 984,
985
- Meşrutiyet Bayramı 155
- Meşrutiyet Caddesi 329
- Meşrutiyet Devri 67, 68, 73, 125,
126, 152, 206, 208, 228, 230,
270, 280, 339, 340, 387, 486,
488, 545, 622, 688, 795, 820,
822, 837, 839, 877, 985
- Meşrutiyet gazetesi 537
- Meşrutiyet Hatıraları (Hüseyin
Cahit Yalçın) 66, 67, 228,
230, 840
- Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Ha-
tıralarım (Hüseyin Kâzım
Kadri) 157
- Meşveret gazetesi (Paris) 78
- Meşveret gazetesi (Trabzon) 799
- Metropolit Yarasamos 388
- Mevlânade Rıfat Bey 117, 321
- Mısır 86, 195, 290, 316, 617, 788,
922, 930
- Midhat Paşa 18, 19, 75, 353
- Midilli 629, 792
- Midye-Enez hattı 844, 867, 869,
870, 871
- Mihran (Nakkaşyan) Efendi (Sa-
bahçı Mihran) 128, 142,
143, 144
- Millî Edebiyat 748
- Millî Mücadele/Kurtuluş Savaşı
38, 39, 40, 42, 56, 57, 58, 65,
116, 117, 122, 128, 143, 178,
321, 379, 531, 532, 622, 780,
974, 979, 980, 983
- Milona 204
- Miralay Carbo 357, 358, 368, 369,
393
- Miralay Cemal Bey 817
- Miralay Fuat Bey 848, 854, 856,
858, 860
- Miralay Galip Bey 472
- Miralay Kemal Bey 856
- Miralay Sadık Bey 535, 536, 537,
580, 582, 585, 587, 623, 631,
636, 652, 657, 775, 815, 817,
862, 863, 864
- Mirat-ı Âlem 128
- Mirliva Arif Bey 815
- Mirliva Ferit Paşa 815
- Mithat Kemal Bey 854
- Mithat Sami Bey 623
- Mithat Şükrü Bleda 245, 246, 910,
969, 983
- Mizan 24, 234, 640, 727, 784
- Mizancı Murat Bey 26, 78, 234,
254, 629, 640, 784
- M. İzvolksi 515
- M. Jean Rodes 164, 174, 503, 541
- M. Liaptehef 355
- M. Mandelston 368, 369, 380, 393

M. Martini 613
 Morion 864
 Moskof 122, 123, 779, 863, 926
 Mösyö Griparis 239
 Mösyö Lahovari 864
 Mösyö Naçudiç 870
 Mösyö Pantazini 825, 826
 Mösyö Tuşef 870
 Mösyö Weil 975, 976
 M. Pissard 845
 M. Pompard 499
 Muhasip Cevher Ağa 419, 253
 Muhip Bey 815, 848, 849, 850, 854, 855, 856, 859, 860
 Muhittin Birgen 606, 608, 651, 782, 949, 951
 Muhtar Bey (Atina Sefiri) 757
 Muhtar Bey (Hariciye Nazırı) 812
 Muhtar Bey (Nafia Nezareti müsteşarı) 461
Murşhar 731
 Musevi 222, 388
 Mustafa Âsım Bey 134, 254, 271, 551
 Mustafa Efendi (Halep mebusu) 341, 342, 343
 Mustafa Fikri 271
 Mustafa Kemal Atatürk 40, 41, 58, 65, 67, 68, 90, 93, 101, 113, 116, 121, 122, 123, 124, 321, 418, 434, 456, 543, 584, 686, 688, 934, 980, 981, 983
 Mustafa Necip Bey 809, 810, 811
 Mustafa Saffet Yetkin 289, 290, 291
 Mustafa Zeki Paşa 171
 Musul 284
 Musurus Bey 701

Muş 824
 Muşlu Sait Efendi 824, 825, 826, 827
 Muzaffer Bey 425
 Müdafaa-yı Milliye Grubu 820, 831
 Müddeiumumi Sadettin Bey 388
 Müfide Ferit Tek 179
 Müfit Bey (Arnavutluk mebusu) 546, 690, 322
 Mülazım Hamza Efendi 691
 Mülazım İsmail Efendi 691
 Mülazım Şaban Efendi 537, 652
 Mülazım Tahsin Bey 764
 Münih 952, 953
 Münir Paşa (Paris Sefiri) 787
Müşavat gazetesi 674
 Müslüman/Müslümanlık 104, 105, 107, 108, 109, 115, 211, 220, 222, 231, 232, 233, 234, 239, 240, 241, 242, 290, 299, 373, 383, 384, 393, 421, 423, 424, 488, 489, 529, 532, 549, 580, 589, 637, 667, 668, 709, 757, 844, 862, 864, 866, 897, 898
 Müşir Fuat Paşa 623, 820
 Müşir İbrahim Paşa 503
 Mütareke Devri 40, 41, 58, 65, 67, 68, 120, 128, 138, 889
 M. Volpi 662, 665, 666

N
 Naci Bey (Trabzon Mebusu) 799
 Naciye Sultan 88, 114
 Naçoviç 191
 Nadir Paşa 716, 719
 Nadra Matran 337, 338, 351, 353, 354, 896

Nafi Paşa 273, 284
 Nafiz Bey (Sadaret yaveri) 809
 Nail Bey (Maliye Nazırı) 596
 Naip Nasrettin 388
 Namık Kemal 19, 20, 21, 22, 33,
 77, 514
 Napolyon 896
 Nasrettin Hoca 975
 Naşit Bey 370, 383
 Nauman Fabrikası 956
 Naum Paşa 163
 Nâzım Efendi 847
 Nâzım Paşa 90, 294, 359, 360, 363,
 377, 549, 675, 676, 680, 683,
 692, 704, 719, 725, 728, 758,
 783, 790, 793, 809, 810, 811,
 830, 831, 841, 850, 858, 912,
 982
 Nazmi Cemal Bey 817
 Nazmi Efendi 850, 852, 853, 857,
 859, 860
Nealogos 242, 250, 490
 Necip Draga 545
 Nemrut Mustafa Paşa 982
 Nesim Ruso 839, 845, 847, 852,
 858
Neue Freie Presse 193, 196, 591,
 802, 803
 Nice 379
 Niçi 297
 Nigehbân Cemiyeti 447
 Nikolaidis 128
 Nikola Leonidi 826, 827
 Niş 399
 Nişan Durusyan Efendi 651
 Nişantaşı 198
 Nitti 313

Nizamettin Efendi 780
 Norveç 672, 700, 786
Novie Vre-mia 794
 Numune-i Terakki İdadisi 259
 Nurettin Bey (*İkdam* gazetesi mesul
 müdürü) 820
 Nuri Bey (Kerbela Mebusu) 693
 Nuruosmaniye 246, 257, 324

O

Odesa 369, 370, 393, 397, 398, 399,
 400, 404, 464, 930, 945
 Ohannes Vartkes Efendi 344, 967
 On Dördüncü Louis 498
 Orhan Efendi (Posta ve Telgraf
 Nazırı) 812
 Orhan Talât Bey 716, 719, 732, 741
 Orta Doğu 113
 Ortodoks 218, 299, 490
 Osman Bey (Serfiçe Mebusu) 693
 Osman Fehmi Bey 87
Osmanischer Loyd 518, 563, 736
 Osmanlı/Osmanlı Devleti/Osmanlı
 İmparatorluğu 75, 76, 78,
 83, 84, 88, 89, 93, 94, 95, 96,
 99, 100, 103, 104, 105, 109,
 111, 112, 122, 117, 118, 120,
 128, 129, 143, 155, 156, 159,
 160, 165, 171, 172, 178, 190,
 191, 194, 195, 196, 197, 200,
 211, 203, 204, 209, 210, 214,
 224, 228, 229, 230, 232, 234,
 239, 240, 246, 247, 250, 262,
 269, 272, 273, 284, 285, 292,
 297, 312, 335, 336, 343, 344,
 346, 357, 367, 372, 373, 374,

- 377, 378, 379, 385, 396, 416,
418, 422, 427, 435, 438, 439,
476, 474, 484, 489, 506, 516,
517, 521, 524, 536, 541, 545,
549, 557, 561, 562, 563, 566,
567, 577, 569, 575, 578, 579,
580, 581, 585, 588, 592, 603,
608, 610, 620, 649, 656, 689,
698, 706, 709, 716, 717, 718,
731, 737, 740, 741, 744, 745,
746, 753, 757, 759, 761, 763,
764, 624, 630, 646, 671, 700,
702, 708, 709, 737, 741, 750,
752, 769, 786, 778, 779, 780,
784, 785, 786, 787, 787, 788,
794, 795, 798, 800, 806, 807,
819, 825, 826, 840, 858, 859,
861, 862, 863, 865, 866, 868,
869, 873, 917, 902, 945, 951,
968, 978, 979, 984
Osmanlı Ajansı 675, 695
Osmanlı Bankası 104, 558, 561
Osmanlı gazetesi 117
Osmanlılık 210, 211, 224, 227, 231,
239, 330, 512, 704, 743, 809
Osman Nizami Paşa 834
- Ö**
Ömer Feyzi Efendi 389, 654
Ömer Naci Bey 525, 744, 745
Ömer Rüştü Paşa 163
- P**
Palais de Danse 605
Panhelenizm 698
Panslavizm 914
Panturanizm 800
Papadopoulos 128
Paris 24, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 78,
117, 118, 159, 174, 197, 268,
283, 284, 306, 330, 336, 505,
531, 533, 558, 559, 561, 562,
563, 787, 840, 849, 862, 890,
924, 950
Perapalas 329, 330
Perizat Hanım 114
Pertev Tevfik Bey 847, 848, 854,
856, 858, 860
Peşte 177, 178, 397, 399, 400, 401,
402, 464, 822
Petersburg 736
Peyam-ı Sabah 128
Pierre Milb 210
Pilsen 960
Pire Mehmet Sokağı 847, 856
Plevne 842
Podgorica 580
Prens Ferdinand 229
Prens Sabahattin Bey 26, 118, 232,
233, 243, 253, 254, 284, 304,
305, 306, 439, 820, 823, 824,
829, 831, 847, 848, 849, 851,
854, 855, 856, 858, 860, 865
Prens Tevfik Bey 854
Priştine 544, 545, 546, 623, 689,
805
Priştineli Hasan Bey 546, 698
Prodoos 242, 243, 250, 299, 310,
311
Prodromos 222, 223
Proini 698
Prusya 736, 891

Puzantiyon 225, 687

Puzant Kecyan 225

Q

Quinner 607

R

Ragıp Bey 163

Ragıp Efendi 848, 850, 858, 860

Rahmi (Arslan) Bey 155, 156, 316

Raif Efendi 847, 852, 858, 860

Rasputin 281

Rauf Orbay 40, 418, 419

Recai Nüzhet 753

Recaizade Mahmut Ekrem 22, 250

Recep Paşa 178, 179, 180

Refet (Bele) Paşa 40, 719

Refet Bey (Divan-ı Harp âzası) 719

Refik Hayri 651

Rehğüzâr-ı Matbuatta (Abdullah Zühtü) 135

Renin 99, 602, 768, 769, 770

Resneli Niyazi Bey 87, 88, 495, 894

Reşit Ayad 771

Reşit Bey 847, 849, 854, 855, 856, 858, 860

Reşit Bey (Dahiliye Nazırı) 815, 817

Reşit Bey (Hariciye Hukuk Müşaviri) 834

Reşit Efendi Hanı 158

Reşit Matran 283, 284, 330

Reşit Paşa 170

Reşit Paşa (Ticaret ve Ziraat Nazırı) 680

Reval 85, 107

Reval Görüşmeleri 85

Rıfat Bey 372

Rıfat Bey (Maliye Nazırı) 486, 812

Rıfat Paşa (Harbiye Nazırı) 625

Rıfat Paşa (Hariciye Nazırı) 515

Rıza Nur 304, 305, 306, 307, 557, 623, 689, 698, 734, 737, 746, 815, 817

Rıza Paşa 288, 290

Rıza Paşa (Karahisar Mebusu) 782

Rıza (Riyad) Sulh 902

Rıza Tevfik 33, 95, 169, 170, 493, 547, 623, 633, 639, 644, 653, 687, 721, 730, 731, 732, 733

Ring Bulvarı 802

Rodos 76, 629, 662, 792

Roma 120, 526, 527, 577, 578, 579, 612, 665, 969

Romanya 83, 92, 229, 524, 775, 787, 788, 849, 855, 864, 938, 942

Romen 939, 940

Rubab'ın Cevabı (Tevfik Fikret) 157

Rubab-ı Şikeste (Tevfik Fikret) 157

Rum 99, 103, 104, 157, 211, 214, 215, 216, 217, 220, 221, 222, 232, 233, 238, 240, 241, 242, 243, 250, 260, 274, 299, 311, 331, 366, 397, 489, 490, 491, 492, 496, 497, 568, 638, 701, 702, 708, 709, 736, 746, 787, 965

Rumca 213, 222, 226, 236, 242, 310, 311, 408, 409, 414, 490, 497, 550, 638, 698

Rumeli 83, 84, 85, 88, 115, 116,

- 117, 118, 122, 134, 178, 183,
227, 236, 237, 260, 288, 342,
377, 395, 403, 406, 439, 492,
508, 527, 528, 545, 575, 615,
618, 619, 684, 707, 714, 718,
740, 747, 748, 753, 757, 769,
771, 788, 807, 808, 809, 821,
864, 865, 888, 896, 900, 901
- Rumeli-yi Şarki 203, 546
- Rum Patrikhanesi 238, 721
- Rus/Rus Çarlığı/Rusya 28, 88, 122,
123, 165, 192, 202, 224, 351,
353, 354, 357, 370, 379, 393,
438, 515, 537, 542, 563, 564,
565, 736, 753, 754, 787, 794,
795, 807, 861, 862, 863, 867,
868, 890, 891, 914, 921, 924,
925, 926, 928, 945, 976, 978
- Rusçuk 524, 666, 939
- Rus İmparatoru II. Nikolay 85
- Rus-Japon Harbi 787
- Rusya Sefarethanesi 353, 354, 366,
380, 393, 861
- S**
- Saadet* 128, 142
- Sabah* 128, 142, 143, 144, 381, 803,
809, 810, 811, 814, 815, 820
- Sabit Bey (Esvapçı) 256
- Sabri Bey (*Tanin* gazetesi yazı heye-
tinden) 651
- Sacher Oteli 802
- Sada-yı Millet* 548, 550, 552
- Sadettin Halil Efendi 273
- Sadık Efendi (Denizli Mebusu) 691
- Safa Efendi 857, 859
- Saffet Bey (Merkez Kumandanı)
722, 728
- Safveti Ziya 238
- Safvet Lütüf Bey 825
- Sagavriyan (Sivas Mebusu) 746
- Saint Antoine Apartmanı 330, 331,
332, 354
- Sait Bey (Maarif Nazırı) 680
- Sait Halim Paşa 55, 120, 812, 834,
835, 837, 840, 845, 889, 897,
913, 922, 927, 969, 971
- Sait Paşa 96, 156, 161, 168, 189,
194, 230, 238, 253, 280, 281,
288, 296, 317, 321, 353, 360,
419, 612, 613, 616, 628, 629,
631, 636, 675, 676, 677, 691,
695, 772, 805
- Sakız adası 792
- Saki Çeşmesi 847
- Saksonya Krallığı 956
- Salahattin Bey 388
- Salâh Cimcoz 782, 951, 956
- Salon Köşelerinde* (Safveti Ziya)
238
- Sami Paşa 571
- Samipaşazâde Sezai 159
- Samoel Efendi 847
- San Remo 93
- Sapanca 658
- Saraybosna 912
- Sarayburnu 180, 474
- Satvet Lütüf Tozan 305, 824, 827
- Selanik 27, 28, 29, 30, 85, 117, 129,
131, 132, 133, 134, 155, 156,
203, 215, 227, 237, 316, 317,
336, 339, 340, 352, 367, 370,
380, 389, 390, 392, 394, 395,

- 397, 399, 400, 402, 403, 404,
405, 407, 408, 409, 410, 412,
414, 416, 464, 472, 476, 479,
487, 524, 538, 601, 683, 697,
701, 702, 704, 707, 710, 714,
716, 734, 736, 757, 758, 815,
839, 845, 947
- Selanik Vapuru 180
- Selim Sırrı Tarcan 169, 170
- Senin* 99, 602, 716, 723, 758, 760,
764
- Sen Sinod Meclisi 219
- Sepetçiler Yokuşu 329
- Serasker Kapısı 687
- Serbestî* 117, 321
- Serkldoryan 329, 333, 413, 909,
965
- Servet gazetesi* 128
- Servet-i Fünun* 23, 63, 95, 128, 149,
152, 154, 156, 157, 167, 179,
253, 274, 277, 470, 537, 551
- Servet-i Fünun Matbaası 155
- Sevr Antlaşması 122, 798, 974
- Seyyare* 551
- Seyyid Talip Bey 252, 697
- Seyyit Bey (İzmir Mebusu) 954,
956
- Seyyit İdris 573, 574
- Sırbistan 229, 399, 515, 737, 739,
740, 753, 757, 787, 788
- Sırp 28, 515, 708, 709, 738, 739,
740, 787
- Sıtkı Efendi 825, 826, 827
- Sinop 448, 693, 744, 835, 846
- Sir Adam Block 922
- Siret Bey 623
- Sirkeci 94, 134, 144, 414, 555
- Siroz (Serez) 245
- Sisam adası 736
- Sivas 335, 623, 746
- Sofya 190, 191, 193, 194, 196, 198,
199, 200, 220, 229, 394, 524,
737, 739, 757, 758
- Stampa* 610, 612
- Stanboul gazetesi* 560
- Stockholm 533, 534
- Sultan Abdülmecit 93, 94, 417,
522, 951
- Sultanahmet 327, 476, 722
- Sultanahmet Bahçesi 346, 350
- Sultanahmet Camii 287, 352, 733
- Sultanahmet Meydanı 296, 722,
743, 744, 918, 920, 921
- Sultan Beşinci Mehmet Reşat 84,
93, 100, 129, 255, 417, 510,
604, 634, 679, 683, 979
- Sultan İkinci Abdülhamit 53, 68,
73, 76, 80, 81, 83, 84, 88, 89,
90, 95, 97, 99, 100, 103, 108,
117, 118, 122, 126, 127, 128,
129, 138, 148, 152, 155, 156,
161, 165, 167, 168, 171, 173,
176, 178, 193, 198, 203, 208,
210, 212, 227, 237, 238, 245,
251, 253, 256, 257, 259, 261,
262, 263, 264, 265, 268, 269,
270, 271, 272, 273, 274, 280,
292, 293, 294, 295, 300, 301,
319, 320, 330, 335, 336, 340,
349, 353, 359, 364, 370, 375,
376, 379, 402, 404, 407, 416,
417, 418, 419, 425, 448, 452,
456, 465, 468, 469, 470, 471,
472, 473, 474, 475, 476, 479,
485, 486, 489, 495, 502, 504,
506, 507, 511, 520, 528, 538,

- 540, 542, 553, 563, 564, 571,
593, 599, 632, 638, 646, 647,
648, 656, 686, 687, 698, 699,
735, 737, 749, 757, 758, 786,
787, 795, 808, 838, 896, 912,
947, 984
- Sultan İkinci Mahmut 516
- Sultan Mahmut Türbesi 251
- Sultan Osman Dretnotu 913
- Sultan Selim Camii 93
- Sultan Vahdettin 93, 171, 379, 439,
537, 817, 950, 979, 980
- Suriye 86, 92, 93, 99, 107, 266, 279,
283, 284, 286, 330, 331, 336,
431, 438, 453, 489, 503, 569,
571, 709, 714, 903, 914, 976
- Süleyman Bey (Ferik Mütekaidi)
623
- Süleyman Fehmi 326, 328
- Süleymaniye 352
- Süleymaniye Kışlası 170
- Süleyman Nazif Bey (Trabzon
Valisi) 782
- Süleyman Numan Paşa 606, 608,
609, 723, 772
- Süleyman Paşazade Adil Bey 847,
858, 860
- Süreyya Bey (Berat Mebusu) 691
- Süveyş 922
- Ş
- Şaban Efendi 815, 817
- Şam 91, 93, 903
- Şanlı Asker (Abdullah Zühtü) 135
- Şanlı Asker (Hafız Hakkı Paşa) 367
- Şark Ordusu 770, 771, 772, 776,
777, 841
- Şarköy 833
- Şark Şimendiferleri Kumpanyası
506
- Şefik Elmüeyyet 99, 336
- Şehbenderzade Filibeli Ahmet
Hilmi 815
- Şeyh Nail 179
- Şehzadebaşı 128, 130, 131, 140,
141
- Şehzade Hilmi Efendi 257
- Şehzade Necmettin Efendi 257
- Şehzade Ömer Faruk Efendi 94, 931
- Şehzade Süleyman Efendi 88
- Şekip Arslan Bey 331
- Şemseddin Sami 128, 143
- Şerafeddin Mağmumi 78
- Şeref Paşa 820
- Şeref Sokağı 246, 649
- Şerif Hüseyin 438
- Şerif Paşa 531, 847, 850, 854, 855,
856, 858, 860
- Şermin (Tevfik Fikret) 157
- Şevket Bey 179
- Şevket Turgut Paşa 543, 545
- Şevki Bey 782
- Şevki Efendi 847, 848, 851, 852,
857, 859
- Şeyhlili Mustafa Efendi 848, 858
- Şeyh Salih Efendi 815, 817
- Şeyhülislam Cemalettin Efendi
155, 163, 168, 469, 680
- Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi
134, 586, 589, 625, 694
- Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi
529, 623
- Şimal Burnu 672, 700, 786
- Şirket-i Mürettebiye Matbaası 158,
325

Şura-yı Devlet 163, 189, 680, 785,
812, 904
Şura-yı Ümmet 159, 253, 265, 274,
281, 313, 317, 373, 522
Şükrü Bey 812, 837, 845
Şükrü El-Aseli Bey 623
Şükrü Saraçoğlu 297

T

Tabsıra-i İbret (Midhat Paşa) 76
Tahidromos 226
Tahir Hayrettin Bey 626, 627, 639
Tahsin Paşa 170, 171
Taif 75
Takvimden Yapraklar [Mahmut
Sadık] 128
Takvimli Gazete 238
Talât Bey (Ankara Mebusu) 349
Talât Paşa 50, 54, 55, 57, 89, 90, 93,
119, 131, 132, 269, 270, 293,
317, 382, 413, 495, 497, 499,
503, 509, 534, 535, 553, 564,
572, 582, 586, 589, 598, 599,
632, 636, 677, 693, 733, 744,
761, 771, 774, 775, 776, 783,
790, 793, 811, 820, 830, 837,
839, 845, 847, 852, 858, 870,
872, 886, 889, 897, 898, 910,
913, 917, 924, 925, 927, 948,
949, 951, 952, 967, 969, 971,
972, 974, 975, 976, 980, 982
Tallin 85
Tanin 42, 45, 47, 48, 59, 99, 102,
121, 142, 157, 158, 159, 162,
164, 168, 171, 172, 173, 176,
177, 178, 181, 183, 186, 189,

190, 191, 193, 203, 204, 205,
206, 208, 210, 213, 214, 216,
219, 223, 226, 227, 231, 234,
236, 238, 239, 241, 242, 243,
244, 250, 251, 254, 265, 271,
272, 274, 275, 277, 278, 280,
281, 284, 286, 289, 294, 299,
300, 302, 303, 304, 306, 310,
311, 312, 313, 324, 325, 326,
329, 330, 332, 335, 339, 340,
352, 353, 354, 367, 373, 382,
405, 408, 414, 425, 426, 458,
459, 460, 461, 464, 465, 483,
484, 485, 486, 490, 493, 496,
500, 502, 503, 505, 507, 508,
509, 510, 513, 514, 519, 524,
525, 526, 527, 539, 542, 549,
553, 554, 559, 560, 563, 566,
571, 574, 575, 576, 577, 578,
579, 580, 582, 584, 585, 586,
587, 588, 591, 592, 595, 596,
597, 598, 600, 601, 602, 609,
611, 612, 613, 617, 621, 622,
623, 625, 627, 628, 629, 630,
632, 633, 634, 635, 636, 637,
638, 639, 640, 641, 643, 644,
645, 646, 650, 651, 656, 657,
659, 667, 668, 669, 670, 671,
673, 675, 686, 687, 689, 691,
695, 697, 698, 700, 701, 702,
704, 705, 706, 707, 711, 713,
715, 716, 718, 719, 723, 727,
731, 732, 733, 734, 735, 736,
737, 738, 739, 740, 741, 742,
743, 745, 746, 747, 749, 750,
752, 753, 758, 770, 771, 772,
773, 774, 776, 780, 782, 788,

- 789, 818, 819, 820, 821, 822,
827, 829, 833, 834, 846, 862,
863, 865, 867, 868, 873, 875,
878, 879, 880, 882, 883, 885,
886, 887, 891, 892, 894, 902,
903, 904, 905, 907, 908, 909,
910, 912, 917, 929, 949, 951,
955, 960
- Tanin Matbaası 414, 551, 555
- Tanzimat 49, 250, 254, 421
- Tarihin Gölgesinde Meşâhir-i
Meçhûleden Birkaç Zât* (Ali
Birinci) 321
- Tarik* 128, 612
- Tasvir-i Efkâr* 246, 791
- Taşkışla/Taşkışla Vakası 237, 342
- Taşnaksütyun Cemiyeti 287
- Tatar 399, 400
- Tekirdağ 356
- Teminat* 638, 643, 669
- Tenvir-i Efkâr Heyeti 820
- Tepebaşı 329
- Tepebaşı Bahçesi 183
- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
40, 58, 418
- Tercüman-ı Hakikat* 128, 782
- Teselya Muharebeleri 204
- Tevfik Bey (Çankırı Mebusu) 348
- Tevfik Efendi 809, 848
- Tevfik Fikret 23, 33, 64, 99, 157,
158, 173, 256, 458, 651
- Tevfik Paşa 163, 365, 366, 370, 377,
378, 379, 475, 678, 679
- The Times* 113, 190, 564, 586, 663,
664, 739, 870
- Tirnova 198
- Tiflis 89
- Tihâme 573
- Tilkof Efendi 694
- Tokatlıyan 334, 783
- Tokyo 179
- Topal Tevfik Efendi 850, 852, 857,
859, 860
- Tophane/Tophane Meydanı 180,
337, 356, 368, 369
- Topkapı Sarayı 351
- Trablusgarp 87, 108, 112, 179, 202,
284, 417, 577, 578, 579, 609,
610, 611, 612, 613, 615, 616,
617, 625, 660, 661, 662, 734,
759, 805
- Trablusgarp Harbi 63, 417, 464,
579, 612, 659, 661, 662, 666,
684, 704, 743, 788, 794, 795,
894
- Trabzon 782, 799
- Trakya 769
- Trayan Nali 260
- Tribuna* 578, 579
- Tuna 203, 524, 939
- Tunus 617
- Turfanda mı Turfa mı?* (Mizancı
Murat Bey) 234
- Turhan Paşa 163
- Tünel (Beyoğlu) 334, 354, 825
- Tünel Meydanı 823
- Türk 33, 36, 38, 39, 41, 43, 44, 45,
46, 47, 49, 50, 51, 52, 54, 55,
58, 62, 63, 64, 66, 68, 69, 70,
80, 84, 85, 94, 95, 101, 103,
104, 105, 107, 108, 109, 111,
112, 113, 114, 117, 118, 122,
127, 133, 134, 135, 138, 140,
146, 151, 157, 165, 179, 191,

- 199, 200, 210, 211, 212, 214,
215, 220, 221, 222, 226, 227,
232, 234, 238, 239, 240, 241,
242, 243, 248, 249, 250, 266,
284, 286, 287, 297, 304, 305,
308, 321, 326, 357, 359, 369,
372, 374, 375, 399, 402, 408,
409, 410, 413, 418, 421, 425,
426, 434, 435, 436, 437, 438,
440, 441, 442, 464, 484, 489,
490, 491, 494, 512, 514, 518,
528, 532, 534, 537, 541, 542,
543, 546, 547, 548, 549, 551,
562, 564, 565, 566, 567, 568,
569, 570, 571, 573, 574, 578,
580, 597, 603, 607, 612, 630,
638, 656, 657, 659, 661, 669,
684, 688, 689, 690, 698, 699,
700, 701, 706, 708, 709, 710,
718, 736, 738, 739, 740, 748,
757, 760, 770, 778, 780, 788,
791, 798, 812, 862, 863, 864,
865, 868, 869, 870, 871, 890,
891, 892, 894, 897, 898, 900,
901, 902, 912, 913, 914, 915,
916, 917, 918, 925, 927, 928,
931, 934, 937, 938, 941, 944,
949, 952, 955, 964, 968, 974,
975, 976, 978, 979, 982, 984
- Türkçe 54, 60, 109, 209, 210, 246,
332, 339, 399, 489, 490, 493,
497, 543, 550, 561, 604, 636,
682, 709, 792, 892
- Türkçülüğün Esasları* (Ziya Gökalp)
118
- Türkçülük 21, 34, 41, 118, 179, 214
- Türk İnkılabı Tarihi 788, 840
- Türkiye 59, 62, 80, 82, 83, 84, 85,
116, 118, 120, 123, 163, 165,
167, 169, 191, 196, 197, 200,
204, 206, 212, 224, 227, 237,
242, 266, 288, 327, 330, 357,
418, 420, 422, 436, 437, 438,
471, 488, 489, 490, 491, 494,
498, 500, 507, 514, 517, 537,
541, 554, 558, 559, 560, 561,
562, 563, 565, 566, 567, 575,
576, 577, 578, 579, 586, 591,
596, 598, 606, 607, 609, 630,
636, 662, 665, 666, 717, 726,
794, 795, 807, 834, 835, 844,
862, 868, 870, 873, 889, 890,
891, 893, 896, 901, 912, 913,
914, 916, 920, 922, 923, 924,
926, 943, 944, 945, 978, 979
- Türkiye Büyük Millet Meclisi 343,
379, 418, 536
- Türkiye Cumhuriyeti 49, 56, 418
- Türkiye Nasıl Kurtarılabılır?* (Prens
Sabahattin Bey) 118
- Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasır-
laşmak* (Ziya Gökalp) 118
- Türk Lugati* (Hüseyin Kâzım Kadri)
157
- Türklük 77, 86, 103, 123, 210, 211,
213, 215, 238, 241, 243, 265,
283, 284, 285, 409, 432, 433,
435, 436, 439, 440, 443, 445,
460, 493, 512, 532, 543, 548,
549, 550, 551, 561, 569, 598,
637, 699, 700, 704, 707, 743,
753, 758, 784, 863, 871, 925

Türk Ocağı 512
Türk Tarih Kurumu 840
Tyrol 700

U

Ulah 83, 744, 787
Ulum-u İktisadiye ve İctimaiyye
Mecmuası 95
Unkapanı Köprüsü 329
Uşak Taburu 804
Uzunköprü 931

Ü

Üsküdar 259, 769
Üsküp 29, 691, 694, 704, 707, 805

V

Vagaderyan Efendi (Sivas Mebusu)
623
Valdehamı 311
Vali Ali Rıza 388
Valide Camii 325
Vali Muavini Todorı 388
Van 225, 316
Varyete Tiyatrosu 233
Vasfi Bey (Mebus) 343, 349, 588
Vasfi Efendi 825, 827
Vasıf Bey (İstiklal Mahkemesi
Savcısı) 735
Vatan Yahut Silistre (Namık Kemal)
77
Vefa İdadisi 129, 134, 259, 306, 827
Vefik Bey (Konya Valisi) 623
Vehbi Efendi 388

Venedik 663, 665
Vezüv 577
Viktorya Matran 330
Vitali Feraci Efendi 254
Viçitin 544
Viyana 94, 193, 196, 367, 368, 390,
402, 591, 663, 666, 701, 774,
775, 776, 798, 799, 800, 802,
803, 816, 818, 841, 962, 963,
975, 976
Volkan 253
Volos (Golos) 414
Von der Goltz Paşa (Golç Paşa)
603, 630, 891
Von Yagov 955

W

Weitz 353
Winston Churchill 80, 114

Y

Yafa 541
Yağcızade Şefik Bey 731
Yahudi 211, 401, 416, 417, 422,
427, 588, 609, 734, 839, 845,
902
Yakova 671
Yakup Cemil 659, 661, 909
Yakup Cemil\Hayatı ve Divan-ı
Harp Sorgu Tutanağı (Hasan
Ali Polat) 659
Yakup Kadri Karaosmanoğlu 44,
138
Yanya 240, 288, 360, 388, 390, 546
Yarbay Nihat Bey 842, 843

Yarımca köyü 769
 Yaver İbrahim Bey 847, 852
 Yaver Paşa 512, 549
 Yavuz Sultan Selim 77, 750
 Yavuz Zırhlısı 930
Yedigün 54, 65, 66, 68, 876, 983
 Yemen 107, 111, 283, 284, 316,
 502, 503, 545, 573, 574, 984
 Yemen İsyanı 464
 Yeni Cami 136, 137, 141
Yeni Gazete 128, 238, 253, 266,
 274, 303, 382, 529, 591, 629,
 638
Yeni Mecmua 135
 Yeni Postane 324, 897
 Yerköy (Romanya) 524, 939
 Yeşilköy 165, 180, 392
 Yıldız Cami 340
 Yıldız Parkı 473
 Yıldız Sarayı 81, 84, 85, 206, 207,
 253, 262, 269, 301, 313, 465,
 466, 467, 468, 471, 475, 476,
 538, 632
 Yorgo Buşo Efendi 103, 548, 637,
 638, 746
 Yunan 83, 135, 239, 242, 250, 566,
 575, 698, 740, 787, 823, 825,
 890
 Yunan İhtilali 104
 Yunanistan 103, 104, 202, 204, 229,
 240, 242, 274, 414, 492, 550,
 561, 737, 739, 740, 753, 757,
 787, 788
 Yunus Nadi Abaloğlu 791
 Yusuf Behçet Bey 656

Yusuf Kemal Tengirşenk 343, 349
 Yusuf Ziya Ortaç 651
 Yuvakim Efendi 217
 Yüzbaşı Adil Efendi 848, 858
 Yüzbaşı Hamit Efendi 860
 Yüzbaşı Hilmi Efendi 847
 Yüzbaşı Kâzım Efendi 848, 856,
 858, 860
 Yüzbaşı Mehmet Efendi 858
 Yüzellilikler 116, 321, 505

Z

Zeki Bey (Düyun-ı Umumiye me-
 muru) 625
 Zeki Efendi 860
 Zeki Paşa 170, 549, 697
 Zelle-am-see gölü 700
 Zeynelabidin Hoca (Konya Mebu-
 su) 529, 697
 Zeyrek 329
 Zinoviçev 354, 366, 369
 Ziya Balcı 136
 Ziya Bey (Lazistan Mebusu) 693
 Ziya Efendi 848, 850, 852, 853,
 857, 859, 860
 Ziya Gökalp 55, 118, 119, 121, 424,
 905, 912, 969
 Ziya Paşa (Maliye Nazırı) 680
 Ziya Paşa (Şair) 19
 Zohrab Efendi 99, 254, 260, 278,
 322, 334, 967

HÜSEYİN CAHİT YALÇIN

SİYASİ HATIRALAR

II. CİLT:

MÜTAREKE, MALTA VE
ATATÜRK DEVRİ HATIRALARI

Hazırlayan
Necati Tonga

✕ @ f / otukennesriyat

YAYIN NU: 2266
KÜLTÜR SERİSİ: 1187

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-668-7 (Tk) 978-625-408-884-1

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: [0212] 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Kitap Editörü: Yahya Kemal Taştan

Son Okuma: Sena Bedir

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Baskı: Çınar Matbaacılık ve Yayın Sanayii Ticaret Ltd Şti
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han Nu: 34 K: 5
Bağcılar-İstanbul
Tel: [0212] 628 96 00
Sertifika Nu: 45103

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Hüseyin Cahit Yalçın: 1875 yılında Balıkesir’de doğan Hüseyin Cahit, ilk ve orta öğrenimini Serez’de tamamlayıp 1893-1896 yılları arasında Mekteb-i Mülkiye’de okumuş, mezuniyetini takiben Maarif Nezareti’nde beş yıl çeşitli kalemelerde çalıştıktan sonra, 1901 – 1908 yılları arasında Vefa ve Mercan idadilerinde, öğretmenlik ve idarecilik yapmıştır. 1891’de Ahmed Mithat Efendi’nin tesiriyle *Nâdide* adlı cinayet romanını yazan, *Servet-i Fünûn* dergisinde 1897’den itibaren hikâye, roman ve tenkitleri yayımlanan Cahit, II. Meşrutiyet’le birlikte İttihat ve Terakki’nin saflarında siyasi mücadeleye atılmıştır. İttihat ve Terakki’nin merkez-i umumi üyesi ve geleceğin büyük sözlükçüsü Hüseyin Kâzım Kadri’nin ve Tevfik Fikret’in davetiyle *Tanin* gazetesini çıkarmaya başlamış; Fikret’in birkaç ay sonra, Hüseyin Kâzım Kadri’nin de Serez mutasarrıflığına tayini dolayısıyla Şubat 1909’da ayrıldığı gazetenin imtiyazı kendisine kalmış ve uzun yazı hayatı boyunca adıyla birlikte anılacak olan bu gazeteyle Türk matbuatında silinmez bir iz bırakmıştır.

Tanin gazetesi, ilk devresinde (1 Ağustos 1908 – 31 Ekim 1918) 3550 sayı neşredilmiş, bu evrede 1914’e kadar Hüseyin Cahit’in yönetiminde kalmıştır. Tabii bu yayın faaliyeti, bazı kesintilere de uğramıştır: 31 Mart Vak’ası’nda *Tanin*’in matbaası dağıtılmış ve Hüseyin Cahit, isyancıların Lazkiye mebusu Mehmed Aslan’ı o zannederek öldürmeleri üzerine Selanik’e kaçmak zorunda kalmıştır. Hareket Ordusu’nun şehre girişinden sonra geri dönebilen Hüseyin Cahit, sonraki yıllarda da İttihatçı karşıtı hükümetlerce kovuşturulmuş, gazetesi kapatılmış ve Kasım 1912’de bu defa Viyana’ya kaçmak zorunda kalarak, ancak Babıali Baskını sonrasında geri dönebilmiştir. İlginçtir ki bu defa da İttihat ve Terakki’nin bazı icraatlarını eleştirmekten geri kalmayan Hüseyin Cahit, 1914 Ocak’ında gazeteyi İttihat ve Terakki Fırkası’na devretmek zorunda bırakılmıştır. I. Dünya Savaşı’nın sonunda İstanbul’un işgali üzerine 1919 Haziran’ında Malta’ya sürülen Hüseyin Cahit, 1921 Nisan’ında kurtulup İstanbul’a döndükten sonra *Tanin*’i tekrar çıkartmaya başlamış, 14 Ekim 1922 – 16 Nisan 1925 arasında 903 sayı olarak neşredilen bu ikinci devrenin ilk 38 sayısı *Tanin* adına izin alınmadığı için *Renin* adıyla çıkmıştır. Gazetenin İttihatçıların görüşlerinin temsil organı olması, Mustafa Kemal Paşa’ya muhalefeti ve Hilafet konusundaki farklı kanaatleri dolayısıyla Cahit İstiklal Mahkemesi’nde yargılanıp beraat etmiş, Şeyh Said isyanı sonrasında çıkan Takrir-i Sükûn Kanunu eliyle tekrar aynı mahkemeye çıkarılmıştır. Gazetenin yeni kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nı desteklemesi de rahatsızlık yaratmış, en sonunda Hüseyin Cahit, bir haber dolayısıyla vatana ihanet suçundan Mayıs 1925’te Çorum’a sürgün edilmiştir. Ceza Kanunu’nda yapılan değişiklikle bir yıl sonra cezasını tamamlamış sayılan Cahit, Atatürk’ün ölümüne kadar siyaset yapamamış ve hiçbir memuriyete alınmamıştır.

Bu yıllarda *Fikir Hareketleri* (1933 – 1940) dergisini çıkaran Cahit, İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde siyasete dönebilmiş, 1939 – 1954 yılları arasında CHP'nin Çankırı, İstanbul ve Kars milletvekilliklerinde bulunmuştur. *Tanin* gazetesinin üçüncü devresi de 30 Ağustos 1943 – 14 Kasım 1947 tarihleri arasında 1512 sayı sürmüştür. Bu devrede *Tanin*, gerek Alman taraftarlığının gerek Sovyet taraftarlığının karşısında olmuş, her iki akıma karşı bir neşriyat sürdürmüştür. Hüseyin Cahit'in 3 Aralık 1945'te, komünizm propagandasıyla itham ettiği *Tan* gazetesine karşı, "Kalkın Ey Ehl-i Vatan, Bir Vatan Cephesine Lüzum Vardır" başlıklı yazısını neşretmesi ve bu yazıda "Bu memleket, asırlardan beri şimalden gelen hücumlara karşı koydu. Millet varlığı, bu ızdıraplar ve felaketlerle yoğrulmuştu. Bu defa yine anavatan topraklarından parçalar ve Türk istikbalinin hatimesini teşkil edecek surette Boğazlar'da üsler isteniyor (...) Büyük vatanperver Namık Kemal'in sesi bugünün parolasıdır: Kalkın Ey... Ehl-i Vatan!.. Mücadele başlıyor. Ve başlamak lazımdır. Çünkü en azgın ve insafsız bir propagandanın Türk vatandaşlarının ruhuna her gün en yıkıcı, yeis verici, ümit kırıcı bir propaganda zehrini dökmesine müsaade edemeyiz. Bir vatan sahibi olmak, bu vatanın içinde hür ve müstakil yaşamak isteyen her Türk bu propagandaya karşı koymaya mecburdur (...) Bunları susturmak için, cevap hükümete düşmez. Söz, eli kalem tutan gazetecilerin ve hür vatandaşlarındır" demesi üzerine, bir gün sonra, tek parti devrinin meşhur matbuat hadisesi olan *Tan* baskını gerçekleşmiştir. 1948'den sonra Demokrat Parti'ye karşı *Ulus* gazetesinde çok sert bir muhalefet sürdüren Hüseyin Cahit, yetmiş dokuz yaşında yirmi altı ay mahkûmiyet kararıyla içeri alınmış, bu kararın basında büyük gürültü kopması üzerine üç buçuk ay sonra serbest bırakılmıştır.

Servet-i Fünûn edebiyatı içinde kalem oynatarak yazı hayatına başlayan Hüseyin Cahit'in gerek polemikçiliği gerek siyasi kariyeri dolayısıyla edebiyatçı yanı silik kalmıştır. Onun, bir diğer önemli faaliyeti, çeşitli Batı dillerinden edebiyat, tarih, felsefe, eğitim ve sair konulardaki 26 bin sayfaya ulaşan tercümeleriyle fikir ve edebiyat tarihimize yaptığı katkılardır. Mesela bu çeviriler arasında, umumi Türk tarihçiliğinin klasik kaynaklarından sayılan, Joseph de Guignes'den, *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sâir Batı Tatarlarının Târih-i Umûmîsi* adıyla çevirip 1923-1925 arasında neşrettiği sekiz ciltlik ve Leone Caetani'den *İslâm Târihi* adıyla çevirip 1924-1927 arasında neşrettiği on ciltlik büyük eserler olduğu gibi, Adolf Hitler'den 1940'ta *Kavgam* adıyla çevirdiği siyasi ve ideolojik hatırat da yer almaktadır. Ayrıca 1903'te Pierre Loti'nin *İzlanda Balıkçısı*, 1906'da Leon Marillie'den *Hürriyet-i Vicdan*, 1924'te Emile Durkheim'dan *Din Hayatının İbtidâî Şekilleri*, 1936'da Anatole France'tan *Allahlar Susamışlardı*, 1947'de Arthur Koestler'den *Sovyet Efsanesi ve Hakikat: Kızıl Rusya'nın İç Yüzü* adlı kitapları dilimize kazandırmıştır.

Polemikleri ve muhalif kimliğıyle basın tarihimize önemli bir yer edinen Hüseyin Cahit, ömrü boyunca epey yekûn tutan pek çok alandaki yazı çalışmaları sayesinde, S. Coşar'dan öğrendiğimize göre, öldüğü zaman karikatürist Necmi Rıza tarafından hatırasına ağlayan bir dolma kalem çizimiyle uğurlanmıştır.

Necati Tonga: 1978 yılında Kırıkkale'de doğdu. Lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimini Gazi Üniversitesinde tamamladı. 2024 yılında doçent unvanını aldı. *Bir Edebî Muhit Olarak Ankara (1923-1980)* adlı kitabıyla VEKAM ve ESKADER ödülleri kazandı. Çeşitli dergilerde modern Türk edebiyatı üzerine pek çok makalesi neşredildi. Hâlen Kırıkkale'de Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmakta, kitaplaşmamış metinler ve unutulmuş edipler üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ CİLT: MÜTAREKE, MALTA VE ATATÜRK DEVRİ HATIRALARI

I. BÖLÜM: MÜTAREKE VE MALTA HATIRALARI.....	19
1 Mütareke İmzalanmıştı	21
2 İttihatçılar Silinmişti	25
3 Gece Yarısı Tevkifler.....	29
4 Bekirağa Bölüğü'nde	33
5 Söylenti Doğru Çıkmıştı	38
6 Feci Bir İdam Sahnesi	42
7 Yıldız Yağması Masalı	46
8 Malta'ya Sürülüyorduk	51
9 Reşit Paşa'nın Teessürü.....	56
10 O Gece Erken Yatmıştık	60
11 Rivayetler Muhtelifi	64
12 "Prenses İna"ya takıldık.....	68
13 İstanbul'dan Ayrılış!	72
14 İstanbul'a Dönüyoruz	76
16 Salvador Kalesi'nde.....	85
17 Kale Kapıları Kapanmıştı.....	89
18 İki Gruba Ayrılmıştık	97
19 Hadidîler Dağılmışlardı	102

20	Kaleye Hastalık Girdi	106
21	Ateşler İçinde İdim	110
22	Yeni Haberler Vardı	114
23	Yeni Meşgalelerimiz	118
24	İstanbul'dan Mektup	121
25	Gezme Cezası Verildi.....	126
26	Ubeydullah Efendi Gidiyor	131
27	Ne Yenilik, Ne Heyecan!	135
28	Gazete Kaçakçılığı	140
29	Canımız Sıkılmıştı.....	144
30	Mondros'takiler mi?	149
31	Türk Esirleri de Vardı	153
32	Bir Köşk Satın Aldım	158
33	Rahmi Yaralanmıştı	162
34	Yeni Verdala Kışlası.....	166
35	Adada İlk Tenezzüh	170
36	Ruhi, Manevi İşkence.....	174
37	Araba ile Gezintiler	178
38	2697 Nolu Esir	182
40	Malta ve Maltızlar	190
41	İlk Fırar Teşebbüsü	194
42	Bir Kotra Gezintisi	198
43	Bugün Gidiyorlar!	202
44	Kapıda Bir Polis Var!.....	206
45	İki Esir Daha Kaçıyor	210
46	On Altı Firari Daha.....	215
47	Nihayet Hepsisi Serbest.....	219
48	Ankara'ya Niçin Gitmedim?.....	223

II. BÖLÜM: ATATÜRK DEVRİ HATIRALARI 227

1	İmparatorluğun Sonu...	229
2	Malta'dan Sonra Roma	233
3	İstanbul'a Dönmüşüm	237
4	<i>Renin</i> 'in Makalesi.....	241
5	Hudutsuz Bir Sevinç.....	245
6	Müessif Bir Hatıra	250
7	Türkiye'nin İdare Şekli	254
8	Kati Zaferden Sonra.....	258
9	Etraflı Bir Tahlil.....	262
10	Rıza Nur'un Cevabı	266
11	Dedikodu ve Fitnecilik	271
12	Mussolini ile Mülakat	275
13	Lüzumsuz Gayretler	280
14	Konferans İlerliyor	284
15	Atatürk'ün Beyanatı	288
16	Ümitler Boşa Çıkmıştı.....	292
17	Etraflı Bir Tahlil.....	296
18	Sebepsiz Bir Çekişme.....	300
19	Dedikodulara Cevap.....	304
20	Millî Cephede Vahdet.....	308
21	Maksadımız Açıktı	313
22	Lozan'da Heyetimiz	317
23	Mühim Bir Toplantı	322
24	Cevap Hazırlanmıştı	327
25	Rıza Nur'un Beyanatı.....	331
26	İsnatlara Mukabele.....	335
27	Lozan'da Hadiseler	340
28	Lozan'da Sinir Harbi.....	345
29	<i>Tanin</i> 'deki Makaleler	350
30	Velid Bey'le Münakaşa	354

31	Türk Hukukunu Müdafaa	360
32	Asıl Zorluklar	364
33	Cumhuriyet'e Doğru.....	368
34	Devlet mi Fırka mı?	373
35	Yeni Teşkilat-ı Esasiye.....	377
36	Yaşasın Cumhuriyet.....	382
37	Hilafet İşi	387
38	Diktatörlük Korkusu	391
39	Saltanat ve Hilafet.....	395
40	Ağa Han'dan Mektup.....	400
41	İstiklal Mahkemesi	404
42	Vahdettin ve İttihatçılar.....	409
43	Muhakeme Başlıyor.....	414
44	Laikliğin İzahı.....	419
45	Tevkifhanede Hayat	423
46	Müdafaa Okunuyor.....	427
47	Cumhuriyet Davası	433
48	Vasıf Bey'in Mektubu	437
49	Millî Hâkimiyet	441
50	Anayasalar Ne Diyor?	446
51	Din ve Siyaset.....	451
52	Müdafaa Devam Ediyor	456
53	Cumhuriyet Mefkûresi	461
54	İddia Makamı Affedemez.....	466
55	Beraat İsteniyordu	471
56	Malta'da Hayat	475
57	Cahit Hain Olamaz	480
58	Artık Kanun var	485
59	<i>Tanin</i> Lazımdı.....	489
60	Savcı Cevap Veriyor	493

61	Beraat Kararı	497
62	Asılmamız Mukarrerdi	501
63	Gazi ile Mülakat	507
64	Millet Meclisi'nde Bir Sual.....	512
65	Prensiplere Sadık Kalıyor, Sözümü Esirgemişyordum	517
66	Avusturya Cumhur Reisi ile Bir Konuşma	521
67	Avusturya Cumhur Reisi Hiçbir Partiye Mensup Değildi	525
68	Arap Harflerini Stenografi Zannetmişti	529
69	Cemiyet-i Akvam Komiseri Zimmerman ile Bir Konuşma	533
70	Avusturya Cumhur Reisi ile Mülakat İyi Karşılanmadı.....	537
71	Ağaoğlu Ahmet Bey'le Şiddetli Bir Münakaşa	541
72	Görülen Kusurları Belirtmek Bir Vazifedir	545
73	Ağaoğlu Ahmet Bey Tenkit İçin Üç Şart Koşuyordu.....	548
75	Kanunsuz Hareket Bir Kere İstiklal İhtilali İçin Yapılmıştı.....	556
77	Gazi, Medreselerin Açılmasını İsteyen Yobazları Susturmuştu.563	
78	Tahakküme Kaçacak Tek Fırka Sistemine Saplanmamalıydı. .	566
79	Ciddi Bir Kontrol Partisine Lüzum Vardı	569
80	Gazetelerde İrtica Bahisleri Alıp Yürüyordu.....	572
81	Millet Meclisi'nde Bir Muhalefet Kaynaşması Göze Çarpıyordu	576
82	Nazariyeciler Her Şey Bir Sihirbaz Değneği ile Düzelebilir Sanıyorlardı	580
83	Hükümete İtimatsızlık Oyu Veren Mebuslar Yeni Fırka Kuruyorlardı.....	583
84	Hiçbir Fırkaya Meyletmeden İtibalarımı Serbestçe İfade Ediyordum.....	587
85	Parti ve Program Meseleleri Efkârıumumiye'yi Çok Meşgul Ediyordu	591
86	Ufak Tefek Farklar Bir Tarafa Memlekette İki Türkiye Vardı.....	595
87	<i>Sebilürreşad</i> Dansı Nasıl Tarif Ediyordu?	598

88	İsmet Paşa Kabinesi Çekilmiş, Fethi Bey Gelmişti	603
89	<i>Toksöz</i> Gazetesi Sert Bir Cevap Hak Etmişti	607
90	<i>Toksöz</i> Heyet-i Vekile Kararıyla Kapatılmıştı	610
91	Gazete Kapamak Hakkı, Heyet-i Vekile'ye Bırakılamazdı	614
92	Bir Sabah Yunus Nadi Beni Ziyarete Geldi	618
93	Tenkil Harekâtı Ağır İnkışaf Ediyordu	622
94	<i>Tanin</i> 'de Artık Başmakale Çıkmıyordu	625
95	<i>Tanin</i> Gazetesi Gene İstiklal Mahkemesi'ne Veriliyordu	628
96	Terakkiperver Fırka Merkezi Basılıyordu.	631
97	Ankara'ya Gittiğim Gün Serbest Bırakılacağımdan Emindim .	635
98	Artık İstanbul Yolu Çok Uzak Görünüyordu	639
99	Necip Ali Bey İthamnamesini Okuyordu	644
100	Savcı Baskın Kelimesi Üzerinde Duruyordu	648
101	Hüseyin Cahit'in Siyasi Hayatı	652
102	Tokat Atmak, Yemek Kadar Ayıptır	655
103	Savcı Hüseyin Cahit'i Şiddetle İtham Ediyordu	659
104	Tam Bir Sükûnet İçinde Müdafaaama Başladım	663
105	Ben Mal Sattım, Haysiyet Satmadım Reis Beyefendi	667
106	Bu Sözler Karşısında Suitefehhüm Kalır mı?	671
107	Nuri Efendi'nin Yazısı İçin Ben Nasıl Mesul Olurum?	675
108	Günün Telakki Edilen Yazılarına Gelince	679
109	Mesleğe ve Fikre Ceza Verilmez Reis Beyefendi	683
110	Evet, Mahkeme-i Âliyeleri Beni Mahkûm Edemez	687
111	<i>Times</i> Gazetesi Hüküm Hakkında Bir Yazı Neşretmişti	691
112	Bir Gün Öğleden Sonra Çorum Yolculuğu Başladı	695
113	Bu Kadar Debdebeli Bir Alaya Neden Lüzum Görülmüştü?	699
114	Çorum'da Büyük Bir Nezaket ve İtibarla Karşılanıyordum	703
115	Her Gün Eşrafın Birinden Ziyafet Tepsisi Geliyordu	707
116	Çorum Günlük Hadiselere Varıncaya Kadar Her Şeyi Takip Ediyordu	711

117	Ankara'dan Telaş Verici Haberler Gelmeye Başlamıştı.....	714
118	Fesler ve Başka Serpuşlar Kaldırılmış, Şapka Giymek Mecburiyeti İlan Edilmişti.....	718
119	Yeni Ceza Kanununda Müebbet Sürgüne Mahkûm Ettirebilecek Suç Yoktur.....	722
120	İstiklal Mahkemesi Önüne Bir Kere Daha Çıkarılıyordum.....	726
121	Cavid'in Evindeki Toplantı, İlamnamenin Esasını Teşkil Ediyordu.....	730
122	İdama Mahkûm Edilenler Mahkemeye Getirilmedi	734
123	Çorum Dönüşü Maişet Derdi Kendini Göstermişti.....	738
124	Sanayi ve Maden Bankası İdare Meclisi Reisi Olmuştum	742
125	Ruşen Eşref Bey Dil Kurultayı İçin Bizlerden Tez İstiyordu.....	746
126	Yazı Dili Hiçbir Zaman Konuşma Dilinin Aynı Olmamıştır.....	750
127	Vali Üstündağ Aleyhinde Hakaret Davası Açtım	754
128	Matbuat Mensuplarının Haklarını Teşrih Eden Bir Müdafaanamem	758
129	Bir Matbuat Davası.....	763
130	Müddeiumumi Buraya Birçok Delil Daha İlave Edebilirdi.....	767
131	Gerek Şehadette, Gerek Tahkikatta Hâkim Yalnız Vakıa Arar... 770	
132	Müddeiumumi Belediye Reisi Muhittin Üstündağ'ın Cezalandırılmasını İstiyor.....	773
133	Bu Havadis Yalan İse, Makale Muharririnin Kabahati Ne?.....	776
134	Matbuatın Hürriyeti Prensibini Bile İleri Sürmeye Hacet Görmüyorum.....	779
135	"Biriken Para" Başlıklı Makaleyi Şimdi Aynen Okudum ve Tahlil Ettim.....	783
136	Modası Geçmiş Bir Jurnalcılık.....	787
137	Mevki ve İktidar Hiç Kimse İçin Daimî Olamıyor.....	790
138	İmzasız Bir Makale.....	793
139	İnkılabın Yoğurduğu Bir Halk Cumhuriyetinin Hür Vatandaşlarıyız.....	796

140	Davadan Feragatim	799
141	Memlekette Ayrılıklara Nihayet Vererek El Birliğı ile Çalışmak	802
142	Bir Hüsnühal Şehadetnamesi	805
EKLER		809
ÖZEL ADLAR DİZİNİ		831

İKİNCİ CİLT:
MÜTAREKE, MALTA VE
ATATÜRK DEVRİ HATIRALARI

I. BÖLÜM:

MÜTAREKE VE MALTA HATIRALARI

YALÇIN'IN 50 YILLIK HÂTİRALARI :

MÜTAREKE VE MALTA

Mütareke İmzalanmıştı

Bu hadise, Talât, Enver ve Cemal Paşalarla ileri gelen bazı İttihatçıların memleketten kaçmaları neticesini vermiş bulunuyordu.

Mütareke günleri

Bütün bir dünya yıkılıyordu. Harp, bizim tarafın mağlubiyeti ile bitmişti. Fakat bu, alelade bir mağlubiyet değil, bu kadar sevilen, üzerine bu kadar titrenen, kurtulması için koca bir 10 Temmuz 1908 İnkılabı yapılan bir vatanın belki de tam inkırazını [çöküşünü] ifade edecek kati bir hezimet idi. Almanlara inanmıştık. Onların galebesi bizi Batı Avrupa devletleriyle Rusya'nın cehdinden [uğraşısından] kurtaracak diye ümit etmiştik. Şimdi iş tamamen aksine dönüyordu. Mağlup olmuştuk ve öteden beri bize düşman davranan büyük devletlere bizi bütün bütün mahvetmek için kuvvetli bir bahane vermiştik.

Vakıa [gerçi], bu neticede, biz birkaç arkadaş, şahsi olarak hiçbir vicdani mesuliyet altında değildik. Fakat kaybeden partiye, memleketi dünyanın en iyi niyetlerine ve sonsuz gayretlerine rağmen, bu neticeye götüren hükümet partisine mensup bulunuyorduk. Böyle bir günde, "Vaktiyle biz harbe aleyhtardık" deyip kenara çekilmek küçüklük ve alçaklık olurdu. Susulacak, tesanüt [dayanışma] gösterilecek ve çıkacak neticelere boyun eğilecekti.

Her hâlde, artık İttihat ve Terakki için hayat hakkı kalmamıştır denilebilirdi. Çünkü, ne olsa harp onun elinde kaybedilmişti. Harbe girilmese idi büyük Avrupa devletleri ne kadar zalim ve haris [hırs-lı] olurlarsa olsunlar, bir mağluba karşı yapılacak muameleyi bize tatbik etmezlerdi. Memleket nazarında mağlubiyetin bütün mesuliyetleri İttihat ve Terakki'nin omuzlarına yükletmek tabii ve zaruri idi. Kadere boyun eğilerek zuhur edecek [ortaya çıkacak] neticeleri beklemek icap ediyordu.

Bu neticelerin mümkün olduğu kadar kötü, ağır ve insafsız olacağında şüphe yoktu. Çünkü saltanat tahtında öyle bir padişah vardı ki mutlak idareye kavuşmak, Abdülhamit idaresini belki de daha şiddetle yeniden canlandırmak için fırsat bekliyordu. İttihat ve Terakki'nin en kuvvetli zamanlarında bile bu şehzade, İttihat ve Terak-

ki aleyhinde entrika yapmaktan geri kalmamıştır. Şimdi iktidardan düşmüş, umumi efkâr [kamuoyu] nazarında müthiş bir mağlubiyet mesuliyeti altında kalmış bir İttihat ve Terakki'yi bu padişah elbette kökünden kazımak isteyecekti.

Tevfik Paşa kabinesi

Tevfik Paşa.
(Türk Tarih Kurumu Arşivi).

Fakat, ilk günleri bütün emellerini birdenbire tatbik mevkiine koyamayacağı için biraz tereddüt gösteriyor denilebilirdi. Vakıa [gerçi], Talât Paşa'nın istifasını verirken halefi hakkında yaptığı tavsiyeye kulak vermemiş, kabineyi teşkil vazifesini İzzet Paşa'ya havale etmemişti. Tevfik Paşa'yı tercih etmişti. Tevfik Paşa mütecasir [saygısız], insafsız ve şerefsiz bir adam değildi. Fakat Sultan Vahdettin'e İzzet Paşa'dan daha yumuşak, daha söz dinler, daha uysal görünüyordu.

Tevfik Paşa, iktidara gelmek için pek haris [hırslı]

davranmamakla beraber, bir hafta uğraştığı hâlde, bir türlü bir kabine teşkil edememişti. Memleket kati bir hükümete muhtaç idi. Padişah da daha iyi bir fırsatı bekleyerek İzzet Paşa'yı kabine teşkiline memur etti [görevlendirdi].

İzzet Paşa kabine teşkilinde sarayı ve Hürriyet ve İtilaf Fırkasını memnun edecek bir hareket yapmadı. Cavid'e kabinesinde yer vermişti. Hem sade kabine ile iş bitmezdi. Bir de Meclis-i Mebusan'ı düşünmek icap ediyordu.

İkdam gazetesi, 19 Teşrinievvel 1334 (1918) tarihli sayısında Meclis'ten bahsederken şöyle diyordu:

Meclis-i Mebusanımız bariz bir İttihatçı ekseriyeti katiyesini [kesin çoğunluğuna] haizdi [sahipti]. Bundan başka Hariciye Encümenini de hemen hemen sadr-ı sabık [eski sadrazam] Talât Paşa hükümeti terkip ediyor. Bu ne hâldir, yahu! Nasıp ve tayin ile teşekkül etmiş bir Meclis memleketin mümessil-i maneviyatı [manevi temsilcisi] olamaz. Talât Paşa'dan sonraki kabinenin böyle garip bir Meclis ile münasebette bulunmak istemesi dahi zamanın acayibatındandı [garipliklerindendi]. Biz eğer katiyetle bir sulh ü salâh [barış ve huzur] istiyorsak bir daha hortlamamak şart-ı azamı ile maziye serian [hızlı bir şekilde] defnetmeli ve padişahımızla birlikte bir hayat-ı müstakbeleyle [gelecek hayata] yenden dönmeliyiz.

Mutedil [ılımlı] ve esas itibariyle meşrutiyetçi olan Ahmet Cevdet Bey'in gazetesindeki bu lisan ne kadar manalı idi. “Padişahımızın” yani Vahdettin'in nasıl bir padişah olduğunu pekâlâ biliyordu. Mâziyi, yani İttihat ve Terakki'yi, yani hürriyet ve anayasayı “bir daha hortlatmamak şart-ı katiyeyle” yola çıkılır ve Vahdettin gibi bir padişah da beraber alınırsa tuttuğumuz yolun nereye gideceğinde şüphe edilemezdi.

İkdam böyle bir dil kullanırsa, Hürriyet ve İtilafçı gazetelerin neler yazacakları tahmin edilebilirdi. Basın dünyası bir yangın yahut indifa [lav püskürten] hâlinde bir yanardağ manzarası arz ediyordu. Gene *İkdam*'dan vereceğimiz bir örnek bizi bu hususta aydınlatabilir:

20 Teşrinievvel 1334 tarihli sayısında *İkdam* şöyle diyordu:

Hükümet-i sabıka [eski hükümet] hürriyeti pek sıkı hapsedmişti. Serbesti-i matbuat [basın özgürlüğü] hiç yoktu. İhtirasat [hırslar] ve hissiyat menfezsiz [kapalı] kalmış bir buhar gibi bir yerde birikmişti. İşte şimdi takriben ilan-ı Meşrutiyet günlerinde olan vaka-ı saniye [ikinci vaka] oluyor. Eğer Talât Paşa Hükümeti bu kadar sıkı olmasaydı bugünkü aksülamel [tepki] de bu derece şedit [şiddetli] olmazdı. Umumen [genel olarak] coşkunuz... Herkes birbirini itham ediyor. Vasita-i itham da birinci derecede gazetelerdir. İhtiraslar, nefsanîyetler azıyor.

İzzet Paşa Kabinesinin son birinci gayreti eski düşmanlarımızla Almanları beklemeden, bir mütareke akdetmek [barış antlaşması imzalamak] istikametinde kendisini gösterdi. Mondros'ta İngiltere ve

müttefikleriyle mütareke müzakeresine memur [görevli] olarak bir heyet gönderilmişti. Heyetimizin muvaffakiyetli himmet ve mesaisiyle 31 Teşrinievvel'de [Ekim'de] bir mütareke imza edildi. Bunu sonra müttefikler fena tatbik etmekten geri kalmadılar. Karşılarında ses çıkarabilecek bir hükümet bulamadıkları için, tabii, bildikleri gibi hareketten çekinmiyorlardı.

Felaket üzerine

Mütarekenin imzası Talât, Enver ve Cemal Paşaların ve daha sair ileri gelen bazı İttihatçıların memleketten kaçmaları neticesini verdi. Mütarekenin imzasından dört gün sonra gazeteler bu firarları dillerine doluyorlardı.

4 Teşrinisani tarihli gazetelerde görülen bu havadis içimde bir burğu tesiri yaptı. Hiç hoşlanmadım. Hatta, fikrimi soran gazetecilere de fikrimi saklamaya lüzum görmemiştim. Onlar gibi vatana candan bağlı ve fedakâr insanlar bu felaket zamanında memleketi bırakamazlardı. Üzerlerinde ayrıca yüksek bir vazife mesuliyeti vardı. Memlekete hesap vermek mevkiinde idiler. Mesuliyetten çeken, korkak ruhlu kimseler olmadıklarında, memleketleri için hayatlarını seve seve feda edeceklerinde zerre kadar şüphem yoktu. Onun için, neye böyle yaptıklarını anlayamıyordum ve ağzımda acı bir lezzet buluyordum.

Sonra öğrendiğime göre, mütareke neticesinde ecnebilerin memlekete girmeleri ve hâkim olmaları endişesi kendilerini memleketten çıkmaya sevk etmişti. Bunda çok doğru görmüş oldukları sonraki olaylarla sabit oldu. Fakat ilk günleri, umumi bir hayret ve hayal sukutu hüküm sürmüştü.

Hatta, zannediyorum ki İttihat ve Terakki Fırkasının İstanbul'da bir kongre yaparak İttihat ve Terakki ismini terk etmesi ve İttihat ve Terakki Fırkasının ileri gelenlerinden bir kısmını içine almaması keyfiyetinde [durumunda] bu firar hadisesinin büyük rolü olmuştur. Esasen İttihat ve Terakki, muhalifler ve düşmanlar tarafından o kadar hücumla uğruyordu ki bir şeyler yapmak mecburiyetinde idi.

(*Halkçı*, 30 Ocak 1955).

2

İttihatçılar Silinmişti

Şimdi İttihat ve Terakki düşmanları artık gazetelerle istedikleri gibi sövüp sayıyorlardı.

İttihat ve Terakki isminin atılarak ve birkaç kişi dışarıda bırakılarak “Teceddüt [yenileşme]” namı altında güya yeni bir parti kurulması ne kimseyi aldatır ne düşmanları sustururdu. İzzet Paşa Kabinesi’nin yuvarlanmasında da bu kararın tesiri olmuş gibi görünmektedir. İzzet Paşa’nın tedbirde kusur ettiği, paşaların kaçmalarına göz yumduğu hakkındaki sözler, söyleyenler içlerinden inanmamış olsalar bile, İttihat ve Terakki’ye kâfi derecede düşman ve sarayın ve Hürriyet ve İtilafçıların emellerine kâfi derecede bende [kul] olmayan İzzet Paşa’yı Sadaret mevkiinden uzaklaştırmak için bir vesile olarak kullanıldı. Gazeteler, Cavid ve Halil Beylerin tebdili [değiştirilmesi] ve Meclis-i Mebusan’ın feshi hakkında Padişah’ın arzusunu İzzet Paşa’nın kabul etmemesi istifanın sebebi olduğunu yazmışlardı. Fakat Padişah Vahdettin hâlâ asıl kabinesini kurmaya muvaffak olacak kudreti kendisinde hissetmiyordu. Bir intikal [geçiş] hükümetine daha muhtaç bulunuyordu. Yeni kabineyi bu defa Tevfik Paşa kurdu. Meclis-i Mebusan’ın 19 Teşrinisani 1334 tarihli toplantısında yeni kabine itimat reyî [güvenoyu] aldı. Bu toplantının benim riyasetim [başkanlığım] altında vukua gelmesi hazin bir talih idi.

İkdam’ın makalesi

O sıralarda İstanbul efkârıumumiyesinin [kamuoyunun] ve matbuatının nasıl bir manzara arz ettiğini mutedil [ılımlı] *İkdam* gazetesinin şu makalesinde hayretle temaşa edebiliriz:

(...) Harp bitti... Fakat bugün biz gene harp ediyoruz... Matbuatımız henüz karşı gazetelerinden olsun ibret almıyor.

Osmanlı tarihinin hiçbir devrinde bugünkü kadar çok şahsiyat [söylentiler] ile iştigal ettiğimizi tahattur edemiyoruz [hatırlamıyoruz]. Avrupa’nın, Amerika’nın ve hatta Rumların matbuatı bile küçüklüklerden, şahsiyattan, dedikodulardan vazgeçip sulh ve müsalemet [barış] için

çalıştığı nazik bir zamanda bizim matbuatımız, maatteessüf [ne yazık ki] bir türlü sefil dedikodulardan, adi şahsiyattan, iğrenç iftiralarla kendini alamıyor ve kurtaramıyor.

Payitahtta bugün İtilaf'ın donanması ve askeri geziyor, Rumlar fevç fevç [akın akın] Averof Kruvazörüne giderek iane [yardım] veriyor da biz hâlâ birbirimize gazetelerle hücum ediyoruz. Hâlâ kirli çamaşırlarımızı âleme gösteriyoruz.

Azıcık insaf, arkadaşlar... Gazetelerimiz münhasıran [özellikle] iftira ve şahsiyatla dolu, millet, zavallı ve yorgun ve bedbaht Türk milleti matbuatın bugünkü hâlini görüyor da ağlıyor. Ve artık memleketten, hükümetten, münevverandan [aydınlardan], hasılı herkesten ve her kuvvetten istikrah ediyor [tiksiniyor]. Zavallı Türk'ü düşünen, seven, arayan yok. Bedbaht Anadolu'muz son ümidini İstanbul'a, İstanbul'daki münevverana raptettiği [bağladığı] hâlde cevaben ne alıyor bilir misiniz? Gazetelerle bir sürü fenalıklar.

Hakikaten eğer matbuatın vazifesi yalnız bu şahsiyat ise bir saat evvel bu matbuattan vazgeçmeli. Bize böyle matbuatın lüzumu yoktur.

Daha geçen gün, İzmir'den gelen bir telgrafta ahalinin, efkârumumiyenin [kamuoyunun] İstanbul gazetelerinin saygısız neşriyatından ne kadar müteessir olduğunu bize gösteriyordu. Anadolu'dan gelen birçok zatlarla görüştük. Matbaamıza da bu yolda birçok mektup geldi. Hepsisi ve herkes yekzeban [aynı düşüncede] olarak tekrar tekrar İstanbul matbuatına teessürlerini bildiriyorlar.

Artık, matbuatımızı okuyanlar, Bizans tarihinin son günlerini yaşadığımızı zannediyorlar. Sanki biz o vaktin Rumlarıyız, “mavi” ve “yeşil”leriyiz.

En büyük üstatlarımız, en samimi meslektaşlarımız dört nala koşup ortalığı bir sürü şahsiyat, müfteriyat [iftiralar] ve rezail [utanılacak şeyler] yağdırıyorlar.

Ahvalin nezaketini, mecruh [yaralı] Türk kalbini, limanımızdaki İtilaf kuvvetlerini görmüyor muyuz? Hiç de mi bu vatani sevmiyor, saymıyoruz?

Artık yeter, matbuatımız Rum matbuatından ders ve ibret alsın.

İkdam: 1 Kânunuevvel 1334 (1918)

Matbuatımızın bu çok çirkin coşkunuğu acaba şeytani bir plan neticesi mi idi? Gazetelere sansür koymak için bir vesile mi aranıyorduk?

du? Pek zannetmiyorum. Fakat, tuhaf bir tesadüf eseri olarak, bu makalenin çıktığı günün ertesi günü yani 2 Kânunuevvel 1334'te, gazetelere sansür kondu. Şimdi İttihat ve Terakki düşmanları gene istedikleri gibi sövüp sayıyorlardı. Zaten pek dilsiz kalmış olan İttihatçılar ise bütün bütün silinmiş bir hâlde idiler.

Tevkifler başlıyor

Artık bütün hücumlar Meclis-i Mebusan'a tevcih edilmişti [yönelmişti]. İttihat ve Terakki erkânı memleketten kaçmışlardı. İttihat ve Terakki Fırkası kaldırılmıştı. Bunun yerine gelen parti, memleketteki belli başlı İttihatçıları dışarıda bırakmıştı. Fakat hâlâ bir Millet Meclisi vardı ki İttihatçılar zamanında seçilmiş mebuslarla dolu bulunuyordu. Bu Meclis, zamanın cereyanlarına kuzu gibi itaatli davrandığı hâlde gene yaranamıyordu. Sarayın varmak istediği yol üzerinde bir engel telakki olunuyordu. Onun için Meclis'i dağıtmak lüzumu gazetelerde hararetle münakaşa olunuyordu. Fakat Meclis'i dağıtmak demek hakikatte memleketi Meclis-i Mebusan olmadan idare etmek demektir. Vakıa [gerçi], Meclis dağılırsa arkasından kısa ve muayyen [belirli] bir zaman sonra, derhâl yeni intihap [seçim] yapılmak Kanunuesasi icabından idi. Fakat mevcut şartlar dairesinde, bu seçimler nasıl icra olunabilirdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun hudutları nereden başlıyor, nerede bitiyordu? Dağılması istenen Meclis'te Bağdat'tan, Basra'dan, Hicaz'dan, Yemen'den, Arnavutluk'tan, hasılı İmparatorluğun dört bir tarafından mebuslar vardı. Fakat şimdi bütün bu vilayetler işgal altında bulunuyordu. Nereden ve kimi mebus seçecektik? Osmanlı İmparatorluğu mevcut kalacak mı idi? Hudutlarımız nereden başlayacak, nerede bitecekti? Sulh muahedesinin [antlaşmasının] daha aylarca akdedilemeyeceğinden [imzalanamayacağından] şüphe yoktu. Onun için, Meclis'i dağıtma, hakikatte Meclis'e dayanan hükümet sistemini ortadan kaldırmaya doğru en esaslı adımı atmak manasını ifade ederdi.

Bütün bu mütalaalar az çok ileri sürülmüş olmakla beraber, 21 Kânunuevvel 1334 tarihli celsede Meclis-i Mebusan kendi kendini feshe karar verdi. Artık zar atılmış, son oyun oynanmaya başlanmış denilebilirdi.

Matbuatta bütün İttihatçılara her gün sövüp sayılmakta olduğu gibi, şahsıma karşı da kapalı ve açık hücumlar eksik değildi. Nihayet Sadrazama bir arzuhal vererek bütün bu isnatlara son verilmek için hakkımda tahkikat yapılmasını, bir suçum varsa muhakeme edilmemi istedim.

Bir gün Mithat Şükrü beni görmeye geldi. Mühim bir haber getirmek için bu zahmeti ihtiyar etmişti [seçmişti]. Temin ettiğine göre, Hürriyet ve İtilafçılar Sadrazam Tevfik Paşa'yı sıkıştıra sıkıştıra nihayet arzularına nail olmuşlardı. Tevfik Paşa, İttihatçıların tevkif edilmelerini isteyen baskıya nihayet boyun eğiyordu. İş kararlaşmıştı. Çarşamba günü tatbik mevkiine konacaktı.

Mithat Şükrü Bleda.
(Türk Tarih Kurumu Arşivi).

Çarşambaya iki gün vardı. Mithat Şükrü, bu haberi işin içindekilerden birinden aldığını ve doğru olduğunu temin ettikten sonra, durum karşısında ne yapacağımı, ne yapmak lazım geleceğini soruyordu.

Bu havadis bize bütün bütün yeni bir şey öğretmiyordu. İttihatçıların tevkifi lakırdısı bir müddetten beri, açık gizli, bahis konusu oluyordu. Hatta dostlardan Selanikli Sarım Kibar¹ bir gün bana, böyle bir şey olursa yahut herhangi bir sebeple gizlenmek istersem, bu lüzumu sokakta hissettiğim takdirde bile, bulunduğum yerde herhangi bir Selaniklinin adını biliyorsam kapıyı çalıp ve adımı verip içeri girebileceğimi ve orada saklanacağımı temin etmişti.

(Halkçı, 31 Ocak 1955).

¹ Mehmet Sarım Kibar (?-?): Mütareke Dönemi'nde masonluğuyla tanınmış bir tüccardır.

3

Gece Yarısı Tevkifler

Tevkifler asayiş-i memleketin icap ettirdiği esbaptan dolayı muhakemeleri icra olunmak iddiasıyla yapılmıştı.

Bundan başka, evimize meslek icabı gelip giden masöz² Matmazel Otoni bir tehlike hissettiğim takdirde ecnebi tebaasından Doktor Migilevitch'in evinin adresini vermiş ve oraya saklanmak imkânını muhakkak surette bulacağımı söylemişti.

Mithat Şükrü'nün ne yapacağımı soran sualine uzun uzun düşünmeye lüzum görmedim:

“Kendimizden hiç korkumuz yoktur,” dedim. “Edepsiz gazeteler, İttihatçılardan hesap sorulması yolunda, biliyorsun, bir kampanya açmışlardır. Hesap vermekten, mesuliyetle karşılaşmaktan korkup kaçmak benim fikrimce iftiralara kabul ve tasdik etmek manasını ifade eder. Ben ne ecnebi bir memlekete kaçmak teşebbüsünde bulunacağım, ne İstanbul içinde saklanacağım. Tevkif etsinler, muhakeme etsinler, hazırım ve memnunum.”

Mithat Şükrü de hiç tereddüt etmedi. O da aynı fikirde idi. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın verdiği kararı sükûnetle karşılıyorduk. Mukadderatı beklemek ve her şeye göğüs germek kararıyla birbirimizden ayrıldık. O, bazı dostları daha vakadan haberli bulundurmak için dolaşmaya gitti. “Cavid'e ben haber veririm,” dedim. Filhakika [gerçekten] Mithat Şükrü'den sonra Cavid'i buldum. O da bizimle aynı fikirde idi.

Tam gece yarısı

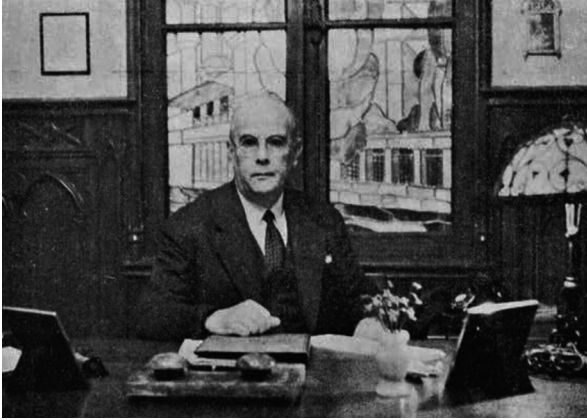
Birdenbire heyecan ve teessüre kapılmaması için refıkaya [eşime] da işi haber verdim. 31 Mart Vakası'nda ilk darbeyi almış, Büyük Kabine zamanında mehterhaneyi [hapishaneyi] ziyarete almış olan kadıncağız, mütevekkil bir sükûnet ile hadiseyi karşıladı. Artık Hürriyet ve İtilaf intikamcılarının kapıyı çalmalarını bekliyorduk. İki gün çabuk geçti.

² (Fr.): Kadın masajcı.

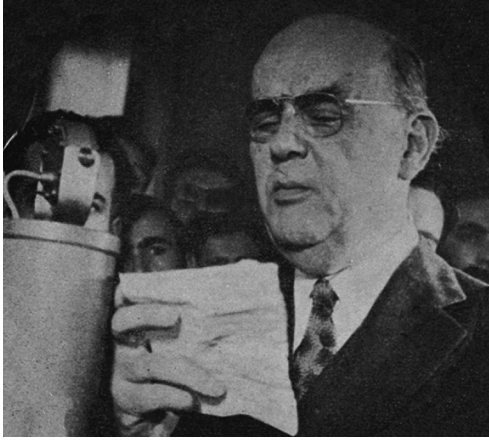
EKLER

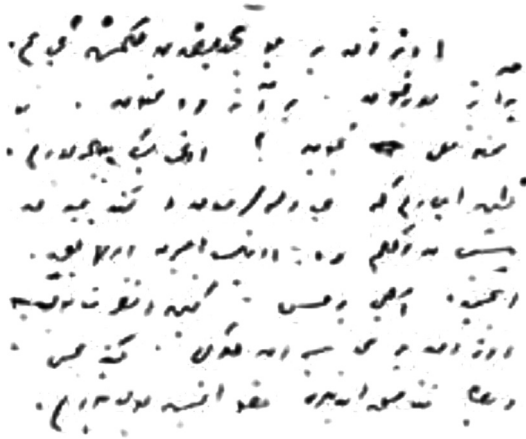
Hüseyin Cahit Yalçın, 1885'te.
(Hakkı Tank Us, 50 Yıl, Basın İlan Kurumu Yay., İst., 2019, s.58.)

Hüseyin Cahit Yalçın, 1942'de.
(Hakkı Tank Us, 50 Yıl, Basın İlan Kurumu Yay., İst., 2019, s.58.)

Hüseyin Cahit Yalçın, 1950'de.

Hüseyin Cahit'in eski harflerle el yazısı.

“Uzun bir yolculuktan gelmiş gibiyim. Biraz yorgun, biraz da memnun. Bu memnurluk niçin? Onu pek bilmiyorum. Zannederim ki mücadelelerimden ve kendimden pişman değilim de onun için olacak. İçimde acı bir his. Kin ve nefret yok. Uzun bir muhasebeden sonra bana muhasamet edenleri affetmiş bulunuyorum.”

(Hakkı Tarık Us, 50 Yıl, Basın İlan Kurumu Yay., İst., 2019, s.58-59.)

Bir dostumun hatıra def-
terine, vaktiyle, bu mem-
leketin kurtulması için
iki şey lazımdır diye
yazmıştım: biri Latin
harflerinin kabulü, diğeri
kadınların açılması.
İkisi de oldu. Fakat
siyasi ve sosyal hayatın
zembereklerini bu kadar
basit ve mahdud
zannetmek ne kadar
yanlış!

Cahit Yalçın

Hüseyin Cahit'in yeni harflerle el yazısı.

(Bir dostumun hatıra defterine vaktiyle, bu memleketin kurtulması için iki şey lazımdır diye yazmıştım: Biri Latin harflerinin kabulü, diğeri kadınların açılması.

İkisi de oldu. Fakat siyasi ve sosyal hayatın zembereklerini bu kadar basit ve mahdud zannetmek ne kadar yanlış! Cahit Yalçın.)

(Hakkı Tarık Us, 50 Yıl, Basın İlan Kurumu Yay., İst., 2019, s.58-59.)

Hüseyin Cahit'in karakalem bir resmi.

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

Semboller

27 Mayıs Askerî Darbesi 631
31 Mart Hadisesi 29, 391, 394, 435,
437, 474, 487, 496, 498, 574,
575, 576
1929 Ekonomik Buhranı 741

A

Abbas Halim Paşa 75, 77, 79, 80,
81, 82, 175
Abdurrahman Ağaoğlu 72
Abdülğani Bey (Askerî Kaymakam)
75
Abdülhak Hamid Tarhan 549
Abdülkadir Efendi 33
Abdülkadir Kemali Öğütçü 607
Abidin Bey (Saruhan mebusu) 514,
515
Acemce 746, 748
Adana 478, 607, 657
Adapazarlı Hamit Bey 33
Adhémar Esmein 444
Adnan Adıvar 338
Adrian Pelt 534
Afgan 680
Afganistan 129, 236, 237
Afrika 273, 276, 570, 573
Afyonkarahisar 657
Agâh Bey 106
Ağa Han 400, 401, 402, 404, 405,
410, 411, 412, 416, 418, 419,

420, 421, 451, 454, 456, 457,
464, 467, 469, 471, 483, 485,
486, 503

Ahmediye 699

Ahmet Abuk Paşa 37

Ahmet Ağaoğlu 72, 75, 82, 83, 231,
265, 541, 542, 543, 545, 546,
548, 550, 552, 553, 603

Ahmet Bey (Sivas Valisi) 75

Ahmet Cevat Emre 512

Ahmet Cevdet Oran 23, 400, 405,
415, 416, 422, 425, 469, 497

Ahmet Emin Yalman 182, 183,
184, 308, 309, 310, 311, 313,
314, 329, 330, 341

Ahmet Hâşim 751

Ahmet Haydar Bey (Garnizon
Kumandanı) 75

Ahmet İhsan Tokgöz 342

Ahmet Muammer Bey (Vali, Sivas
mebusu) 75, 97, 167, 639

Ahmet Nesimi Sayman 38, 48, 73,
75, 76, 80, 83, 136, 164

Ahmet Paşa 75, 100

Ahmet Rıza Bey 48, 75, 83

Ahmet Saki Derin 415

Ahmet Şükrü Esmer 309

Aile İçinde Terbiye (Hüseyin Cahit
Yalçın) 477

Ajans Havas 291, 292

Aka Gündüz 89, 164

Akbaba 519, 663

Akdeniz 77, 87

Akhisar 508

Akşam 96, 416, 471, 472, 503, 591,
592, 596, 597, 756, 757, 760,
761, 763, 764, 767, 768, 770,
771, 774, 775, 777, 781, 783,
785, 786, 788, 789, 790, 794,
795, 802, 814

Aleksandre Dumas 136

Alfred Zimmerman 530

Ali Çetinkaya 328, 329, 636, 637,
688, 691, 697, 706, 727, 731,
733, 735, 780

Ali Fuat Cebesoy 631

Ali Haydar Bey 427

Ali Hikmet Paşa 507

Ali İhsan Sabis 167, 204

Ali Kemal 37, 46, 49, 53, 124, 250,
251, 636

Ali Münif Bey (Nafia Nazırı) 38,
66, 75, 82

Alman/Almanlar 21, 23, 94, 134,
137, 140, 148, 149, 151, 152,
154, 158, 159, 160, 167, 168,
429, 448, 449, 459, 653, 667,
751, 752, 805

Almanca 752, 754

Alman İmparatoru Frederik 429

Almanya 148, 160, 218, 229, 252,
289, 370, 429, 436, 444, 449,
459, 804, 805

Altındağ 728

Amerika 25, 106, 114, 133, 192,
444, 446, 449

Amerikan 66, 203

Anadolu 26, 60, 61, 62, 116, 123,
124, 134, 156, 167, 171, 177,
178, 179, 180, 183, 189, 204,
213, 214, 218, 219, 221, 223,
224, 229, 230, 233, 235, 236,

237, 239, 240, 241, 242, 243,
244, 245, 246, 247, 248, 249,
250, 251, 252, 253, 254, 256,
259, 260, 261, 263, 264, 266,
275, 276, 277, 280, 281, 282,
300, 301, 302, 304, 306, 315,
324, 325, 327, 328, 329, 332,
337, 349, 379, 384, 431, 440,
478, 480, 482, 621, 646, 657,
660, 692, 698, 699, 706, 712,
713, 715, 717, 742

Anadolu Ajansı 287, 289, 383, 408,
514

Ankara 108, 223, 224, 225, 235,
237, 238, 239, 252, 253, 254,
258, 260, 265, 266, 267, 284,
285, 291, 292, 303, 325, 327,
328, 329, 337, 339, 369,
371, 373, 377, 379, 382, 383,
384, 387, 389, 390, 392, 393,
395, 396, 405, 406, 407, 408,
411, 412, 422, 428, 433, 434,
440, 452, 466, 477, 480, 482,
499, 501, 503, 504, 505, 506,
510, 511, 519, 520, 522, 538,
542, 554, 584, 585, 587, 588,
601, 604, 618, 619, 622, 623,
630, 632, 633, 635, 636, 639,
641, 642, 644, 645, 648, 677,
692, 695, 696, 697, 698, 703,
707, 714, 717, 718, 721, 722,
723, 724, 726, 728, 729, 730,
735, 736, 737, 739, 783, 803,
804, 806

Ankara/Anadolu Hükümeti 174,
189, 213, 224, 239, 246, 252,
253, 258, 260, 266, 503, 692,
693

Annie Vivanti 170, 171

Antalya 114, 235, 718

- Arabistan 69, 639
 Arafat 104
 Arap/Araplar 99, 144, 154, 165, 192, 420, 529, 621, 750
 Arapça 136, 192, 746, 748, 750
 Arapyan Hanı 64, 65, 68, 70
 Arıburnu 67, 242, 480
 Arif Bey (Eskişehir milletvekili) 636
 Aristotales 446
 Arnavutlar 269
 Arnavutça 269
 Arnavutluk 27, 783
 Artin Efendi (Halep Mebusu) 42
 Âsaf Bey (İstiklal Mahkemesi üyesi) 415
 Âsım Bey (Hariciye Nazırı) 75
 Asım Us 341, 343, 348, 501, 506, 512
 Asi Yozgat (Elmadağ) 698, 700
Asrı Demokrasiler (Visconte James Bryce) 477, 655, 658
 Asuriler 573
 Asya 276, 473, 573
 Atatürk Devri 265, 353, 758
 Atıf Bey (Biga Mebusu) 48, 83
 Atina 96, 244, 252
 Atina (Rize'nin Pazar ilçesinin eski adı) 565
 Atpazarı 728
 Averof Kruvazörü 26
 Avni Bey 33
 Avni Paşa (Nafia Nazırı) 37
 Avrupa 21, 25, 51, 52, 58, 71, 127, 152, 173, 183, 213, 214, 219, 220, 224, 225, 236, 238, 239, 252, 254, 255, 276, 277, 285, 286, 289, 317, 336, 343, 345, 353, 420, 440, 444, 460, 473, 476, 477, 518, 537, 545, 573, 574, 580, 600, 608, 672, 694, 695, 740, 754, 755
 Avrupahlaşma 541, 600
 Avusturalya 92, 93
 Avusturya 94, 115, 229, 370, 444, 459, 521, 523, 524, 525, 526, 527, 529, 530, 531, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540
 Avusturyalı 115, 134, 160, 167, 534
 Âyan Meclisi 56, 378, 529
 Ayasofya Polis Merkezi 631
 Aydın 69, 657
Aydın Tarihi 419, 744
 Azade Yalçın 70, 71, 183, 188, 476
 Azmi Bey (Polis müdürü) 502
 Azmi Efendi 337
- B**
- Bâbüâli 57, 260, 379, 496
 Bâbüâli Caddesi 345, 819
 Bâb-ı Seraskeri 44, 66, 269
 Bağdat 27
 Baha Bey (Mehmet Bahaeddin Toven) 251, 401, 410, 411, 414, 456, 457, 464, 468, 628, 632, 633, 639, 644, 645, 652, 690, 691
 Balat 629
 Balıkesir 507
 Balıkpazarı 61
 Balkanlar 580
 Balkanlı 545
 Balkan Savaşları 437, 475, 476, 498, 667
 Bandırma 507
 Bartelemy 655
 Basra 27
 Beau Rivage Palace 278

Bedrettin Bey (Vali) 31, 75
 Bekirağa Bölüğü 33, 34, 35, 36,
 38, 39, 40, 42, 44, 45, 49, 52,
 53, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66,
 67, 70, 75, 95, 116, 123, 124,
 126, 229, 272, 489, 618
 Bekir Sami Kunduh 338, 736
 Belçika 459
 Benderli Mustafa Bey 706, 708
 Benito Mussolini 275, 277, 278,
 280, 289, 378, 718
 Bentderesi 646
 Bergamalı Osman Efendi 70
 Berlin 234, 235, 238, 248, 429, 477,
 804, 805
 Beşiktaş 743
 Beşiktaş Sarayı 743
 Beyazıt Meydanı 42, 44, 102, 104
 Beykoz 637, 646
 Beyoğlu 69, 250, 281, 608, 629
 Binbaşı Gad 184, 186, 187, 204
 Binbaşı Hâzım Bey 75
 Binbaşı İbrahim Vasfi Bey 75
 Binbaşı Ömer Bey 75
 Binbaşı Rifat Bey 728, 730, 735
 Bingazi 402
 Birinci Dünya Savaşı (Harb-i Umu-
 mi) 136, 201, 230, 231, 242,
 249, 253, 258, 282, 338, 478,
 494, 495, 539, 580, 618, 621,
 653, 659, 668, 669, 698, 699
 Bitlis 620
 Bizans 422
 Bodrum 642
 Boer Savaşları 98
 Boğaziçi 202
 Boğazlar 253
 Bolşevik 237, 248, 252, 253, 370
 Bulgar 58, 476
 Bursa 48, 114, 656, 657

Büyükada 132, 202
 Büyük Kabine 29, 34, 437, 475

C

Cafer Tayyar Bey 48
 Cebeci 636, 640, 642, 646
 Cebeci Hapishanesi 636, 640, 642,
 691, 728, 730
 Celâl Bayar 267, 517, 802, 803
Celâleddin Harzemşah (Namık
 Kemal) 473
 Celâl Nuri İleri 182, 392
 Cemal Nadir 618, 814
 Cemal Paşa 21, 24, 48, 233, 236,
 237, 248, 328, 475, 680
 Cemiyet-i Akvam (Birleşmiş Mil-
 letler) 298, 530, 533, 534,
 535
*Ceraim-i Siyasiye ve Ceraim-i Mat-
 buat* (Fahreketi) 464
Ceride-i Şarkıye 419
 Cevat Bey (Merkez Kumandanı)
 48, 75, 163, 180
 Cevat Şakir Kabaağaçlı 641, 642,
 644
 Cevdet Bey (Vali) 75, 80, 88, 121,
 129, 130, 138, 209, 210, 211,
 213
Cezmi (Namık Kemal) 473
 Charles Vere Ferrers Towshend
 132
Chatreuse de Parme (Stendal) 739
 Chopin 140
 Christian Wolff 448
 Cordy Milowitsch 653, 668, 669
Corriere Della Sera 118, 119
Cumhuriyet gazetesi 538, 614, 739,
 741, 764, 780

Cumhuriyet Halk Fırkası/Partisi

288, 332, 349, 355, 356, 371,
374, 375, 377, 378, 379, 386,
387, 389, 391, 397, 510, 561,
562, 563, 564, 568, 570, 585,
587, 588, 590, 591, 592, 595,
596, 599, 603, 616, 619, 629,
632, 637, 719, 757, 758, 803

Ç

Çakırcalı çetesi 194
Çanakale 653
Çankaya 506, 641, 735, 802, 803
Çankaya (Faliş Rıfki Atay) 415
Çankırı 39, 803, 820
Çarlık 253
Çekoslovakya 529, 535, 805
Çerikli 728
Çerkez Kemal Bey 48
Çingene 715
Çinli 103
Çocuklar Hakkında Asrî Fikirler
(Hüseyin Cahit Yalçın) 477
Çolak Salahattin 31
Çolak Salim 31
Çorum 31, 645, 689, 693, 695, 696,
698, 702, 703, 704, 705, 706,
707, 708, 709, 710, 711, 712,
713, 714, 715, 716, 717, 718,
719, 720, 722, 723, 726, 731,
734, 735, 737, 738, 740
Çorum Belediyesi 716
Çorum Mevlevihanesi 709
Çorum Pazar Meydanı 715
Çorum Vilayet Gazetesi 719
Çukurhan 728, 729, 730, 735, 739
Çürüksulu Mahmut Paşa 123

D

Dağıstan 116, 124
Damat Ferit Paşa 35, 36, 48, 49, 52,
59, 81, 116, 139, 184
Damat Ferit Paşa Hükümeti 48, 49,
81, 116, 417, 462, 495
Damat İsmail Hakkı Paşa 48
Dante 751
Delice 728
Demokrat Parti 631, 806
Dersim 620
Derviş Bey 31
Dilber Zare Efendi 56
Dil Kurultayı 743, 746
Din Hayatının İptidai Şekilleri (Hü-
seyin Cahit Yalçın) 477
Divan Edebiyatı 751
Diyarbakır 123, 267, 325, 620, 660
Diyorlar Ki (Ruşen Eşref Ünaydın)
300
Doğu Cephesi 588
Doktor Hüseyin Rıza Bey 33
Doktor Migilevitch 29
Doktor Nâzım 731, 736
Doktor Neşet Ömer 505
Doktor Rüsuhi (Dikmen) 31
Doktor Scibel 523, 529
Doktor Tevfik Rüştü Bey 31
Doktor Yüzbaşı Halil Sezai Bey 75,
108, 109, 110
Doktor Ziya Bey 33
Dritnot Meyhanesi 211, 212
Dumlupınar Savaşı 285, 440
Dünya Takvim-i Matbuatı 391, 452
Düyün-ı Umumiye 238, 239, 357,
358, 359, 362, 363, 364, 423,
476, 538, 619, 666

E

Ebu'lula Zeynel Âbidin 598
 Edebiyat-ı Cedide 250, 743, 748
 Edirne 478
 Ekrem Bey (İstanbul Polis Müdürü) 630
El-Mukattam 129
 Emanuel Karasu 31, 42, 43, 48, 66, 125, 126
 Emile Garçon 460
 Emin Sazak 780
 Emperyal Otel 200
 Enbiyazade Sıddık Efendi 718
 Enis Tahsin Til 770, 785, 793, 798, 801
 Enver Paşa 21, 24, 31, 48, 67, 75, 116, 124, 125, 182, 233, 237, 248, 328, 476, 512
 Ergani 620
 Ermeni/Ermeniler 43, 56, 204, 235, 238, 542, 602
 Ermenice 42, 241, 419
 Ermenistan 478
 Erzurum 620
 Eski Çağ 444, 451
 Eskişehir 636, 657, 780
 Esmin 444, 447, 448
 Essex taburu 177
 Eşref Edip Fergan 598
 Ethem Bey (Edebiyat muallimi) 717
 Ethem Bey (Ticaret ve Ziraat Nazırı) 37
 Eugene Sue 212
Evrak-ı Perişan (Namık Kemal) 473
 Eyüp 73
 Eyüp Sabri Akgöl 115

F

Fahreddin (Türkkan) Paşa 85, 129, 132, 133, 153, 175
 Fahreketi 464
 Falih Rıfkı Atay 415, 742, 751
 Faşist Parti 289
 Fatih 629
 Fazıl Ahmet Aykaç 512
 Fazıl Berkî (Çankırı Mebusu) 39, 75, 143, 144
Felsefe-i Lisan (Hüseyin Cahit Yalçın) 477
 Fenikeliler 573
 Ferid Bey (Dahiliye vekili) 514, 515
 Feridun Kandemir 735
 Ferik Halil Paşa 33
 Ferik Vehip Paşa 33, 48
 Ferit Bey (Esnaf Cemiyetleri kâtibi) 31, 70, 74, 75, 77, 80, 100, 182, 183
 Ferit Bey (Konya Maarif Müdürü) 33
 Fethi Okyar 39, 67, 75, 80, 88, 93, 102, 103, 109, 121, 135, 138, 145, 158, 369, 370, 373, 465, 603, 610, 611, 612, 616, 623, 682, 684
 Feyzi Bey (Diyarbakır Mebusu) 123, 136, 183, 225
 Feyziye Rüştüyesi 663
 Fındıklı 409, 428
 Fırıncı Emin Beşe 61
Figaro 627
Fikir Hareketleri 758, 765, 802
 Finikece 192
 Flander Cephesi 176
 Flato 134, 149
 Floransalı 170

Fransa 201, 229, 236, 238, 252, 292,
361, 370, 449, 459, 474, 538,
542, 595, 627
Fransız/Fransızlar 65, 201, 202, 255,
277, 292, 318, 343, 358, 360,
361, 464, 627, 650, 669, 755
Fransızca 89, 119, 136, 294, 319,
473, 478, 640, 752, 753, 754,
755
Fransız İhtilali 255, 273, 500
Frenk 239, 357, 358, 362, 364, 602
Fuat Bey (Telefon Müdürü Umumi-
misi) 39

G

Galata 42, 64, 65, 192, 716, 717
Galatalı Şevket Bey 204, 207
Galata Rıhtımı 71
Galatasaray Sultanisi 328
Gani Bey (Murahhas) 75
Garbî Avrupa 252, 253, 254
Garo 460, 462
Gaston Calmette 627
Genç 620
General Bonapart 265
General Maurice Pelle 361
Goethe 751
Grotius 448
Grunenvald Ormanı 805
Guzzo Adası 199
Gülbenkian Efendi 740
Güney Afrika 98

H

Habip Bey (Bolu Mebusu) 39, 48,
75, 102, 103, 104
Habsburg 525, 526, 531
Hacha 805

Hacı Adil Arda 31, 34, 75, 82, 729
Hadidiler 101, 102
Hafız Hakkı Paşa 476
Haim Naum 292
Hâkimiyet-i Milliye gazetesi 302,
433, 542, 548, 614, 619, 659,
683
Hakkâri 620
Hakkı Paşa 476
Hakkı Tarık Us 341, 734, 735, 737
Halep 42
Haliç 172
Halil Bey (Meclis-i Mebusan reisi)
38
Halil Menteşe 25, 48, 75, 82, 108
Hamdi Bey 48
Hamidiye 199
Hanedan-ı Âli Osman 261
Hanefi 442
Harbiye Meydanı 50
Hareket Ordusu 46, 47, 48
Harput 660
Harun Bey 299
Hasan Bey (Eski Maliye Bakanı)
267
Hasan Fehmi Efendi (Sinop Mebu-
su) 39, 75, 100, 490
Hasan İzzet Bey (Reji Nazırı) 48
Hasan Saka 293
Hasan Tosun 75
Hayal İçinde (Hüseyin Cahit Yal-
çın) 477
Hayat-ı Hakikiye Sahneleri (Hüse-
yin Cahit Yalçın) 477
Hayat-ı Muhayyel (Hüseyin Cahit
Yalçın) 477, 494
Hayat ve Memat (Hüseyin Cahit
Yalçın) 477
Haydar Rifat Yorulmaz 797
Hayri Muhiddin Bey 408, 416, 424

Herbert Henry Asquith 584
 Heybeli 132
 Hınıs 620
 Hiyanet-i Vataniye Kanunu 408,
 409, 416, 417, 420, 421, 439,
 455, 457, 458, 461, 462, 463,
 464, 467, 468, 601
 Hicaz 27
 Hidiv vapuru 94
 Hikmet Bey 268
 Hilmi Bey (Kırkkilise mutasarrıfı)
 75
 Hilmi Bey (Konya Mebusu) 39
 Hindistan 164, 236, 237
 Hindu-Avrupaî 744
 Hint 402
 Hintli 164, 165, 409, 621
 Hitler 803, 805
 Hoca Kemâleddin 600
 Hoca Rifat Efendi 75
Hofman'ın Hikâyeleri 160
 Hollanda 98, 448, 534
 Hristiyan 193, 527
 Hugo Grotius 448
 Hulefa-yı Raşidin 376, 446
 Hunlar 191
Hürriyet-i Vicdan (Hüseyin Cahit
 Yalçın) 477
Hürriyet (Stuart Mill) 730, 739
 Hürriyet ve İtilaf Fırkası 22, 28, 29,
 32, 36, 38, 49, 52, 53, 54, 56,
 57, 58, 61, 62, 63, 65, 78, 81,
 95, 98, 116, 239, 281
 Hüseyin Bey 637, 638
 Hüseyin Hüsnü Paşa 33
 Hüseyin Kadri Bey (Karesi Mebu-
 su) 31, 48, 75, 102
 Hüseyin Kâzım Kadri 667
 Hüseyin Suat Yalçın 299, 654

Hüseyin Tosun (Millî Ajans Müdü-
 rü) 31, 82, 83
 Hüsnü Bey (Esnaf Cemiyetleri
 kâtibi) 31
 Hüsnü Paşa 47
 Hüsrev Gerede 415
 Hz. Eyüp 433
 Hz. İsa 487
 Hz. Muhammed 621

I

Ignaz Seipel 523
 Irak 109, 478, 570, 621

İ

İbrahim Bey (Adliye Nazırı) 48
 İbrahim Bey (Dahiliye Nazırı) 39,
 108, 120, 121
 İbrahim Bey (Şura-yı Devlet Reisi)
 75, 100
 İbrahim Paşa 123
 İhsan Arif Bey 677
 İhsan Bey (Cebelibereket Mebusu)
 406, 407, 415, 502, 503, 504,
 509
 İhsan Paşa 179
İkdam 2, 23, 25, 26, 30, 31, 32, 34,
 36, 38, 43, 47, 49, 345, 408,
 412, 416, 424, 425, 466, 497,
 505
 İkinci Dünya Savaşı 806
 İkinci Meşrutiyet 23, 44, 69, 171,
 230, 232, 248, 258, 259, 268,
 289, 358, 374, 378, 427, 428,
 431, 432, 473, 474, 476, 544,
 552, 561, 572
İleri 378, 392, 485

İlhami Safa 802

İlim ve Din (Hüseyin Cahit Yalçın) 477

İnebolu 235, 243

İngiliz/İngilizler 46, 49, 51, 52, 53, 56, 57, 60, 62, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 79, 81, 86, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 101, 104, 107, 108, 109, 114, 115, 118, 119, 121, 122, 123, 126, 127, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 136, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 147, 149, 150, 151, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 169, 172, 174, 176, 178, 179, 180, 187, 188, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 201, 202, 203, 204, 207, 208, 213, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 229, 230, 276, 338, 343, 361, 394, 402, 418, 429, 459, 474, 503, 550, 570, 571, 634, 667, 751, 805

İngilizce 115, 118, 134, 135, 136, 138, 149, 178, 184, 192, 402, 411, 412, 457

İngiliz Kraliyet Ordusu 53

İngiliz Tarih-i Edebiyatı (Hüseyin Cahit Yalçın) 477

İngiltere 23, 96, 98, 105, 108, 131, 175, 188, 191, 194, 201, 204, 213, 222, 223, 229, 236, 445, 459, 474, 533, 584

İngiltere Sefarethanesi 142, 144, 145, 146, 186

İpre Cephesi 176

İran 371, 565, 803

İraniler 573

İsa'nın Hayatı (Hüseyin Cahit Yalçın) 477

İskenderiye 106

İskoç 53

İslamcılık 598

İslam/İslamiyet 288, 290, 383, 387, 397, 402, 403, 404, 419, 442, 446, 454, 481, 510, 600, 621, 622, 705

İsmail Canbulat 31, 34, 67, 75, 80, 88, 93, 100, 138, 152, 161, 162, 169, 196, 204, 328, 588, 701, 723, 736

İsmail Hakkı Bey (Bursa Valisi) 48

İsmail Hakkı Bey (Cebeci Hapishanesi Müdürü) 637, 640, 693, 695, 696

İsmail Hakkı Paşa (Amasya Mebusu) 698

İsmaili 402

İsmail Müştak Mayakon 39, 44, 739, 740, 741

İsmail Safa 802

İsmet (İnönü) Paşa 180, 267, 268, 277, 280, 285, 286, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 299, 311, 312, 316, 317, 318, 319, 320, 340, 341, 342, 343, 346, 347, 348, 361, 366, 373, 401, 402, 411, 412, 416, 420, 428, 454, 464, 465, 466, 503, 517, 547, 603, 623, 671, 680, 738, 742, 803, 805, 806

İspanya 378, 400, 535

İspanyol 400

İstanbul 24, 25, 26, 29, 39, 43, 47, 49, 52, 53, 61, 62, 65, 66, 68, 70, 71, 72, 73, 76, 78, 79, 81, 82, 83, 90, 93, 94, 98, 103,

- 104, 107, 116, 117, 118, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 131, 132, 134, 135, 140, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 149, 163, 164, 165, 170, 172, 175, 179, 180, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 194, 198, 202, 211, 218, 221, 229, 230, 231, 235, 237, 238, 239, 240, 248, 250, 252, 267, 281, 282, 284, 286, 290, 291, 292, 296, 300, 301, 302, 303, 304, 306, 320, 323, 325, 327, 328, 329, 333, 335, 336, 337, 338, 347, 352, 361, 362, 373, 379, 390, 391, 392, 395, 404, 405, 406, 407, 411, 415, 416, 417, 421, 431, 439, 451, 452, 453, 454, 457, 466, 475, 477, 480, 494, 497, 499, 501, 502, 503, 507, 509, 511, 512, 514, 515, 522, 538, 549, 554, 587, 603, 604, 608, 615, 618, 619, 620, 626, 629, 630, 632, 635, 636, 639, 640, 642, 645, 647, 648, 649, 652, 653, 654, 657, 665, 680, 681, 693, 694, 695, 696, 699, 700, 709, 712, 716, 719, 722, 723, 724, 726, 732, 736, 737, 738, 740, 742, 757, 758, 760, 764, 769, 783
- İstanbul Hükümeti 123, 223, 242, 258, 260, 261
- İstanbul İdadisi 472
- İstikbal gazetesi 626
- İstiklal Mahkemeleri 225, 275, 328, 329, 383, 392, 395, 396, 404, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 413, 416, 421, 424, 428, 430, 435, 439, 454, 469, 482, 497, 498, 499, 501, 502, 503, 505, 512, 514, 515, 526, 538, 550, 584, 588, 610, 619, 623, 624, 626, 628, 629, 631, 632, 633, 635, 637, 640, 642, 645, 646, 648, 654, 659, 665, 676, 677, 682, 683, 685, 688, 689, 692, 695, 696, 703, 704, 726, 730, 735, 737, 806
- İsveç 97, 104
- İsviçre 183, 224, 235, 236, 238, 240, 266, 280, 281, 284, 286, 299, 331, 335, 340, 345, 346, 347, 370, 449, 654 İtalya 129, 196, 203, 205, 211, 212, 214, 217, 220, 280, 289, 459, 474, 718
- İtalyan 170, 171, 191, 196, 197, 206, 211, 214, 215, 217, 235, 275, 278, 292, 322, 402, 573, 718, 751
- İtalyanca 118, 136, 170, 192, 199, 208
- İtibar-ı Millî Bankası 57, 667
- İtilaf Devletleri 26
- İttihatçı 21, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 35, 36, 38, 40, 41, 42, 43, 46, 54, 61, 62, 72, 73, 76, 105, 116, 129, 182, 223, 231, 233, 234, 235, 237, 257, 269, 280, 321, 322, 323, 325, 327, 328, 329, 332, 335, 373, 375, 409, 502, 542, 618, 636, 639, 720, 721, 722, 723, 726, 731
- İttihatçılık 223, 224, 322, 338, 639
- İttihat ve Terakki Cemiyeti 21, 22, 24, 25, 27, 30, 35, 36, 38, 39, 42, 43, 46, 48, 61, 75, 76, 81, 115, 116, 136, 144, 182, 201, 223, 224, 230, 231, 233, 234, 235, 239, 251, 259, 266, 269, 281, 282, 305, 320, 322, 324, 325, 327, 328, 329, 330, 331,

- 332, 333, 334, 335, 336, 340,
342, 356, 374, 437, 474, 502,
504, 522, 541, 544, 577, 585,
618, 619, 653, 672, 695, 715,
720, 723, 731, 736
- İvan Gorozni 443
- İzmir 26, 49, 61, 96, 234, 259, 263,
280, 317, 478, 503, 504, 505,
507, 508, 509, 511, 512, 513,
515, 584, 588, 657, 701, 722,
723, 726
- İzmir Suikastı 234, 248, 588, 631,
719, 721, 723, 732
- İzmir Suikastı'nın İçyüzü* (Feridun
Kandemir) 735
- İzmir Zaferi 597
- İzmit 177, 244, 251, 286, 288, 324,
325, 757, 758, 764, 765, 795,
799
- İzmit Vakası 251
- İzzet Efendi (Ekmekçiler Kâtibi) 33
- İzzet Paşa 22, 23, 25, 31, 32, 54, 56,
57, 78
- İzzettin mevkii 698
- J**
- Japon 318
- Japonya 478, 573
- J. J. Rousseau 446
- Joseph Caillaux 627
- Jurnal* gazetesi 281
- Jüstinyen 442
- K**
- Kadri Bey (*Tanin* muharriri) 632,
649, 689
- Kafkas/Kafkasya 116
- Kahire 92, 106, 157
- Kaleli Nuri Efendi 708
- Kaltbad 236
- Kâmil Efendi 646
- Kanada 192
- Kant 446
- Kaptan Gad 178
- Karaağaç Meselesi 290
- Karadeniz 253, 565
- Karagöz* 519, 552
- Kara Kemal 48, 61, 70, 75, 82, 136,
181, 216, 324, 335, 337, 339,
428, 584, 697, 723, 724
- Kara Vasıf Bey 204
- Karikatürist Ramiz 663
- Karl Marks 661
- Karlsbad 67, 522, 538
- Karl Seitz 524
- Kars 104
- Kasımpaşa 629
- Katolik 527
- Kavgalarım* (Hüseyin Cahit Yalçın)
477
- Kavukçulardan Hayri Efendi 708
- Kaymakam Ali Bey 35, 39, 40, 60
- Kaymakam Aziz Bey 33
- Kayseri 514, 656
- Kâzım Karabekir 588, 623, 631
- Kemal Bey (Boğazlıyan Kaymakamı)
42, 44, 65
- Kemal Bey (Murahhas) 31
- Kemâlîlik 281, 282, 283
- Kılıç Ali Bey 695, 730, 735
- Kılıçlar 701
- Kırıkkale 701
- Kırım Muharebesi 187
- Kırkağaç 507
- Kırkkilise (Kırklareli) 656
- Kıyas-ı Enbiya* 376
- Kızlarımız* (Hüseyin Cahit Yalçın)
477
- Kiği 620

Konya 33, 39, 506, 607, 657

Konya Sarayı 607

Köstence 291, 311

Kurun 765

Kuşcubaşızade Eşref Bey 155

Kut'ül Amare Savaşı 132

Kuvayımilliye 189, 234

Küçük Talât Bey 33, 48

Kürtlük 620

L

Larive et Fleusis 136

Latife Hanım 513

Latin 192, 269, 511, 512, 513, 515,
754, 755

Lehli 344

Le Matin 136, 286

Lenin 378, 661

Le Temps 277

Lloyd George 95, 464

Locke 446

Londra 150, 213, 219, 362, 411,
457, 570, 571

Londra Cemiyet-i İslamiye Kong-
resi 465

Lord George Curzon 276, 286, 291,
292, 293, 297

Lord Granville 96

Lordlar Kamarası 584

Louis Napolyon 248, 595

Lozan 258, 260, 266, 276, 277, 284,
285, 286, 290, 291, 294, 295,
296, 297, 298, 299, 300, 309,
311, 313, 314, 315, 317, 320,
339, 340, 341, 343, 345, 347,
348, 357, 358, 373, 422, 423,
428, 670, 671, 738

Lozan Barış Antlaşması 366

Lozan Konferansı 267, 271, 276,

277, 278, 284, 290, 295, 297,
301, 309, 315, 316, 335, 341,
357, 361, 362, 364, 366, 370,
422, 434, 619, 654

Lozan Palas 293, 318, 346, 347

Lütfi Fikri Bey 372, 416, 417, 425,
428, 471, 472, 494, 499, 642

M

Macaristan 444

Machieveli/Makyavel/Makyave-
lizm 322, 452

Macit Bey (Divan-ı Muhasebat
mümeyyizi) 75

Madam Caillaux 627

Mahir Bey (Jandarma Kumandanı)
31

Mahmut Ağa 705, 706, 708

Mahmut Kâmil Paşa 75, 82

Mahmut Soydan 741

Mahmut Şevket Paşa 47, 494, 695

Malta Adası 38, 49, 51, 52, 53, 64,
65, 68, 69, 73, 74, 75, 76, 78,
79, 81, 82, 83, 86, 90, 92, 93,
95, 96, 98, 99, 104, 105, 107,
109, 112, 114, 119, 122, 123,
127, 129, 130, 131, 134, 135,
136, 138, 141, 142, 143, 145,
147, 148, 149, 150, 151, 152,
153, 156, 159, 163, 165, 166,
170, 172, 173, 174, 175, 176,
177, 178, 179, 180, 181, 182,
183, 184, 185, 186, 187, 188,
189, 190, 191, 192, 193, 194,
196, 197, 198, 199, 200, 202,
203, 204, 206, 207, 208, 211,
212, 213, 214, 217, 219, 220,
221, 222, 223, 224, 225, 229,

- 230, 233, 234, 235, 238, 257,
272, 328, 337, 373, 390, 394,
417, 418, 452, 472, 475, 476,
477, 490, 543, 634, 639, 641,
642, 653, 672, 724, 736, 742
- Malta Kilisesi 193
- Maltız 86, 97, 119, 128, 143, 145,
159, 161, 165, 168, 177, 178,
185, 187, 190, 191, 192, 195,
197, 199, 203, 208
- Mamak 698
- Manisa 508
- Manzume-i Efkâr* gazetesi 241
- March Funebre* 140
- Mardin 620
- Mareşal Plumer 184, 186, 187, 188,
204, 223
- Marki Garroni 291
- Marmara 60, 172
- Matbuat Cemiyeti 409, 554
- Matmazel Otoni 29
- Maurice (İngiliz Sefareti
Tercümanı) 474
- Maurice Bompert 277, 291
- Mdina 172, 204
- Meclis-i Mebusan 22, 25, 27, 38,
179, 256, 304, 349, 351, 353,
367, 368, 378, 414, 524, 527,
529, 569, 587, 653, 661
- Medine 69, 129, 132, 133, 621
- Mehmet Âkif Ersoy 598
- Mehmet Ali Bey (Posta ve Telgraf
Nazırı) 37
- Mehmet Ali Paşa 77
- Mehmet Cavid Bey 22, 25, 29, 38,
39, 48, 56, 59, 124, 236, 238,
239, 240, 323, 324, 325, 328,
329, 335, 337, 342, 585, 663,
720, 730, 731, 732, 733, 735,
736, 737, 738
- Mehmet Esat Paşa 165, 180
- Mehmet Sarım Kibar 28
- Mekke 69, 94, 114, 621
- Mekteb-i Mülkiye 136, 240, 473,
636
- Memduh Bey (Doktor) 719
- Memduh Bey (Vali) 75, 167
- Memduh Şevket Esendal 31
- Memleket Hikâyeleri* (Refik Halid
Karay) 716
- Men-i İhtikâr Komisyonu 40, 476,
493
- Menşe-i Lisan* (Hüseyin Cahit
Yalçın) 477
- Menton 225, 236, 237, 238
- Mercan İdadisi 740
- Mercan Kapısı 66
- Merzifon 715
- Mesih 292
- Meşrutiyet/Meşrutiyet Devri 5, 23,
44, 171, 248, 259, 268, 289,
374, 378, 427, 431, 432, 437,
445, 473, 474, 476, 496, 543,
544, 552, 561, 572, 588, 653,
663, 664, 665, 702, 703
- Mısır/Mısırlı 66, 123, 129, 132,
338, 397, 573, 736
- Michael Hainisch 523
- Midhat Paşa 639
- Miguel Primo de Rivera 378
- Mihal Efendi 126, 176, 194, 195
- Mihri Müşfik Hanım 53
- Millet* gazetesi 741
- Milletler Cemiyeti 530, 534
- Millî Mücadele/Kurtuluş Savaşı
129, 229, 230, 248, 249, 263,
301, 320, 328, 364, 506, 507,
581
- Mimi Quette* 170
- Miralay Ağâh Bey 33

Miralay Aziz Samih Bey 48
 Miralay Celâl Bey 99
 Miralay Mustafa Bey 123
 Miralay Şahap Bey 33
 Mirliva Ali Paşa 48
 Misak-ı Millî 245, 247, 260, 297, 451
 Mithat Şükrü Bleda 28, 29, 31, 33, 34, 35, 36, 48, 54, 56, 75, 82, 136, 169, 196, 478
 Mondros 23, 79, 80, 81, 82, 83, 124, 136, 149, 150, 163
 Mondros Ateşkes Antlaşması 231, 639
Monitür Oriental 42
 Moskof 114
 Moskova 236, 237, 252, 253, 289
 Mösyö Armona 292
 Mösyö Asquith 584
 Mösyö Çarild 291
 Mösyö Laurvein 286
 Mösyö Massigli 293, 294
 Mösyö Rayan 503
 Mösyö Zimmerman 530, 533, 534, 535
 Muallim Naci 802
 Muammer Bey (*Tanin* gazetesi müdürü mesulü) 632, 689
 Mudanya 244
 Mudanya Mütarekesi 290
 Muhittin Bey (Çorum Mebusu) 31
 Muhittin Üstündağ 756, 757, 758, 759, 760, 763, 765, 767, 768, 769, 771, 773, 774, 778, 781, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 794, 795, 798, 800, 801
 Muhtar Bey 268
 Musevi 40
 Mustafa Abdülhalik Renda 33
 Mustafa Bey 209, 210, 213

Mustafa Kemal Atatürk 48, 67, 69, 116, 123, 124, 180, 229, 233, 234, 237, 239, 242, 243, 248, 260, 265, 267, 276, 281, 282, 285, 286, 288, 289, 290, 315, 316, 322, 324, 325, 327, 328, 329, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 349, 368, 369, 371, 372, 373, 378, 379, 380, 385, 386, 403, 412, 440, 451, 452, 454, 475, 477, 480, 481, 482, 503, 504, 505, 507, 509, 510, 511, 512, 513, 516, 517, 549, 561, 562, 563, 564, 565, 584, 588, 593, 595, 596, 597, 618, 629, 631, 719, 720, 724, 731, 757, 758, 802, 803
 Musul Meselesi 290, 570
 Muş 620
 Müdafaa-yı Hukuk Grubu 335, 336, 349, 350, 355, 374, 481, 593, 595
 Müdafaa-yı Milliye Hükümeti 123
 Müftüzade Sıddık Efendi 708
 Mülazım Halit Bey 700, 701, 702, 704, 705
 Mülazım Mefsud 185, 186
 Mümtaz Bey 75
 Münir Bey 268
 Müslüman/Müslümanlık 242, 272, 301, 323, 352, 388, 397, 402, 404, 420, 441, 443, 453, 601, 621
 Müşir Mehmet Paşa 37
 Mütareke Devri 28, 51, 642

 N
 Naci Paşa 700
 Nail Bey 75

Naim Bey Oteli 508, 509
 Namık Kemal 473
 Nasrettin Hoca 105, 615
 Nâzım Paşa 65, 394
 Nazırbeyzade Selahattin Bey 33
 Nazi Partisi 289
 Necdet Bey (Vali) 31, 75
 Necip Ali Küçüka 646, 665, 732
 Necmeddin Sadık (Sadak) 472,
 503, 505, 509, 757, 765, 785,
 789, 793, 802
 Necmettin Kocataş 760, 767, 772,
 773, 785
 Nemçe 538, 539
Neue Freie Presse 370
 Nihat Reşat Belger 340, 342, 343,
 346, 347, 348
 Numan Usta 89
 Nurbaba Dergâhı 167
 Nuri Bey 56
 Nuri Bey (*Tanin* muharriri) 632,
 643, 644, 650, 652, 675, 676,
 677, 679, 689
 Nuri Pabir 38

O

Oğullarımız (Hüseyin Cahit Yalçın)
 477
 Orta Çağ 166, 172, 396, 401, 444,
 604, 661
 Ortaköy 698, 699
 Osmanbey 406
 Osman Bey (Dahiliye Nezareti
 Hukuk Müşaviri) 39
 Osmaniye 406
 Osmanlı 25, 73, 126, 136, 176, 178,
 229, 230, 261, 262, 281, 362,
 381, 388, 456, 510, 513
 Osmanlı Bankası 237, 238, 239

Osmanlıca 746
 Osmanlı İmparatorluğu/Devleti
 27, 77, 144, 218, 229, 230,
 231, 262, 279, 289, 292, 513
 Ouchy 278, 346
 Oxford 109

Ö

Ömer İzzettin Bey 408, 424

P

Pamuk Hanı 715
 Pancermanist 527
 Papaz Fru (Robert Frew) 53
 Paris 236, 238, 291, 292, 330, 362,
 460, 740
 Paşa Salih 637
 Peyami Safa 802
 Polverista Bahçesi 210
 Polverista Kışlası 134, 136, 146,
 150, 152, 169, 176, 182, 186,
 190, 193, 201, 203, 204, 214,
 215, 218
 Polydore Fabreguettes 464
 Prenses İna Vapuru 68, 73
 Prens Faruk 654

R

Rahmi (Arslan) Bey 31, 34, 67, 75,
 80, 85, 88, 93, 96, 108, 116,
 120, 124, 133, 138, 147, 152,
 161, 162, 163, 169, 196, 204,
 738, 740
 Rakım Efendi 715
 Rami Bey 31
 Ratip Tahir Burak 655

Rauf Orbay 169, 180, 199, 204,
206, 336, 373, 587, 631
Raymond Poincaré 292
Recep Peker 554, 556, 558
Refet (Bele) Paşa 245, 248, 250,
254, 255, 338, 587, 631
Refik Bey (Avukat) 759, 766
Refik Bey (İstiklal Mahkemesi
üyesi) 415, 419
Refik Halid Karay 52, 53, 715, 716
Refik Saydam 369
Refik Şevket İnce 806
René Garraud 460
Renin 241, 243, 245, 247, 248, 250,
251, 253, 257, 260, 264
Resimli Hafta 641
Reşat Bey (Polis Müdüriyeti kısm-ı
siyasi müdürü) 39
Reşid Saffet Atabinen 268
Reşit Ayad 58
Reşit Galip Bey 679
Reşit Paşa (Hariciye Nazırı) 57
Reuters Ajansı 119
Rıfat Bey (Maliye Nazırı) 476
Rıfat Bey (Meclis-i Âyan reisi) 38
Rıza Bey (Bursa Mebusu) 75, 76
Rıza Bey (Merkez-i Umumi âzası)
31
Rıza Nur 266, 267, 268, 293, 300,
320, 331, 335, 336, 337, 338,
339, 340, 341, 343, 347, 357,
427, 428, 488, 619, 738
Rigi Dağı 236
Rize 565, 566
Robenson 94, 135
Roma 217, 218, 233, 235, 236, 275,
278, 573
Roma Cumhuriyeti/Roma İmpara-
torluğu 444, 574
Rotterdam 530

Ruh ve Beden (Hüseyin Cahit Yal-
çın) 477
Rum 25, 26, 81, 195, 197, 203, 602
Rumeli 248, 362, 387, 618, 701
Rumeli Demiryolları 362
Rus 252, 253, 378, 449
Rusya 21, 116, 124, 229, 236, 237,
252, 253, 443, 449, 657
Ruşen Eşref Ünaydın 268, 300,
743, 744, 746, 751

S

Sabit Bey (Vali) 75, 146, 217
Sabri Bey (Dahiliye Nazırı) 42, 43
Sabri Bey (Ziraat Vekili) 75, 80,
108, 124, 167
Sadi Bey 177
Saint Antonio Bahçesi 172
Saint Paul koyu 206
Sait Halim Paşa 38, 48, 66, 75, 77,
78, 82, 156, 162, 163, 235
Sakarya Savaşı 243, 285, 440
Salahattin Bey (İstabl-ı Amire me-
muru) 31
Salâh Cimcoz 39, 44, 69, 75, 76, 78,
79, 82, 98, 99, 121, 124, 136,
140, 144, 146, 160, 167, 198,
199, 200, 205, 729
Salih Başo 646
Salih Paşa 337
Salvador Kalesi 85, 87, 90, 91, 93,
94, 95, 97, 98, 99, 100, 102,
104, 106, 107, 108, 110, 112,
114, 115, 116, 118, 119, 121,
123, 124, 126, 128, 129, 130,
131, 132, 133, 134, 135, 140,
141, 142, 143, 145, 146, 149,
150, 152, 154, 156, 157, 160,

- 163, 167, 168, 169, 173, 175,
179, 195, 199
- Samancı Dede 709
- Samanpazarı 697
- Sâmi 192
- Sami Bey (Garnizon Kumandanı)
75
- Sami Çölgeçen 638
- Sami Efendi 696, 701, 720, 722
- Samsun 67, 736
- Sanayi-i Nefisenin Menşeleri* (Hüseyin Cahit Yalçın) 477
- San Francisco Konferansı 806
- Sansaryan Hanı 31
- Sanskritçe 755
- Sapancalı İsmail Hakkı Bey 33, 39
- Sayha* 626
- Sebilürreşad* 598, 600, 601, 602, 603
- Sedat Simavi 756, 763
- Selanik 28, 83, 618
- Serbest Cumhuriyet Fırkası 369
- Serkldoryan 56, 78, 250, 502
- Servet-i Fünun* 664, 802
- Sevr Antlaşması 259, 263, 297, 298
- Seydibeşir Karargâhı 123
- Seyfi Nevzat Bey (Musul Merkez Kumandanı) 75
- Seyid Emir Ali Han 402, 404, 405, 411, 416, 420, 421, 451, 454, 456, 469
- Seylan Adası 69
- Seyyid Muhammedi 465
- Seyyit Abdülkadir Efendi 37
- Seyyit Bey (İzmir Mebusu) 136
- Shakespeare 443, 751
- Shönbrünn Sarayı 524
- Sıra Dışı Bir Jöntürk Ubeydullah Efendi'nin Amerika Hatıraları* 69
- Sırat-ı Müstakim* 598, 599, 600
- Sıtkı Bey (Dahiliye Nazırı) 37
- Sicilya 198, 200, 207, 211, 235
- Siirt 620
- Silifke 522
- Sinop 39, 51, 52, 53, 490, 642, 644, 695, 715
- Sion 109
- Siraküza 220, 235
- Sirkeci 31, 740
- Sivas 75, 639, 646, 660
- Siverek 620, 660
- Siyasi Hürriyetlerimiz* (Maurice Claudel) 640
- Slima 172, 185, 186, 199, 206
- Soma 507
- Son Posta* 765
- Son Telgraf* 626
- Sosyal Demokrat Fırkası 563
- Sosyalist Meslekleri* (Hüseyin Cahit Yalçın) 477
- Sovyetçilik 254
- Sovyetler 251, 252, 254
- Spinoza 446
- Stendhal 739
- Sultan Abdülmecit 281, 385
- Sultanahmet 414
- Sultan Beşinci Mehmet Reşat 438
- Sultan İkinci Abdülhamit 21, 133, 171, 409, 420, 437, 539, 566, 576, 641
- Sultan Mahmut Türbesi 667
- Sultan Vahdettin 22, 23, 25, 32, 44, 184, 240, 380, 388, 409, 429, 432, 438, 443, 634
- Suphi Nuri İleri 378, 379, 391, 392
- Suphi Ziya Bey 57
- Suriye 92, 105, 107, 112, 114, 144, 157
- Suzzo Adası 206
- Süleyman Çelebi 100

Süleyman Numan Paşa 75, 91, 121,
136, 138, 642
Süleyman Sami Kepenek 630
Süleyman Sudi Bey (Lazistan Me-
busu) 31, 75, 107, 118, 120,
121, 211, 212

Ş

Şah Ali Han 443
Şam 142
Şevki Bey 56
Şeyh Sait 620
Şeyh Sait İsyanı 620, 632, 681, 690
Şeyhülislam Hayri Efendi 39, 75,
83, 86, 107, 110, 126, 133,
139, 140, 146, 148, 150, 170,
172
Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi
38
Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi
37, 49, 420, 474
Şii 402
Şişli 38, 56, 406
Şura-yı Devlet 37, 75, 378
Şükrü Bey 38, 48, 75, 82, 325, 326,
328
Şükrü Bey (Polis Şube Müdürü)
630
Şükrü Kaya 75, 121, 135, 138, 183,
742
Şükrü Saraçoğlu 515, 636

T

Tahir Ağa 94, 140
Tahran 804
Taif 639
Taif Kalesi 639

Takrir-i Sükûn Kanunu 598, 623,
624, 633, 635, 665, 679, 687
Taksim 634
Talât Paşa 21, 22, 23, 24, 125, 171,
202, 220, 231, 233, 234, 235,
236, 238, 248, 328, 476
Talim ve Terbiye (Hüseyin Cahit
Yalçın) 477
Tan 641, 764, 798
Tanın 31, 52, 170, 171, 221, 225,
240, 241, 250, 251, 257, 262,
266, 269, 271, 273, 277, 280,
283, 284, 285, 286, 287, 288,
289, 291, 294, 299, 301, 304,
305, 306, 307, 308, 311, 314,
315, 316, 320, 321, 322, 323,
327, 329, 331, 334, 335, 336,
339, 340, 341, 342, 344, 345,
346, 350, 351, 352, 353, 355,
356, 357, 360, 364, 365, 369,
372, 373, 376, 378, 379, 381,
382, 383, 385, 386, 387, 388,
389, 390, 391, 392, 396, 399,
400, 401, 405, 408, 410, 411,
412, 415, 416, 417, 418, 419,
421, 422, 423, 424, 426, 428,
431, 432, 433, 434, 435, 436,
437, 438, 439, 440, 443, 451,
452, 453, 456, 457, 461, 464,
465, 466, 468, 471, 472, 474,
475, 476, 478, 479, 480, 481,
489, 490, 492, 493, 494, 497,
498, 499, 501, 502, 503, 507,
510, 511, 514, 515, 518, 519,
521, 522, 523, 533, 538, 542,
547, 548, 549, 550, 553, 554,
555, 561, 565, 567, 568, 570,
574, 577, 578, 579, 580, 584,
587, 588, 589, 591, 597, 598,
601, 602, 603, 604, 606, 607,

- 609, 611, 614, 617, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 628, 629, 632, 633, 636, 649, 652, 653, 656, 666, 667, 668, 673, 675, 677, 679, 680, 681, 683, 690, 739, 740
- Tanin Matbaası 391, 435, 739
- Tantalos efsanesi 203
- Tasviriefkâr* 141
- Tasvir-i Efkâr* 357
- Taşkışla 68
- Tatar 443
- Teceddüt Fırkası 231, 322, 331
- Tecrübe Üzerine Müesses Psikoloji* (Hüseyin Cahit Yalçın) 477
- Tecrübi Pedagoji* (Hüseyin Cahit Yalçın) 477
- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası 248, 338, 588, 589, 590, 599, 623, 629, 630, 631, 632, 633, 637, 646, 648, 649, 652, 673, 720
- Tercüman/Tercüman-ı Hakikat* 454,485
- Teşkilat-ı Esasiye Kanunu 260, 333, 369, 377, 378, 383, 384, 392, 393, 394, 434, 451, 454, 591, 683
- Tevfik Bey (Garnizon Kumandanı) 75
- Tevfik Bey (Maliye Nazırı) 37
- Tevfik Bıyıklıoğlu 506
- Tevfik Hadi Bey 31, 75
- Tevfik Paşa 22, 25, 28, 36, 52, 56, 57, 58, 260, 496
- Tevhid-i Efkâr* 357, 358, 382, 408, 416, 466, 469, 492, 493, 497, 626
- Tevhid-i Tedrisat 599
- The Times* 95, 116, 118, 119, 125, 180, 242, 454, 691
- Tıbbiye Mektebi 136
- Tiflis 237, 248
- Toksöz* gazetesi 14, 607, 610, 616, 657, 658, 660
- Tomás de Torquemada 400
- Tomas Masaryk 529
- Topçu İhsan 428
- Tophane Meydanı 68
- Trablusgarp 402
- Trablusgarp Harbi 474
- Trabzon 123, 562
- Trakya 244, 248
- Tramvay Caddesi 406
- Transval Muharebesi 98
- Tunus 214
- Turgut Reis 193
- Türk 26, 36, 49, 51, 64, 65, 68, 83, 95, 97, 105, 109, 114, 129, 131, 132, 135, 153, 154, 166, 167, 178, 179, 191, 202, 208, 213, 218, 221, 222, 229, 230, 231, 232, 233, 235, 238, 239, 242, 248, 250, 251, 252, 258, 260, 261, 272, 274, 276, 279, 280, 283, 286, 290, 293, 300, 305, 308, 309, 315, 317, 318, 319, 323, 338, 340, 341, 342, 345, 346, 352, 360, 361, 362, 364, 365, 375, 378, 383, 388, 402, 404, 407, 409, 411, 420, 421, 423, 430, 438, 446, 447, 451, 452, 454, 457, 467, 479, 481, 483, 497, 499, 510, 517, 518, 523, 524, 525, 539, 556, 558, 562, 563, 564, 566, 567, 568, 572, 573, 574, 585, 591, 592, 593, 599, 600, 601, 611,

623, 639, 641, 646, 654, 660,
666, 669, 671, 677, 679, 687,
692, 695, 699, 719, 734, 735,
736, 746, 747, 750, 752, 756,
757, 759

Türkçe 118, 140, 141, 142, 144,
145, 294, 339, 383, 649, 740,
743, 746, 747, 748, 750, 754,
755

Türkçe Lugat (Mehmet Bahaeddin
Toven) 251

Türkçe Sarf ve Nahiv (Hüseyin
Cahit Yalçın) 477

Türkistan 124

Türkiye 58, 66, 87, 114, 118, 119,
132, 143, 156, 164, 166, 171,
174, 202, 218, 222, 223, 229,
230, 233, 236, 252, 254, 255,
256, 260, 269, 273, 277, 280,
281, 282, 288, 298, 303, 304,
311, 317, 354, 369, 370, 381,
383, 384, 385, 388, 402, 403,
404, 407, 411, 412, 436, 451,
453, 454, 456, 457, 458, 461,
480, 510, 518, 531, 535, 536,
537, 538, 545, 546, 562, 563,
566, 567, 568, 571, 574, 583,
586, 592, 593, 598, 599, 615,
621, 623, 627, 654, 655, 661,
682, 692, 712

Türkiye Büyük Millet Meclisi 69,
247, 254, 255, 260, 261, 262,
267, 276, 290, 302, 310, 320,
332, 334, 337, 350, 366, 369,
371, 377, 384, 388, 393, 402,
403, 404, 407, 409, 439, 440,
449, 451, 456, 457, 458, 461,
462, 480, 482, 512, 514, 519,
591, 593, 595, 656, 657, 661

Türkiye Cumhuriyeti 370, 371,
387, 420, 433, 458, 502, 567
Türklerin Tarih-i Umumisi (Hüse-
yin Cahit Yalçın) 477
Türklük 35, 36, 68, 218, 242, 262,
264, 288, 289, 315, 404
Türk Ocağı 508
Türk Talebe Cemiyeti 299

U

Ubeydullah Efendi 69, 75, 80, 99,
101, 102, 106, 121, 132, 133
Ulucanlar Cezaevi 638
Ulus 761, 762, 763, 766, 769, 772,
775, 778, 782, 786, 792, 795,
798, 801, 804, 807
Ulusal Faşist Parti 278
Umumi Sosyoloji (Hüseyin Cahit
Yalçın) 477
Urfa 620
Uşak 35

Ü

Ümit Yalçın 70, 71, 207, 669
Üsküdar 700

V

Vahdettin Hükümeti 44, 337
Vakit 308, 309, 311, 330, 339, 341,
466, 512, 615, 645, 646, 677
Vâlâ Nureddin 756
Valerli Hacı Sadık 681
Valetta 119, 190, 204, 206
Van 620
Vasfi Efendi 37, 49
Vasfi Hoca 474

Vasıf Bey (İstiklal Mahkemesi Sav-
cısı) 409, 420, 439, 494, 496
Vatan gazetesi 329, 330
Vefa İdadisi 341, 663
Veli Bey (Burdur Mebusu) 267, 268
Velid Ebüzziya 181, 354, 357, 358,
382, 383, 400, 405, 408, 416,
422, 424, 425, 427, 486, 488,
492, 494, 497, 504, 505, 509
Veli Paşazade Şevket Bey 708, 709
Verdala 136
Verdala Kışlası 143, 145, 151, 152,
153, 154, 155, 156, 157, 158,
159, 162, 163, 165, 167, 168,
175, 178
Veznedar Nihat Bey 33
V. Ferdinand 400
Visconte James Bryce 655
Viyana 160, 487, 521, 522, 523,
524, 530, 533, 538

W

Wilson Prensipleri 95

X

Xaviér de Montepin 212

Y

Yahşihan 700, 701, 702, 703
Yahudi 114, 134, 602
Yahya Galip Kargı 300
Yahya Kemal Beyatlı 268, 428
Yakup Cemil 48

Yakup Kadri Karaosmanoğlu 751
Yassıada Mahkemeleri 631
Yavedut 73
Yedigün 64, 756, 763, 654, 818
Yemen 27
Yenigün 39, 387, 388, 408
Yeni Sabah 802
Yeni Türk 652
Yeni Türkçe Lugat (Mehmet Baha-
eddin Toven) 251
Yerköy (Yozgat) 705
Yıldız Sarayı 47, 607, 608
Yırtıcılar (Annie Vivanti) 170, 171
Yozgat 704, 705
Yunan 49, 203, 244, 252, 259, 263,
280, 290, 507, 573, 701, 754,
755
Yunus Nadi Abalıoğlu 39, 408, 618,
739, 789
Yüzbaşı Salih Efendi 691

Z

Zaman 357
Zekâi Bey (Adana Mebusu) 267,
268
Zekeriya Sertel 641, 644
Zeki Paşa 75
Zeytindağı (Falih Rıfkı Atay) 415
Ziya Gökalp 31, 48, 73, 74, 75, 82,
167, 191, 325, 599
Zohrab Efendi 542, 543, 544, 545
Zülfü Bey (Diyarbakır Mebusu)
123, 267
Zümrüdüanka 519, 655